

**İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Resim Ana Sanat Dalı Programı**

ÇARPIK KENT YAŞAMINDAN KESİTLER

Tuğba DEMİRCİ

Danışman

Yrd. Doç. Mesut YAŞAR

Yüksek Lisans Tezi

Malatya, 2013

ÇARPIK KENT YAŞAMINDAN KESİTLER

Tuğba DEMİRCİ

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Resim Ana Sanat Dalı Programı

Danışman

Yrd. Doç. Mesut YAŞAR

Yüksek Lisans Tezi

Malatya, 2013

KABUL VE ONAY

Tuğba DEMİRCİ tarafından hazırlanan “Çarpık Kent Yaşamından Kesitler” başlıklı bu çalışma, 25/01/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Yüksel GÖĞEBAKAN

(Jüri Başkanı)

Yrd. Doç. Mesut YAŞAR

(Danışman)

Yrd. Doç. H. Serdar MUTLU

(Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet KARAGÖZ

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

“Yrd. Doç. Mesut YAŞAR’ ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Çarpık Kent Yaşamından Kesitler” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.”

Tuğba DEMİRCİ

ÖNSÖZ

Tezimin hazırlanması aşamasında ihtiyaç duyduğum her an yanımda olan ve beni yönlendirerek tezimi sonuçlandırmamı sağlayan danışmanım Yrd. Doç. Mesut YAŞAR' a, hocalarım Yrd. Doç. Adnan YALIM' a ve Fehmi KOLÇAK' a saygılarımı sunar, teşekkürü bir borç bilirim. Yardıma ihtiyaç duyduğum zamanlarda yanımda olan, maddi manevi desteklerini esirgemeyen ailem ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım...

Tuğba DEMİRCİ

ÖZET

DEMİRCİ, Tuğba. Çarpık Kent Yaşamından Kesitler, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2013

Rene Maunier'nin tanımıyla “ kent, nüfusuna oranla coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler vs. gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme grubudur” (Aktaran Yörükcan; 1968:14-17).

Kent dışında metropol, megalopolis gibi daha büyük yerleşim yerleri vardır. Metropolis, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel anlamda bölgenin merkezi olacak kadar büyük ve nüfus yoğunluğunun yoğun olduğu yerleşim yerleridir. Megalopolis ise metropol şeklinde gelişen ve onu da aşacak büyüklükte olup uluslararası önemi olan, dünyanın sembol yerleşim yerlerine denir.

Mağara döneminin ilk izlerine MÖ 15.000'lerde yapıldığı düşünülen mağara resimlerinde rastlanılsa da, ilk yerleşim tarım kültürüne sahip olmalarından dolayı Neolitik Çağ'da (MÖ 8.000-5500) yaşanmıştır. İlk kentsel yerleşim ise Mısır, Sümer, Mezopotamya gibi büyük uygarlıklarda meydana gelmiştir. Rönesans Dönemi'yle başlayan tarihsel yenilikler, ilerlemeler, icatlar sosyal hayata ve kente yansımıştır. Rönesans, Reform Hareketleri, Aydınlanma Felsefesi, Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi, Pozitivist Bilim ve Varoluşçuluk felsefesi yepyeni bir dünya görüşü, toplumsal yapılanma başlatmıştır. XIX. yy.da Sanayi Devrimi'yle iş dünyasındaki değişiklik, iş alanlarının artması, ekonomik yenilikler kapitalizmin temellerini oluşturup dallanıp budaklanmasına ve ekonomi, siyasal, toplumsal alanda çok büyük yeniliklerin meydana gelmesine sebep olmuştur.

1800'lerde özellikle İngiltere'de yaşanan bu hızlı değişim kentleşme sürecinin başlamasını sağlamış, sonrasında da Avrupa ülkeleri başta olmak üzere dünyaya yayılmıştır. Kentleşme süreci, kapitalizmin gücüyle yaşanan teknolojik ilerlemeler ve ekonomik güçlenmeler ülkelere, gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülke sınıflamasını yaptırmaktadır. Mekanik ve betonarme yaşamla, kapitalizmin tüketim çılgınlığıyla, kitle iletişim araçlarının gücüyle, çağdaşlaşma adına moda furyasının

bulaşıcı hastalık gibi yayılmasıyla globalleşme ve küreselleşme oluşmaya başlamaktadır.

Gelişmiş ülkeler 1800-1850 yıllarından sonra kentleşme sürecinde hızla ilerlerken; Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler bu ülkeleri 50 veya 100 yıl geriden takip etmiştir. Birinci dünya ülkeleri kapitalizmin getirdiği tüketim kültürünü adım adım yaşarken ikinci ve üçüncü dünya ülkeleri bu süreci atlamalarla yaşadığı için daha abes durumlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle de gelişmekte olan ülkeler temelini sağlayamadığı bir süreçte birçok olumsuzluk ve karışıklıkla hızla büyümektedir. Bu hızlı ilerleme çarpık kentleşme, göç, gecekondu, anomi (kişisel düzensizlik veya karmaşa), yabancılaşma, kültürel kimliği kaybetme, doğa tahribi, moda ve kapitalizme esir olma gibi birçok sorunu meydana getirmektedir. XIX. ve XX. yy.da yaşanan bütün bu yenilikler hızlı ve çarpık kentleşmekte olan yaşam merkezlerinde yok olan insani duyarlılıklar, hasta bireyler, kimliksiz kişilikler ve yalnız bireylerden oluşan kitleler oluşturmaktadır. Birey kendi eliyle var ettiği kentte, kent öznesi olarak intihar etmektedir.

Hızlı kentleşmenin meydana getirdiği yeni yaşam alanlarının ve artan sorunlarının içinde yaşayan bireyler, psikolojik ve fiziksel anlamda yıpranma yaşadıkları için böyle bir konu ele alınmak istenmiştir. Plastik sanatlarda son zamanlarda ele alınan çağın bu sorunları birçok sanat türünde yorumlanmıştır. Bu nedenle ve konunun yaşamımıza yakınlığından dolayı kent konusu belirlenen çerçevede araştırılıp plastik sanatların öğeleriyle ele alınmıştır. Kentin çarpıklığı, karmaşıklığı, yoğunluğu, hızı, dinamiği ve kirliliği çalışmalarda tuval üzerine plastik unsurlarla çözümlenmiş, yorumlanmış ve yansıtılmıştır. Böylece çarpık kentleşmenin var ettiği sorunlar, bunalımlar, karmaşıklıklar ve kirlilikler resim dili ile bir farkındalık oluşturmak amacıyla ifade edilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: kent, çarpık kentleşme, sanat

ABSTRACT

DEMİRCİ, Tuğba. Sections of crooked city life, Master of Science Thesis, Malatya, 2013

With the definition by “Rene Maunier” urban is a complex set of settling which contains various heterogeneous groups such as families with a narrow geographic basis compared to the population, professional groups, social classes, sects and etc. ” (Ball, 2009:21 quote: Yörükan, 1968:14-17).

Outside the metropolitan city, there are great sites like megalopolis. Metropolis, economic, political, social, and cultural center of the region and the population density is large enough to be dense settlements. Exceed the size of the thriving metropolis in Megalopolis, and it is also of international significance in the world is called the symbol settlements.

During the first traces of the cave more than 15,000 BC youth are thought to where cave paintings are noted, as they have the culture of the Neolithic agricultural settlements (8000-5500 BC) occurred. The first urban settlements in Egypt, Sumeria, Mesopotamia began to experience the great civilizations. From the Renaissance Period have historical innovations, improvements, inventions, and the city is reflected in social life. . Renaissance, the Reformation, the Enlightenment philosophy, the French Revolution, the Industrial my skin, has launched. XIX. century with Industrial Revolution changes in the business world, to increase employment opportunities, economic innovations to create the foundations of capitalism and the economy thrive and worked, political, social innovation to occur has led to a very large area. In science, philosophy, art, and rapid changes in technology and the growth of habitat change had become inevitable.

The start of this rapid change in the urbanization process in the 1800s, especially in England, provided, then spread throughout the world, especially in the European countries. The process of urbanization, technological progress and economic empowerment in the power of capitalism developed countries, the developing and least developed countries built the classification of. Mechanical and

concrete life of capitalism, consumer frenzy, the power of the mass media, fashion storm in the name of modernization, such as the spread of infectious diseases, has led to globalization and globalization.

After years of living in the process of rapid urbanization in developed countries, 1800-1850, in developing countries such as Turkey, these countries lagged behind at 50 and 100 years. Capitalism, consumer culture brought by the first world countries, while the second and third world countries, this process step by step jumps to his face absurd situations. For this reason, a process that can not provide the basis for developing countries is growing rapidly in many negativity and confusion. After this rapid progress of urbanization, migration, slums, anomie, alienation, loss of cultural identity, destruction of nature, fashion and capitalism creates a many problems, such as being captured. XIX. and XX. century All these innovations in the country which is fast and distorted human sensitivities are not centers of life, sick individuals, faceless entity and the masses are made up of individuals alone. Where the individual has his own hand in the city, the city has been the subject of suicide.

New living spaces and the increasing problems caused by rapid urbanization affects individuals psychologically and physically and this is why they want to handle such a subject. These issues of the Era recently dealt with the plastic arts are interpreted in many art types. For this reason and because of the proximity of the subject to our lives, the urban issue was investigated as planned framework and was handled with the elements of plastic arts. The complexity, intensity, distortion, speed, dynamics and pollution of the city were resolved, interpreted and reflected on canvas with plastics elements. Therefore, the problems, complexities, depressions and polutions caused by distorted urbanization have been tried to be clear with the aim of withitness with art language.

Key Words: city, rapid urbanization, art

ÇARPIK KENT YAŞAMINDAN KESİTLER

Tuğba DEMİRCİ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
RESİMLER DİZELGESİ	xii
KISALTMALAR DİZELGESİ	xiv
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

1.1. KENTİN TANIMI	5
1.2. KENTİN TARİHSEL SÜRECİ	10
1.3. KENTLEŞME	22
1.4. KENTLEŞME SORUNLARI	27
1.4.1. Göç ve Gecekondu	31
1.4.2. Çarpık Yapılanma, Çevre Kirliliği ve Görsel Kimlik	37
1.4.3. Anomi, Yabancılaşma ve Kitle Kültürü	44
1.4.4. Ruhsal Hastalıkları	50

BÖLÜM II

2.1. ÇALIŞMALARA KAYNAKLIK EDEN SANATÇILAR	57
2.2. UYGULAMALARIN PLASTİK AÇIDAN ÇÖZÜMLENMESİ	85
2.2.1. 1. Grup Resimler	85
2.2.2. 2. Grup Resimler	100
SONUÇ.....	106
KAYNAKÇA	109

RESİMLER DİZELGESİ

Resim 1.	Camille Pissarro, "Boulevard Montmartre", 74x92,8 cm.(1897) Hermitage Müzesi, Paris	59
Resim 2.	Monet, "St- Lazare", 60x80 cm. (1877) Chicago.....	59
Resim 3.	Vincent Van Gogh, "View of Paris from Vincent's Room In The Rue Lepic Paris" , 46*38 cm. (1887)	60
Resim 4.	Andre Derain, "Funeral" , 45,5x35,5 cm. (1899)	62
Resim 5.	Egon Schiele, "Krumau Town Crescent I (The Small City V)", 110x140cm. (1915).....	63
Resim 6.	Turan Erol, "Gecekondu", 70x100 cm. (1927)	64
Resim 7.	Ludwig Kirchner, "Nollendorfplatz", 65x60cm. (1912), Berlin	65
Resim 8.	George Grosz, "Toplumun Temel Direkleri", 200x108cm. (1926), Berlin	66
Resim 9.	George Grosz, "Metropolis", 102x100 cm. (1916-17), Berlin	67
Resim 10.	Fernand Leger, "İnşaat İşçileri", 300x200cm. (1950), Fernand Leger Müzesi, Biot	68
Resim 11.	Fernand Leger, "Paysage de Seine-et-Oise", 54,5x45,5cm. (1952).....	68
Resim 12.	Franz Seiwert, "Working Man", 69,4x90cm. (1925)	70
Resim 13.	William Roberts, "Rush Hour", 63x50 cm. (1918-20)	70
Resim 14.	Umberto Boccioni, "Street Noises", 100x105 cm. (1911), Sprengel Müzesi, Almanya	72
Resim 15.	Pablo Picasso, "Kore'de Katliam", 60x115 cm. (1915)	73
Resim 16.	Kandinsky, "Tepede Kent", 60x50 cm. (1916), Maskow I	74
Resim 17.	Malevich, "Black Square", 106x106 cm. (1923).....	75
Resim 18.	Robert Delaunay, "Eiffel Kulesi", 202x138 cm. (1911)	76
Resim 19.	Franz Marc, "Tirol", 144,5x135,7 cm. (1914)	77
Resim 20.	Mario Sironi, "Camion Giallo", 71x96 cm. (1918).....	78
Resim 21.	L.S. Lowry, "A Market Place", 55x68 cm. (1935)	79
Resim 22.	Hans Schmitz, "Black", 53x50 cm. (?)	80
Resim 23.	P.Citroen, "Metropolis", 76x58 cm. (1923), Prenten Tabinet Univerteit	81
Resim 24.	Francis Livingston, "Riverside-Elevanted", 24x22 cm. (2011).....	82
Resim 25.	Charles Sheeler, "Cactus", 47 x30 cm. (1931), Museum of Art, Philadelphia.....	83
Resim 26.	Ossip Zadkine, "Harapolmuş Şehir" , 6 m. (1947-1953), Bronz Heykel, Rotterdam	84
Resim 27.	İsimsiz, 150x100 cm. (2011)	87
Resim 28.	İsimsiz, 100x70 cm. (2010)	88
Resim 29.	İsimsiz, 120x75 cm. (2010)	89
Resim 30.	İsimsiz, 120x75 cm. (2010)	89
Resim 31.	İsimsiz, 100x140 cm. (2009)	9189
Resim 32.	İsimsiz, 100x140 cm. (2009)	991
Resim 33.	İsimsiz, 100x140 cm. (2009)	91
Resim 34.	İsimsiz, 100x140 cm. (2009)	9191
Resim 35.	İsimsiz, 100x140 cm. (2009)	92
Resim 36.	İsimsiz, 140x100 cm. (2009)	93
Resim 37.	İsimsiz, 150x100 cm. (2011)	94
Resim 38.	İsimsiz, 100x150 cm. (2011)	95
Resim 39.	İsimsiz, 100x150 cm. (2011)	94
Resim 40.	İsimsiz, 200x150 cm. (2010)	96
Resim 41.	İsimsiz, 100x150 cm. (2011)	98
Resim 42.	İsimsiz, 80x140 cm. (2011)	9198
Resim 43.	İsimsiz, 75x104 cm. (2012)	9100

Resim 44.	İsimsiz, 90x125 cm. (2012)	101
Resim 45.	İsimsiz, 100x140 cm. (2012)	102
Resim 46.	İsimsiz, 100x140 cm. (2012)	104
Resim 47.	İsimsiz, 100x140 cm. (2012)	104
Resim 48.	İsimsiz, 140x100 cm. (2012)	105
Resim 49.	İsimsiz, 100x140 cm. (2012)	106

KISALTMALAR DİZELGESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BC	: Milattan Önce
bkz.	: Bakınız
CIAM	: Milletlerarası Mimari Kongresi
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
haz.	: Hazırlayan
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire
yy	: Yüzyıl

GİRİŞ

"Modern insan, virüs ve bakteri düzeyinin üstünde yer alan
her yaratığa hâkim olmuş, bir tek kendine hakim olamamıştır."

Mumford,2007:673

Üretim ve tüketim ilişkisinde köklü değişikliklere sebep olan Sanayi Devrimi'nin meydana getirdiği ekonomik gelişme, kapitalizmin oluşumu, teknolojik ilerleme, iş alanlarında uzmanlaşma ve toplumsal dönüşüm kentleşme sürecini başlatmıştır. XVIII. yy.ın sonu ve XIX. yy.ın başında Avrupa'da yoğun olarak yaşanan kentleşme süreci devamında bütün ülkelerde hızla yaşanmaya başlamıştır. Gelişmiş ülkeler kentleşme sürecini ekonomik, sosyal, kültürel ve toplumsal boyutta olumlu yaşarken, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler bu süreci sancılı yaşamaktadır. Bu ülkelere göre kentler Marks ve Weber'e göre "... nüfusu hızla artan, alt yapısı gelişmemiş, işçilerin yaşadığı sefalet mahallelerinin yaygın olduğu bir yapıya" dönüşmüştür. (Aslanoğlu, 2000:58) Marks ve Weber bu değişim dönemini analiz ederken, feodalizmden kapitalizme geçişte kenti, rol oynayan bir nesne olarak değerlendirmişlerdir. Burada kent kapitalizmin şekil verdiği nesne konumundadır.

Göç olgusu, işsizlik, hızlı yapılanmalar, konut sorunları, yeşil alanların azalması, gecekondu, gettolar, çarpık cadde ve mahalle oluşumları, kimliksiz görsel unsurlar, çevre ve gürültü kirliliği, yabancılaşıma, anomi, ruh ve sinir hastalıkları gibi birçok sorun kentin kentleşirken meydana getirdiği sorunlardır. Bu çalışma ile Türkiye'de büyük kentlerde yaşanan kentleşme sürecinde meydana gelen birçok sorun incelenmiştir.

"Türkiye gerçeğinde görülen "yanlış şehirleşme" ya da "gecekondu şehirleşme" nin meydana getirdiği problemler şunlardır: ekonomik meseleler; işsizlik, sektörler arası dengesizlik, bölgeler arası şehirleşme dengesizliği, alt yapı hizmetlerinde tıkanma, sosyal meseleler; çevrenin tahribi, fiziki plansızlık ve yerleşme düzensizliği, gelir dağılımındaki eşitsizlik, sosyal tabakalaşmanın veya sınıflaşmanın derinleşmesi, kültür değişmesi ve kültür boşluğu, toplum hayatında çözülme"(Aktaran Baylan; 1997:122).

Kentleşmedeki çarpıklığın temelinde hızlı nüfus artışı ve köyden kente göç etme yer almaktadır. İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi büyük kentlerde kentleşme süreciyle birlikte göç olgusu çok yoğun olarak yaşanmaktadır. Sanayinin gelişmiş olması iş imkânlarını ve yeni iş dallarını doğurmuş, bunların sonucunda da işçi sayısı çoğalmış ve kente göç meydana gelmiştir. Göç eden insanların çok kısa sürede yapılandıkları gecekondu ve gettolar kentin merkezinden uzak bölgelerde kent bünyesine yerleşmeye başlamıştır. Gecekonduarda yaşayanlar dar gelirli, okuma yazması alt seviyelerde olan yoksul sınıflar olarak bilinmektedir. Gecekonduar göçle gelen insanın barınacak yapı bulamaması ve maddi olarak iyi bir konutu yaptırmayı karşılayamamasından dolayı kurulmuştur. Tek katlı veya iki, üç katlı gecekonduar kentin içinde görsel kirlilik oluştururken; kendi içinde de su, elektrik, yol gibi kamu hizmetlerinden çok kısıtlı yararlanmalarına neden olmuştur. Normal hayat koşullarını zor sağlayan bu insanlar, bir de gecekonduar yasal olmayan yollarla kendilerine ait olmayan arazilerde inşa etmelerinden dolayı her an yıkılma tehlikesiyle güvensizlik duygusu yaşamaktadırlar. Kentli olanların kentte yaşanan olumsuz olayların suçlularını gecekonduarda oturanlarda araması da ayrı bir sorun olarak ele alınabilir. Ayrıca yerel yönetimin oy kaygısıyla gecekonduada yaşayanlara ‘tapularınızı vereceğiz’ vaadini verip sonrasında vermemeleri de çarpık kentleşmenin en önemli nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Kentte çarpık yapılaşma, arazinin izinsiz ve uygunsuz kullanımı, kamu hizmetinin eksikliği gibi sorunlarda devamında gelmektedir. Bu sosyal ve ekonomik sıkıntıların yanı sıra bir de kırsal kesimden gelen insanların kente ayak uydurmaktan dolayı zorluk çekmesi, yabancılaşması ve anomi sürecine girmesi gibi kültürel sorunları da vardır. Anominin meydana gelmesini Baylan şu şekilde açıklar: “ hızlı sosyal teknolojik değişmelerden dolayı normlardaki değişmeler, eski ve yeni kurumlar arasındaki çatışma; iki farklı toplumun değer sistemlerinin karşılaşmasıyla hayat tarzında çatışma.” (1997:9) Toplumda meydana gelen hızlı değişmeler bireyin manevi hayatını, toplumsal değerlerini alt üst eder ve çok ileri boyutta ruhsal rahatsızlıklara sebep olabilir. Durkheim’ a göre intiharın esas nedeni anomi halidir. Kişi değerlerini, kültürünü, insani ilişkilerini gittikçe bozan uyumsuzlukların bir arada bulunduğu zaman diliminde yaşar. Yabancılaşma ise kişinin başkalarından ve kendisinden kopma durumudur. Kişi kendisini, kendi dışındaki durumları araç haline getirmiş duygularını ve gücünü yitirmiştir.

Kentte yaşayan birey kalabalık içinde birincil ilişkilerde uzak, ikincil ilişkiler içinde komşusundan, akrabalarından, arkadaş çevresinden uzak yaşamaktadır. Bu yalnızlığına bir de kentin hızına yetişme telaşı, iş ortamında en iyi olmaya çalışma kaygısı eklenince birey çok daha fazla yıpranmaktadır. İşinde başarısız olma, işten çıkarılma kaygısıyla çok fazla hırs yapıp kendisini tamamen işine vermektedir. Bu da monoton bir hayat tarzı ve her gün işten eve, evden işe gidip gelen standart insan tiplerini oluşturmaktadır.

Yaşadığı kentte kitle iletişim araçlarının yoğunluğu, görsel imgeler, reklam tabelaları, bilbordlar, trafik işaretleri, binalar, aşırı gürültü bireyi iç içe sokan nesneler halinde boğmaktadır. Kentin dikey büyüyen binaları, iç içe, ışıktan, havadan, mümkün olduğunca tasarruf edilmiş birbirine benzeyen beton yığınlarından oluşmaktadır. Büyüyen bir ekonomi, büyüyen bir nüfus, büyüyen bir kent karşısında tek engel gökyüzü ve ufuk olmuştur. “Böylece kent, XIX.yy. dan itibaren, bir kamu kurumu olarak değil, ciroyu artırmak ve arazi değerlerinin artışını sağlamak için her türlü şekle sokulabilecek özel teşebbüs gibi görülmeye başlandı”(Mumford, 2007: 527). Kent öznesi bu yoğun ortamda nefes alabileceği bir yeşil alanı, sakin ortamı bulamamakta ve daha da ötesi zaman bile ayıramamaktadır. Bütün bu ruhsal gerilimler psikolojik ve daha da ilerisi fizyolojik birçok hastalığı meydana getirmiştir. Bu da kentin inşa ettiği akıl hastanelerini, psikiyatri kliniklerini kentte yorulan bireylerle doldurmaktadır. Bizimde içinde yaşadığımız bu kent merkezleri insanlara duygusal anlamda yoğun çöküntüler yaşatmaktadır.

Türkiye gibi birçok ülke gelişme ve kentleşme sürecinde bir yerleri daha açık ifadeyle Avrupa'yı örnek alarak ilerlemektedir. Kentleşme sürecini çok hızlı yaşadığı için kültürüne göre şekil almak yerine Batı'yı örnek alarak gelişmektedir ve var olan kültürünü bile koruyamamaktadır. Hızlı yapılanma, kentsel dönüşümler baş döndürücü bir boyutta gelişirken, ülkemiz kültürünü içine yerleştiremeyen sahip olduğu değerlerinden kopuk kentler oluşturulmaktadır. Türkiye, Avrupa tarzı gelişiminde ekonomik, sosyal, ekolojik ve kültürel farklılıklardan dolayı Avrupa'yı sağlıklı bir şekilde örnek alamamıştır. Sonucunda da ne kendi kültürüne ait kentler ne de Batı tarzı kent planları ortaya çıkmıştır, ikisi arasında gidip gelen estetikten, kültürel değerlerden uzak yapılanmalar oluşmuştur. Neredeyse bütün dünya evrensel denilen bu oluşumu yaşamakta fakat kendini korumak için çaba göstermemektedir.

Globalleşme denen bu süreç her yeri herkesi tek tip yapmaktadır. McLuhan'ın deyimiyle dünya 'evrensel köy' haline gelmektedir. Günümüzde moda denilen bir başka boyut da insanları içine almış durumdadır. Toplumlar kendi kültürlerinden, benliklerinden, geçmişlerinden kopuk modanın getirdiği her şeyi düşünmeden hızlıca tüketmektedir. Tüketim endüstrisi, kültürü ve toplumun değerlerini de endüstrileştirmiştir. Kitle iletişim araçları, ağları, yayınları, kabloları, ilanları, bölge, ırk, dil, din ayırt etmeden imajları standartlaştırmıştır. İnsanların insani, kültürel ve manevi değerlerinden uzaklaşması, aşırı makineleşme, artan yalnızlık, göç olgusu, birbirine olan güvenin yok olması ruhsal yapıyı olumsuz etkilemekte, bazen de hayata son vermektedir. Çeşitli ruhsal hastalıklar, fiziksel hastalıklar, migren, mide ülseri, şizofren ve bunun gibi nevrotik temelli birçok yeni hastalıklar baş göstermektedir.

1850'lerde başlayarak günümüze değin süregelen bütün bu olumsuz gelişmeler, toplumun duyarlı kesimleri tarafından tepkiyle karşılanmış, birçok düşünür ve sanatçıya araştırma konusu olmuştur. Hatta XX. yy. sanatının gelişimine de yön vermiştir denilebilir. Sorun güncelliğini koruduğu sürece de üzerinde durulması gereken başlıca konu olduğuna inanılmaktadır.

Bu çalışma kapsamında kentleşme sürecinin sıkıntıları, bunalımları, kirlilikleri, karmaşıklıkları üzerinde durularak resimsel bir dil oluşturmaya çalışılacaktır. Kentin hızı, çarpıklığı, yoğunluğu, gürültüsü, bireyin yalnızlığı gibi olumsuzluklar incelenerek, bu konuda çalışan sanatçılar araştırıp bir yaklaşım ortaya konulmak istenmiştir. Kablolar, elektrik direkleri, sokak lambaları, apartmanlar, inşaat evler, metro, gecekondu, trafik ışıkları, levhalar, tabelalar, bilbordlar gibi kent öğelerinin imgelerinden yola çıkılıp transparan boya etkisinin sağladığı olanaklarla çarpık kentleşme konusu yorumlanmaya çalışılacaktır. Transparan boya etkisi, benzer nesnelerin soyutlanarak tekrar edilmesi, üst üste gelen ve kesişen nesneler, yoğun çizgiler ile dinamizmin, hızın, ritmin ve karmaşanın ifade edilmesinde özgün bir dil oluşturabileceği kanısına varılmıştır.

BÖLÜM I

1.1. KENTİN TANIMI

Kent, kelime anlamı olarak Soğudca'da 'kend' den gelir. Ayrıca şehir sözcüğü de aslen Farsça'dır. Tarihi kaynaklarda kentin eski isimlerinden biri de Yunanların kullandığı 'polis' kelimesidir. Türkler kent kelimesi karşılığında İslamiyet'in kabulünden önce 'balık' sözcüğünü kullanmaktadır. Bizde ilk kent kelimesinin kullanılması XI. yy.da Karahanlı Türkleri ve Oğuz Türkleri zamanında gerçekleşmiştir. Kenti sadece bir yerleşim yeri, nüfus yoğunluğu olarak açıklayamayız. Kentin, sosyolojik, ekolojik, ekonomik, kültürel bir çok özelliği, ölçütü ve sınırlılığı vardır. Bu nedenle tek bir tanımla açıklamaya kalkmak doğru değildir.

Toplumlar hayat tarzları olarak göçebe hayat tarzı ve yerleşik hayat tarzı şeklinde iki biçimde gelişmiştir. Yerleşik hayat tarzı da kırsal yerleşim yeri ve şehir yerleşim yeri olarak temelde ikiye ayrılır. Kırsal yerleşim yerleri köy, kasaba gibi küçük, geleneksel toplum tipinin olduğu, cemaat ilişkilerinin belirgin görüldüğü, sosyal ilişkilerin çok yakın olduğu, genelde tarım toplumundan oluşan yerlerdir. Şehir toplumu ise kırsal yerleşimin tam tersine, sosyal değişimin çok hızlı olduğu, ekonomik kültürel siyasal gelişmelerin çok yoğun yaşandığı, geleneksellikten kopuk, yoğun nüfus yoğunluğu ve bu yoğunlukta bireyselleşen insan tipleri ve zayıflayan sosyal ilişkilerin görüldüğü, dinamik yerleşim yerleridir.¹

Kentin sosyolojik tanımını ilk Rene Maunier şöyle yapmıştır: "Kent farklı ailelerin, meslek guruplarının, sosyal sınıfların, mezheplerin vb. heterojen gurupların oluşturduğu bir bütündür" (Yörükan, 2005:47). Kente kalabalık nüfus içerisinde heterojenleşme, değişimle birlikte büyüme, kültürel ve sosyal dönüşme, uzmanlaşmayla birlikte yeni sosyal guruplar ve tabakalaşma sonucunda meydana gelen cemiyet toplumu görülmektedir.

¹Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. ALPTEKİN (2007)

Weber göre ise kent "... çoğu kere, büyük bir kalabalığın yoğun bir şekilde yerleştiği ve sakinlerinin birbirleriyle karşılıklı kişisel tanışıklıklarının olmadığı kadar geniş bir koloni oluşturdıkları bir alan olarak düşünülür... Şehir konusundaki pek çok tanımın yalnızca bir ortak boyutu var: şehir, basit olarak, bir veya daha fazla ayrı evler kümesinden oluşur ama görece kapalı bir yerleşim bölgesidir" (2003,64-85).

Weber'e göre bu evlerin dip dibe yapılanması kentin en önemli özelliklerinden nüfus yoğunluğuna işaretir. Evler bitişiktir bu evlerde yaşayanların nüfusu o kadar kalabalıktır ki sakinlerinin karşılıklı kişisel tanışıklıkları söz konusu bile olamaz.

Ekonomistlere göre kent "mal ve hizmetlerin, üretim, dağıtım ve tüketimi sürecinde toplumun sürekli olarak değişen gelişmelerini karşılamak için ortaya çıkan bir ekonomik mekanizmadır" (Keleş, 2010:98).

Ekolojik yaklaşımda bir kent tanımını da R. Park şu şekilde ifade etmiştir:

"Şehir bir insanlar topluluğundan, kamu hizmetlerinden—caddeler, binalar, elektrik lambaları, tramvaylar, telefonlar, vs- kurumlar ve idari aygıtlar toplamından-mahkemeler, hastaneler, okular ve muhtelif türde şehir görevlileri- fazla bir şeydir. Bilakis şehir, bir ruh halidir, gelenek ve göreneklerin, örgütlü tavır ve görüşlerin mecmuudur... Şehrin Oswald Spengler'in evvelce işaret ettiği gibi, kendine mahsus kültürü vardır" (Alptekin, 2007:66-67).

Kent kendine özgü yapısıyla, taşıdığı kültürü ve nüfusuyla dünyanın hızla değişen merkezi haline geldi. İnsanın oluşturduğu bu kent, zamanla kente göre şekil alan bir boyuta gelmiştir. Bireyin ortaya çıkması, insanı özgürleştirilmesi, kentteki değerlere ve burjuvaya göre şekil alması kentte başlayan süreçlerdir. Durkheim; "nüfus yoğunluğu, iş bölümü, uzmanlaşma, meslek farklılıkları, mekânsal farklılık, sosyal kültürel farklılığı ortaya çıkarır." diyerek kentteki hızlı değişme ve gelişmenin dinamiklerini ele almıştır.² Kentler hem farklılık ve çeşitlilik sağlamakta hem de sosyal kontrol mekanizmasını sağlayarak ortak bir kültür yaratmaktadır.

²Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. (<http://www.e-sosyoloji.com/durkheim.htm>)

Kentin sahip olduğu mimari alanlar, kendisini çevreleyen coğrafi alanlar ve kültürel değerler kenti tanımlarken kullanılan üç bölümdür.

Alptekin'in ifade ettiğı gibi "...şehri her türlü toplumsal dinamiğın, ekolojik çevre şartlarının ve fiziki yapılanmanın karşılıklı birbirini etkilediğı ve şekillendirdiğı ama toplumsal boyutun baskın olduğı, örgütlenmenin ve bireyselleşmenin öne çıktığı, tarım toplumundakinden farklı bir zihniyetin şartlarını belirlediğı yeni bir yaşama tarzının şekillendiğı, her bakımdan daha büyük ve daha karmaşık bir toplumsal yerleşim yeri ve bu yerle etkileşim halindeki yaşama biçimi şeklinde tanımlamak mümkündür" (Alptekin, 2007:90).

Şehri tanımlayan bu unsurlar ortak özellikleri ile birbiri ile ilişkili ve birbirine bağlı noktalar. Bunların birinin veya birkaçının eksikliği o yerin kent olma yönünü azaltabilir. Bir başka tanımda da "kent insanların, birbirleriyle buluştukları, malların değiş-tokuş edildiğı ve fikirlerin yayıldığı bir ilişkiler ve kararlar merkezi şeklinde de tanımlanmaktadır" (Aktaran Yayınoglu ve Susar; 2008:11).

Kent sermayenin, yeni buluşların, icatların, sanatın, karar alma mekanizmalarının, insan ilişkilerinin, kültürün yoğunlaşıp değiştiğı merkezlerdir. Bireyin merkezde olduğı bu yerleşim yerinde kırsal hayattan farklı olarak bizden çok ben vardır. Kentin öznesi, kentin oluşturduğu bireydir, benmerkezcidir ve yalnızdır. Bu nedenle kent bütün kültürel, ekonomik ve fiziksel farklılıklarıyla heterojen bir topluluk meydana getirir. Her ne kadar köy yerleşimden sonra kent yerleşiminden söz etsek de, kent yerleşimi köyün içinden çıkıp kendini oluştursa da, birbirinden çok farklı iki yerleşim yeri buluruz karşımızda. Köy yerleşimi, yalın, geleneksel topluluğun bulunduğu, homojen insan gurubunun yaşadığı, daha çok tarımla uğraşan, cemaatin bulunduğu, ailenin ataerkil ve büyük aile tiplerinden meydana geldiğı, sosyal ilişkilerin sıkı sıkıya bağlı olduğı, fiziksel boyutunun ve nüfus yoğunluğunun az görüldüğü yerlerdir. Köy yerleşimindeki homojen toplumda toplumsal kontrol mekanizması kendisidir. Bu kontrol mekanizması din, gelenek, görenek ile sağlandığı için köy toplumunda insanlar birbirlerine benzerler. Köylerde nüfus azlığından dolayı kent yerleşimine göre fiziki ilişkiler uzak sosyal ilişkiler yakındır. Oysa kentte tam tersi bir durum söz konusudur. Kentteki heterojen yapı nüfus yoğunluğu içerisinde fiziki ilişkileri yakın fakat sosyal ilişkileri uzak olan

kitlelerden oluşur. Alptekin 'in de dediği gibi, köyde yaşayan ve kentte yaşayan bir grup karşısında şu görülür: köyde yeni gelen biri, karşılaşma aşamasında sıcak, kabullenme aşamasında soğuk bir durumla karşılaşır. Kente ise bunun tersi bir ilişki söz konusudur. Kente gelen birey selamlanmaz tanınmaz ama kendine bir çevre, grup, dernek bulup kaynaşabilir. Köyde ise misafir olarak karşılama çok sıcak, kalıcı olarak yerleşme zordur.³

İkincil ilişkilerin hâkim olduğu kent, heterojen bir topluluğun meydana geldiği, nüfus yoğunluğu, fiziksel büyüklük, değişim ve dönüşümün hızlı olduğu geleneksel topluluktan çok modern topluluğun bulunduğu, cemiyetin oluştuğu, tarımdan çok sanayi ve ticaretin geliştiği, Alptekin'in tanımıyla "hiper sosyallık" diyebileceğimiz hızın yaşandığı yerleşim yeridir. Kentteki cemiyet modern süreci yaşayan insanlardan oluşan, resmi ilişkilerin meydana geldiği bir örgütlenme şeklidir. K. Marx'a göre " kent özgürleştirir, insanı geleneksel bağlardan kurtarır ve çıkarları yüzünden burjuva toplumuna özgü ilişki tarzını ortaya çıkarır."⁴ Köydeki amaç ve çıkar gözetmeksizin bir araya gelen cemaat yerine çıkar ve amaç için bir araya gelmiş bilinçli ve düzenli bir cemiyet yer almaktadır.

Bir yerleşim yerinin kent olabilmesi için "...ticari ilişkilerin egemenliğinde; şu özelliklerle donatılmalıdır: Savunma amaçlı bir kale, Pazar yeri, görelî özerkliğe haiz kent yasalarını uygulayan mahkeme ve kentte yaşayan kentlilerin seçtiği yöneticiler"(Aslanoğlu, 2000:60).

Birey kentin bahsettiğimiz sosyal, ekonomik, psikolojik ve kültürel etkenlerinden etkilenir. Hatta ona göre şekil alır. Dolayısıyla insanın inşa ettiği kent, belli bir süre sonra insanları inşa eder. Bireyin merkezde olduğu kent kültürü ve içinde yaşadığı süreçle modern hale gelir. O halde kentte yaşayan insanlar modern kültür sürecinde modern insanlara dönüşmüştür. Kentte yaşayan herkese de kentli denebilir mi? Bunu Kemal Kartal'ın yaptığı derneklerde elde ettiği sonuçlardan yola çıkarak kentli insanı genel olarak şu şekilde tarif edebiliriz:

"1.Kentte oturan herkes

³Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. ALPTEKİN (2007)

⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Marksizm>)

- 2.Gecekonduda oturan insanlar
- 3.Geçim kaynağını kentten sağlayanlar
- 4.Az çalışan, çok konuşan ve çok kazanan insanlar
- 5.Eğitim seviyesi yüksek olanlar
- 6.Kentte çok uzun yıllar yaşamış olanlar”(Kartal, 1978:61)

Bu kadar çok yönlü ve birçok tanım ve açıklamalar da ifade edilen kent yerleşiminin sınıflandırılması da bir o kadar çok yönlüdür. Bu sınıflandırmayı kentlerin ortaya çıkışına göre yaparsak ilk kentler, Doğu'da Kent, Batı'da Kent, Sanayi Öncesi Kent, Sanayileşmekte Olan Kent, Sanayi Kenti, Metropoller şeklinde sıralanabilir. Ayrıca kentler fonksiyonları açısından, nüfus açısından, fiziki sınırları açısından, yerleşim (saha) şekilleri açısından kentler olarak bölümlenir. Kenti daha çok ekonomi ve siyasi boyutta incelersek feodal kent, kapitalist kent, sosyalist kent ve Doğu ve Batı etkisinde kentler şeklinde sayabiliriz. Kentin tarihsel sürecini farklı kuramsal yaklaşımla da şu şekilde sınıflayabiliriz: Hidrolojik Toplum Kavramı ve Artı Ürün, Ekonomik Teoriler: (Pazar Yeri Olarak Kent), Askeri Teoriler: Bir güç odağı olarak kent, Dinsel Teoriler: Kutsal yer odağı olarak kent.⁵

Son olarak da demokratik kent, ekonomik kent ve sosyolojik-kültürel kent sınıflandırmasıyla kenti açıklayabiliriz. Kentleri fonksiyonları açısından incelerken ekonomik, ticari, kültürel, fiziki özelliklerine bakmak gerekir. Mesela, tarım şehrinde üretimde elde ettikleri artı ürünle sağladıkları ekonomik gelişmeler önemlidir. Sosyo ekonomik fonksiyona göre incelediğimizde çeşitli sosyal faaliyetlerine, tarihi yerlerine, ticaretine bakmak gerekir. Nüfus açısından kentlerde ise, nüfus yoğunluğuyla derecelendirilmektedir. Aslında nüfusu temele alan bir grupta ekonomik, siyasal ve kültürel özelliklerinin yanında daha geri planda kalmaktadır. Fakat kenti bu kadar farklı, heterojen yapan nüfus yoğunluğudur. Nüfus yoğunluğu aynı zamanda ihtiyaçları da farklılaştırır, farklı ihtiyaçlarda ihtiyaçları karşılamak için farklı yolları gerektirir. Köy toplumunda nüfus azlığı görüldüğü için ihtiyaç benzerliği vardır, bundan dolayı farklı görevler yüklenmesine gerek yoktur. Bu nedenle heterojenlikle nüfus yoğunluğunun yanında iş bölümü ve uzmanlaşma vardır.

⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. ASLANOĞLU (2000)

Kenti kapladığı alan ve arazi sınırlarıyla ifade edebilmek için eski kentlerde görülen yatay hareketliliğe dayanarak açıklamak gerekir. Yüz ölçümüne göre kentin bütün açılardan büyüklüğü ve tanımını eski kentlerde yapabiliriz. Günümüzde çok katlı yapılanmayla başlayan dikey hareketlilikte bu sınıflama net bir sonuca götürmeyebilir. Kentler en ve boy olarak fiziki sınırlar içerisinde yerleştikleri alanda oluşturdukları şekle göre şu şekilde gruplandırılır: Dairevi şekle sahip olan şehirler, şerit şekline sahip şehirler, parçalı şekle sahip şehirler ve çok merkezli şekle sahip şehirler.⁶

1.2. KENTİN TARİHSEL SÜRECİ

Şehrin tarihsel sürecini ele alırken bir yere yerleşme olgusunu ele almamız gerekir. İlk uygar insana Paleolitik Dönem’de (MÖ 12000’e kadar) rastlarız. Devamında gelen Mezolitik Dönem’de de (MÖ 12000-8000) insanlar belirli aralıklarla mağaralara dönerler, günübirlik yaşarlar, toprağa yerleşmelerine rağmen belirli zamanlarda döndükleri mağaraları vardır. Tarım dönemi diyebileceğimiz Neolitik Dönem’de (MÖ 8000-5500) toprağı ekip biçme, evcilleştirme, tohumların ıslah edilmesi ve depolanması temelinde de yerleşme başlar.⁷ İnsanlar bu dönemde ürettikleriyle barınma, beslenme, dinlenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek imkânlar oluşturdular. Mağaralar, insanların ilk mekân kavramını fark ettiği yerler olmuştur ve buralara kalıcı olarak yerleşme ise tarımla ve devamında gelen gelişmelerle Neolitik Dönem’de görülür. Mumford, bu süreci 15 bin yıl öncesine Mezolitik Dönem’de başlatır.

”Mezolitik Çağ’a ait bu mezarlarla birlikte ilk kez olarak arazinin tarım amaçlı temizlenmesine tanık olunur; benzer şekilde hayvanların ehlileştirilmesi, evcil hayvanların domuzun, tavuğun, ördeğin, kazın ve en önemlisi insanın en eski hayvan dostu köpeğin çıkmasına yine bu dönemde rastlanır” (Mumford, 2007:22).

⁶Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. İŞBİR (1991)

⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. ASLANOĞLU (2000)

Neolitik Dönem’de düzenli yerleşme, tarımın, hayvanların evcileştirilmesinin, küçük köyleri andıran arkeolojik bulgular bulunması yerleşimin kanıtıdır. Neolitik Dönem’de tarıma geçildiğini gösteren aletler yerleşimin kalıcılığının göstergesidir diyebiliriz. “Uygarlığın ‘biçimini’ oluşturan araçlardan biride çömlek kaplar ve bunların teknolojileridir” (Aslanoğlu, 2000:15).

İlk yerleşim yerleri Mısır (MÖ 3050-M.Ö.525), Mezopotamya, Çin ve Hindistan gibi büyük uygarlıkların yaşadığı yerlerdir. Buralarda kente ve kentleşmeye dair ilk adımları da görebiliriz. Bu yerlerin doğuda olması tesadüf değildir. Büyük uygarlıkların büyük bir kısmı Dicle, Fırat, Nil, İndus, Hwang gibi su yatakları civarında oluşmuştur. Fakat şunu da belirtmek gerekir: Yerleşim mağaralarda başlamış olsa bile bilindiği üzere tarıma uygun bölgelerde kentler şekil almıştır ve yoğun kentleşme süreci yaşanmıştır. Kutsal yerlerde ise kentleşme süreci kendine özgü bir yoğunlukla gelişim göstermiştir. Mekke, Kudüs, Roma, Benaras, Peiping, Kyoto, Lourdes insanların zaman zaman toplandıkları hala da dinsel etkisini sürdüren kutsal toplanma yeridir.

Mezopotamya, Mısır ve Sümer (MÖ 4000-2000) de Neolitik dönemden kalan köy tarzı yerleşim yerlerinden daha çok kente özgü yerleşim alanları vardır. Anıtsal yapılarında tapınaklarında, geliştirdikleri sulama kanallarında ticari gelişmede taşıma sisteminde ve tekne icadında bunları görmekteyiz. Yazının icadı, astronomi ve sanatın gelişimi kendilerinden sonraki uygarlıklara da öncülük edecek yenilikleridir. Böylece önceden yiyeceğin ölüm kalım sorunu olduğu, nüfus artışının zor görüldüğü, savunmasız göçebe toplum yerine; üretimde fazla ürün çıkarıp bunları pazarlayan, savunmada ticari ve iktisadi hayatta organizasyonun görüldüğü köyleri temsil eden bunların yanı sıra kentin ilk tohumlarının atıldığı örgütlü toplumlar meydana gelmiştir. İlk kuruluş yeri Basra Körfezi olan Sümerler çoğu şeyin öncüsü oldu; tuğla, kanal inşası, sulama, yazı, astronomi, askeri örgütlenme, el sanatları, ticaret, İndus Vadisi’ne Mısır’a öncülük etti.⁸

Sümerlerin öncülüğünde Mezopotamya’da başlayan değişimi doğayla uyumlu yaşayan halkın zamanla surların, yeni yapılanmaların ve toplumu Tanrının yönettiğini düşünerek kule, tapınak adı verilen ziguratların yapılmasıyla başlar.

⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. MUMFORD (2007)

Mısır'da, Mezopotamya'da olduğu gibi tapınaklar kentin temsilidir. Mısır'da yerleşim yerleri kalıp gibi aynıdır; dinsel tören yerleri, tapınakları, binaları, yolları aynı tip devasa heykelleri, ölümden sonraki hayata hazırlanan piramitleri ve toplamında hepsine göre şekil alan ızgara sistemi. Ölülerin önemsendiği, onlar için ayrı bir kent oluşturdıkları toplumsal düzen vardır. Mezopotamya'dan ayrılan belki de en önemli özeliği krallarının tanrı olmasıdır. Mısır'ın kentsel oluşumunda yapı inşasının hızlı gelişmesinin nedeni coğrafi imkânların sunduğu kolaylıktır. 5 bin yıllık kent tarihi ve belki bir o kadarda kent öncesi tarihinde kentin sınır taşlarını oluşturan yerleşim yerleri Babil, Ninova, Helipolis, Nippor, Ur, Uruk, Teb ve Asur'dur. Neolitik Çağ'daki pozitif yaşam, birlikte sağlam kararlı ilerleme zamanla yerini yıkım, savaş vergi, sömürü, kölelik gibi negatif ortak yaşama bıraktı. Ninova, Babil, Roma gibi...⁹

“Antik çağlardaki başlangıcından bu yana kentsel kamusal alanlar, kentin ve kent halkının kimliğini yansıtan ve fiziksel olarak çevrelerini kuşatan yapılarla tanımlanan 'toplumsal yoğunlaşma odakları' biçiminde ele alınmıştır” (Güngör, 2005:13).

Doğu'daki gelişmeler ve ilerlemelerden Batı'ya doğru yöneldiğimizde Yunan'ı düzenli yaşam alanlarıyla ele alabiliriz. Mısır'daki mistik ve gizemli yerleşmeler, Yunan'da sosyal düzen esasına göre şekil almıştır. Ege'de kentsel dönemler MÖ VIII. yy ve VI. yy arasında oluşmaya başlamıştır diyebiliriz. Şehir denilen polis genelde bir tepenin üzerinde bulunan bir akropol (kale) ve bir agora (ticaret meydanı) olurdu. Yönetim ise şehir merkezinde oluşturulur ama vatandaşlar şehrin içinde veya ona ait civar topraklarda yaşırdı. Sosyal anlamıyla polis, yönetime katılan bir vatandaşlar kuruluymdu, ama idare yapısıyla çeşitli biçimler alabilirdi: tarihte görülme sırasına göre bunlar oligarşi, tiranlık ve demokrasi idi. Yönetim, vatandaşlar meclisi, bir konsey ve hâkimlerden oluşurdu.

MÖ 734 ile 585 yılları arasında Yunan polisinin çoğu koloni donanımını tamamladı. Büyük ticaret kenti olan Miletos'un 70 koloni kentten oluştuğu bilinmektedir.¹⁰ Yunan kentleri köy türünden çıktığı için köy ölçütünde IV. yy. kadar kentler etkisini gösterdi. Toplumsal olarak köy demokrasisi ve alt sınıfların haklarının

⁹Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. MUMFORD (2007)

¹⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. MUMFORD (2007)

aranması çok belirgindi. Belki de bunun ilk nedeni ekonomik olarak çok zengin olmamalarıdır. Mumford' un da dediği gibi “yoksulluk Yunanistan'ın ikiz kardeşidir” (2007:166).

Yoksulluk onlar için utanç verici değildi; hatta zenginlik abartıydı. Öyle ki mezar taşlarında, özlü sözlerinde, mütevazı yapıtlarında şaşadan anıtsallıktan uzaktı. Yunanlarda fazla olan boş zamandı ve “entelektüel düşünce, sohbet, cinsel tutkuya ve estetik hazza ayrılan zaman” (Mumford, 2007:166) sahip oldukları şeydi. Ayrıca agora, akropol gibi kamusal yapıları eğitsel ve sosyal aktivitelere verdikleri önemi gösterir. Dinsel amaç için yapılan agora, V. yy.da Yunanların pazaryeri haline geldi. Agoranın kentin biçimi ve işlevi için önemini Platon'un şu cümlelerinden de anlayabiliriz: ileri bir kentin merkezi “Tapınaklar agoranın çevresine yerleştirilmelidir ve bütün kent hem savunma, hem de saflığın koruma amacıyla yükseklerde ve daire biçiminde kurulmalıdır” şeklinde tarif eder. (Mumford, 2007:225)

Yunan kentlerinde sur yoktu, varsa da sonradan yapılmıştı. Genellikle tek katlı olan evlerinde özellikle Girit de pencere kullanılmıştı. Sokakları dar, belediye hizmetleri yetersiz, temiz ve düzenli değildi, ta ki Helenistik döneme kadar. Hipokrates' le sokaklar genişlemeye, evler iç içe yapılmaya başladı. Kaplıcalar, temiz içme suları, hamamlar, tıbbi binalar oluştu. Hippokrates'in “ Hava, Su ve Mekânlar” adlı eserinde toplumun sağlıklı, düzenli ve huzurlu yaşaması için arazi seçimi ve kentlerin planlamasıyla ilgili çalışmalardan bahseder. Çeşme suyu, şifalı sular, kaplıcalar dışında, kent planlaması kamu sağlığı için çok önemlidir.

Bunun için “ kalabalıklaşmış mahalleleri seyretecek ve hava akımını sağlayacak, bu bölgeleri boşaltmanın mümkün olmadığı durumlarda her bina bloğunu cadde ve sokaklarla aralayarak hava dolaşımını oluşturmaya çalışacak mühendislik çalışmaları ”nı söyleyerek bu konuda açıklamasını yapmıştır. (Mumford, 2007:182)

158 Yunan kentlerinden en önemlileri, Atina, Girit, Olympia, Delphoi ve Kos, Miken, Eriha, Korinthos, Attike. Bunlardan Olypia, Delphoi ve Kos Helenistik Dönem kentidir ve aynı zamanda Yunanistan'ın başarısını gösteren merkezleridir. Dephoi belki de Apollo Tapınağı'nın varlığından dolayı merkezde kalarak çevresinde bir sürü koloni oluşturur. Bütün Helen kentlerinin bir başka özelliği de tiyatro,

müsabakalar, spor ve atletik faaliyetlerdir. Olympia'daki Olimpiyat oyunları da bunların en yaygın olanlarıdır.

Helenistik Dönem'den sonra Yunan kentlerinde fiziksel değişiklikler dışında pek bir şey değişmedi ve müzeler, kütüphaneler hayatta önemli olmaya başladı. Dini törenler askeri geçit alayları için geniş caddelere ihtiyaç duyuldu ve ızgara planıyla caddeler büyüdü. Helenistik Dönem ve sonrasında değişmeyen şeylerden biri üstü kapalı avlular ve geniş bahçeleri olmayan evler. Helenistik Dönem sonrasında ağaçlar dikilerek, kır araziler ve sokaklar süslenmiştir diyebiliriz. MÖ 600' dan sonra yeni dinler, yeni felsefeler kendini göstermeye başladı ve Roma, Helenistik Dönem'in fetihlerini mağlup etti. Akdeniz ve Ege'de fethettiği kentlerde Helenistik kent planlamacılığının üzerine Asya'dan, Afrika'dan getirdiği özellikleri ekleyerek Roma dünyasını oluşturdu. Yunanlıların zihinsel kültürü yerine, Roma'nın organ kültürü; Attike'nin az yiyen toplumu yerine Roma'nın abartılı ziyafetleri; Yunan'ın suru önemsemeyen kentleri yerine, Roma'nın kente surla başlayan yapıları; Yunan'da yaratıcılık, destansı efsaneler, yapıtlar, felsefeler yanı sıra kısıtlı ekonomi ve az tüketen kültürü yerine, Roma'nın bolluk içinde çok daha fazla tüketen diğer unsurlarla pek ilgilenmeyen kültürü başlamıştır.¹¹

Yunan da sosyal düzen esasına göre biçimlenen kentler, Roma da askeri anlayış üzerine kurulmuştur. Önemli olan kentin "formu" sokak aralarının düzensiz de olsa kesişeceği yer olmasıydı. " Roma formu, dik açılı kent planı içinde yer alan, genelde dikdörtgen bir alanı sınırlayan belediye binası, toplantı salonu, kapalı Pazar yeri ve çeşitli tapınaklardan oluşmaktaydı" (Güngör, 2005:4). Roma (MÖ 1.yy - 1453) su kemerleri, viyadükleri, giriş vadileri, taş döşeli yolları, fetihleri ve siyasi gücüyle büyüyen kentleriyle açıklanabilir. Surlar örülerek inşasına başlanan nekropolisler (ölüler şehri) dikdörtgen şeklinde oluşturulurdu. "İçeride ve dışarıda sur boyunca uzanan hiçbir binanın inşa edilemeyeceği kutsal bir kuşak olan 'pomerium' ortaya çıktı"(Mumford, 2007: 250).

Roma'da aşırı büyük arenalar, gösterişli, süslü ve ince işlemeli hamamlar dışında kendi oluşturdukları yeni binaları pek yoktur. Dikdörtgen bir çerçeve içinde kemerli yürüyüş yolları, umumi hamamlar, tuvaletler, tiyatrolar, form donanım olarak

¹¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. MUMFORD (2007)

standart ama gösteriş olarak süslü yapılar görülmekteydi. Ana caddeyle ara caddelerin ayrımı ve düzenlenmesi Roma'da yapılmaya çalışıldı. "..... özellikle de trafik sıkışıklıkları ilk kez MÖ I.yy.da Roma'da ve ardından taşra kentlerinde belediye düzenlemelerinin konusu olarak ele alındığı "nda buna ihtiyaç duyuldu. (Mumford, 2007:269)

MS V. ve VI. yy.da Roma'da kentler olgunlaşmaya yeni kentler oluşmaya başladı. Roma'nın bu dönemlerini hala İtalya'da görüyoruz. Napoli, Piacenza, Parma, Bologna, Ostia ilk kentlerinden ve Floransa, Pavia, Verona ve Como'da MS I. yy.da ve sonrasında kurulan kentler takip etti.

İtalya kentlerinin "Piazza"ları, Como'da ve kemerli caddeleri Roma'nın planlamasının sonucudur. Roma kentleri bağımlı, yarı bağımsız, koloni ve bağımsız halleriyle Kuzey Afrika, Avrupa ve Küçük Asya'ya kadar uzanır. Bir yazarın yorumuna göre yıkılmaya yakın dönemde 5.627 kentsel birime sahipmiş. V. yy.da yağmalanırken şair Rutilius Namatianus, Roma hakkında hayranlıkla şunu söyleyebiliyordu: ' Ötelere uzanan dünyayı bir kent yaptınız"(Mumford, 2007:255).

Roma'da bir de kentsel bölge ve kırsal yerleşim yerleri dışında kırsal bölgede villalar vardı. Kent de salgın hastalık gibi önemli durumlar yaşandığında üst tabakadaki insanlar bu villalara yerleşirdi. Kentsel yaşamda ve yerleşik hayatta Doğu'nun Batı'dan çok daha önde ilerlediğini görüyoruz. Bu açığa Helen Dönemi ile kendisini birleştirip birçok liman kent kurarak Kral İskender'in (MÖ 321-333) Mezopotamya, Mısır ve Kuzey Hindistan'da yaptığı büyük seferlerle tarihin en büyük imparatoru olan Roma 2500 yıl sonraya ulaşabilmiştir. Bu güçlü imparatorluk içerde belediyenin ve düklerin gücüyle, dışta da kuzey kavimlerinin baskısı sonucu dağılmıştır. Doğu'da Bizans'a (Konstantinopolis), Batı'da 613 yıllarına kadar varlığını sürdüren yerleşim yerlerine dönüşmüştür. "Roma imparatorluğunun ihtişamlı devirlerinde 1 milyon insanı barındıran Roma şehrinin nüfusu, kaynaklara göre, bu büyük çöküşle beraber 20 bine kadar düşmüştür. Hatta çok daha trajik bir şekilde Viyana şehri birkaç yüzyıl süreyle tarih sahnesinden silinmiştir" (Alptekin, 2007:43).

Batı şehir örgütlenmesinde bu büyük çöküşün arkasından aslında feodal toplumsal örgütlenme diyebileceğimiz fakat Ortaçağ şehir dönemi denilen dönem

başlamaktadır. Kentlerini X. yy.dan sonra oluşturmaya başlayan Ortaçağ Roma'daki Pagan inancı yerine Hristiyanlığı getirmiş ve hızla yaymıştır. Öyle ki gizlice dini yayarken bile birçok yeraltı mağaraları, bazilikalar, şapeller oluşturulmuştur. İlk Hristiyan kilise eski amfiteatri içine Metz'de inşa edilmesi de bunun kanıtıdır. Ortaçağ'da ilk bahsedebileceğimiz konu Hristiyanlık dininin büyük etkisi ve din adamlarının gücüdür. Kentsel yapılanmada toplumsal yapılardan çok manastır, şato, katedral, kilise, kaleler ve bunları yöneten toplumun yaşam şekline yön veren piskoposlardır. Öyle ki XVI. yy.a kadar aforoz edilme tehdidi vardı.

Ortaçağ kenti düşeyleri vurgulayan binalar, özgün karakteri, müstahkem kaleleri, kenti çevreleyen surları ve büyük kapılara sahip dikey ince detaylarıyla oluşur. Kent meydanlarında dini ve din dışı törenlerin, cezalandırılmaların, ticari amaçlı pazaryerlerinin kurulduğu, Yunan agorası (toplanma yeri) ile Roma formu gibi kamuya açık ve çevresi düzenli bir şekilde binalarla çevrili yerleri vardı. Kutsal binalar kozmik yapısıyla kendi başına bir yapıttır; fakat Ortaçağ'da Barok'ta olduğu gibi kent merkezlerinde değillerdi. Ortaçağ'ın en önemli kentlerinden olan Venedik Duka Sarayı'nın varlığından eski Maliye Binası'nın inşasına kadar dünyanın en güzel kentlerinden biriydi belki de ve tek rakibi ise Pekin'di. Venedik'in kentsel erdemleri gereği gibi anlaşılmış ve taklit edilmiş olsaydı sonra kurulan kentler daha iyi planlanırdı.¹² Venedik'i bu kadar canlı doruk noktasında yapan beklisi de Gioranni Bellini ve Tintoretto'nun ustalığıdır. Venedik'teki tarım faaliyetleri ve deniz ticareti Pizza, Cenova, Marsilya, Barselona gibi kentlerin de canlanmasını sağlamıştır.

Kademeli toplumsal sınıflar üzerine kurulu Ortaçağ'da ekonomide ve ticari ilişkilerde eşitlik diye bir şey yoktu. Ayrıca her biri birbirinden bağımsız birer merkez olarak varlıklarını sürdürme de; dış dünyaya kapalı halde kendi başına küçük dünyalar oluşturmaktaydı. "Bu dönem Karolenj Avrupa'sında kır dışında iki önemli odak vardı. Biri piskoposluklar, diğeri de kale örgütlenmeleri. Her ikisi de şehir görünümünden uzak birer tüketim merkeziydi" (Aktaran Alptekin; 2007:44).

Pazaryerleri ve Ortaçağ'ın XVIII. yy.a kadar hükmünü sürdürebildiği Pazar yasaları evrensel çizgide ticaret yapan kentlerin gelişimini sağlamıştır: Venedik, Cenova, Milano, Arra, Burugge gibi.....

¹² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. MUMFORD (2007)

Ortaçağ'da birde feodal hayatın alışkanlığı haline gelmiş oyunları ve sporları vardı. Savaş alanı, truva oyunları ve avcılık Mumford'un da dediği gibi en büyük şatonun bile karşılayamayacağı kadar büyük ekonomik ve kültürel kaynak istiyordu.¹³

Feodal tabaka, yeni loncalar kiliseden sonra toplumda sözü geçen 2. temsilcilerdi. Ticaretin dışında, toplumda düzeni, birliği, yardımlaşmayı, imarethaneler, okullar gibi inşaatlar yapmayı ve kiliseye bu konularda destek çıkmayı gerçekleştiriyorlardı. Kapitalist sistemde lonca birlikleri bozulmaya, değişmeye başladı ve XII. yy.da bütün loncalar "Üniversitas" adını aldı. Manastır ve katedral okulları gibi üniversitelerde de kutsal dersler verilmekte, meslek öğretilmekteydi.

"Üniversitenin fakültelerinde verilen kutsal bilgi, bilimsel bilgi ve siyasal bilgi birleşimi başka hiçbir kültürde benzerine rastlanmayacak türdendi. Üniversitenin toplumları Mısır ve Babil tapınaklarında, daha açık bir şekilde Platon'un akademisinde ve İskenderiye Kütüphane-Okulu'nda ve Roma belediyelerinde ders sistemlerinde mevcuttu elbette" (Mumford, 2007:342).

Ortaçağ evleri kalabalık, aile dışında usta-çırak ve hizmetçilerin olduğu geniş bir topluluktan oluşur. İş yerleri ve evler bir arada, evlerin pencereleri az, salon tarzı geniş ortak odalar, ısınma için şömineler ve bacalar vardı. "Ortaçağ evi günümüzdeki evlerde gerekli görünen iki önemli koşuldan yoksundur: Mahremiyet ve konfor" (Mumford, 2007:354).

Tuvaletin olmayışı, pislik, kanalizasyon, çevre kirliliği, hastalıklar Roma'nın olduğu gibi Ortaçağ'ın sorunuymdu. Ne kadar önlem alınsa da düzenleme yapılsa da çöplerin yok edilememesi veba, tifo, kolera gibi hastalıkları çıkardı ve ölümleri artırdı. Thorndike, Bruni'nin Floransa için yazdıklarının arasında şunlara rastlanmıştır: "Bazı kentlerse öyle kirlili ki, gece ne kadar pislik yapılmışsa gündüz ayaklar altında çiğnemek üzere insanın gözleri önüne serilir bundan daha iğrencini düşünmek imkânsız..."(Mumford, 2007:359) Bu hastalıklar hemen hemen her yerde halk hastaneleri cüzamlılar için özel hastaneler, karantinaların yapılmasını sağladı.

¹³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. MUMFORD (2007)

Ortaçağ ve Gotik mimarı XVIII. yy.da doruk noktasına ulaştı. “Kızıl Siena, siyah beyaz Cenova, gri Paris, alacalı Floransa: hepsi de arketip Ortaçağ kenti olma ideasında bulunabilir” (Mumford, 2007:402). Ortaçağ’dan modern çağa geçişin en iyi kent örnekleri de İsviçre ve Hollanda’ dır.

Kapitalist teşebbüs XI. yy.in sonlarında başlayan Haçlı Seferleri’nden sonra filiz verdi ve derebeylik ekonomisinde o zamana kadar hemen hemen bilinmeyen Doğu mahveçli lüks mallara ilginin artmasını sağladı. XIII. yy. da Ortaçağ manevi gücünü ekonomi yüzünden kaybetmeye başladı. Ortaçağ’ da kilise zayıflarken yeni çıkan tarikatlar, Protestanlık kiliseyi iyice sarsmıştı. XIV. yy.da Kara Ölüm denilen veba salgınının çıkması nüfusun yarısına yakını silip süpürmüştür. Bu gerileme dönemi yeni dönemin başlamasındaki ihtiyacı göstermektedir. XII. yy.da Dante, Giotto, Albertus, Magnus, Aquinolu Tommaso’nun varlığı Rönesans’ın başladığını gösterir. Kelime anlamı yeniden doğuş olan Rönesans, Antik Yunan’ın mirasını ortaya çıkarılıp küllerinden bilimin, sanatın, insanın önemsendiği yeni bir dönem oluşturmaya başladı. Kentte Rönesans’ın kendi özellikleri görülmeye başlasa da, caddelerin eksensel olmaması, kemerlerin dar olması Ortaçağ etkisinin devam ettiğini gösterir. “XII. yy. binaları, bu yüzyıldan önceki hemen hemen bütün “Rönesans” binaları, aslen ortaçağ kentlerinin surlarının içine, Ortaçağ cadde planına uyarak, ortaçağ çizgilerine göre örgütlenmeyi sürdüren zanaatçı loncaları tarafından inşa edilmiştir” (Mumford, 2007:429).

Rönesans huzuru, ağırbaşlılığı, kibarlığı, düzeni, Yunan’dan aldığı ideal güzellik anlayışını Brunelleschi’nin mimarı öğelerinde, çeşmelerde, kiliselerde, caddelerde ve yapı içindeki heykellerinde görülmektedir. Rönesans Ortaçağ ve Gotik’ teki dinin yoğun baskısından olabildiğince sıyrılmış; Antik Yunan ‘daki felsefe, bilim, tıp ve düşün alanında kendini ifade etmiştir.

“... anıtsal ölçekte ve formda gelişen Rönesans meydanları, kent ve kentlilerin gurur ve sevinç kaynakları, trafiğin düğüm noktası, kamuya açık tören ve kutlamaların, devletle ilgili kanun ve duyuruların ve benzeri etkinliklerin gerçekleştiği kamusal alanlardır” (Güngör, 2005:4).

Rönesans açıklığı, üç yuvarlak kemeri, huzur doluluğu, klasik sütunu, düz cadde, kırksız yatay çatı çizgisi, cephede tek tip unsurları, kornişler, lentolar,

sadelik, netlik, girişin önde olması, sonsuz bulvarları, katı kompozisyon kuralları ile kendini ifade ediyordu. Cenova'da (İtalya) bulunan Strada Nuova (Yeni Cadde) bu özellikleri taşıyan örneklerden biridir. Rönesans öncesinde hayatın içinde düzen vardı, şimdi düzenin içinde hayat var. Bu dönemin önemli bir gelişmesi de taş ve tuğla yol döşemeleri, taş merdivenler, anıt heykeller ve heykelli çeşmelerdir. Sanatta anatomi ve perspektif, mimari de eksensel simetri, biçimci tekrar, ahlakta iyi -kötü cetveli Rönesans' ın özelliklerindendir.

XVI. yy.da Rönesans yeniyi yaparken eskiyi koruyan bir tevazua sahipti. Bu başarılarından biri Rönesans Floransa' sında Uffizi'nin dar ve düz caddelerinde görülür. Floransa'da XVIII. yy.da yapılmış olan binalar fiilen kullanılır ve korunur. Katedralin kubbesi hala kente hâkimdir ve "kullanılabilir geçmiş" in gerçekleştiği tek kent denebilir. Roma planına sahip Rönesans'ın özelliklerini taşıyan Floransa, zamanın aşındırıcılığı olmasına rağmen Londra ve Paris'ten çok daha iyi korunmuştur.¹⁴

Rönesans ve devamında Barok'ta (XI. ve XIII. yy arası) kentler büyümeye, yeni kentler ortaya çıkmaya başladı. Barok'taki özellikler Rönesans'takinden farklı neredeyse zıttı olarak karşımıza çıkar. Duygusal, asi, taşkın, mekanikten uzak, abartılı heykel ve resimlerde cinsel hayat, dinsel fantezi bu dönemde ifade buluyordu. Barok'ta Descartes, Alberti gibi büyük insanların etkisiyle, sanat Ortaçağ' dan sonra kilisenin elinden çıktı diyebiliriz. Müzik ve tiyatro yeni şekillerde ifadesini buldu, sanat özel galerilere alındı, müzik kilise müziği dışında herhangi bir eğlence, balo, tören, konser, kutlama yerlerine taşındı. Tiyatro yeni sahne ortamında profesyonel oyunculara bırakıldı. Müze ise bilimsel merakla ortaya çıktı. Kralların özel koleksiyonlarıyla ve dinin kutsal eşya inancıyla müze kültürü oluşmaya başladı: bir şişe kan, aziz dişi, İsa'nın asıldığı çarmıhının parçası..

"Ortaçağ evrenselliğinden Barok tek tipliliğine, Ortaçağ yerelliğinden Barok merkezîyetçiliğine, Tanrı ve Kutsal Katolik Kilise'sinin mutlakîyetçiliğinden... dünyevi hükümdarlar ve ulus devletin mutlakîyetçiliğine, bütün bu eski şekillenmelerden yenilerine geçiş dört ila beş yüzyıl sürdü"(Mumford, 2007:431).

¹⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. MUMFORD (2007)

Barok'ta önemli olan yapılardan biri devlet dairesi diğeri ise saraylardır. Bir yer için güzel denmesindeki kriter saray gibi denmesiydi. Fakat sivil özel evlere bu kadar önem verilmemişti. Barutun icadıyla feodal aristokrasinin gücü surun dışına taşı, askeriye'nin gücü arttı. Askeriye'nin önemini Mumford şöyle örneklendirmiştir: Üretimin en önemli unsuru, üniforma dikimi dikiş makinesi ile düğme yapımı (baskı makinesi), kurdele yapımı (dar otomatik dokuma tezgâhı) dır" (Mumford, 2007:462). Bu yeni düzende ordu ve bürokrasi önemli bir güç haline geldi. Yeni kentleşmede, ekonomik gelişmede, zengin ve askerin gücünde, kentin gelişiminde artık sınır yoktu. XII. yy.da büyük kentlerde aşırı kalabalıklaşma başlamıştı bile. Yapı inşasında alandan tasarruf elde edebilmek için taş binaların yerine, ahşap binalar; XIX. yy.da da Amerikan kentlerinde çelik konstrüksiyonlu binalara başlandı. XVII. yy.da çok katlı kira evleri 5, 6, 8, 10 katı buluyordu. Barok'ta bahçe ve bulvar önemli unsurlardır. Londra'daki Ranelagh Bahçeleri gibi bahçeler alt tabakalardakiler için saray havasını yaşama fırsatı verecek kadar güzeldi. Barok'ta "haz bir görevdi, aylıklık bir hizmet; onurlu çalışma ise en aşağılık şey" olarak biliniyordu sarayda. (Mumford, 2007:462) Bir şeyin beğenilmesi için hoş bir yararlılık, fayda taşıması gerekirdi. Sınırsız tüketim, giysileri, süs unsurları, yemekler onların yaşam şekilleri halinde gelmişti.

Barok kentte anıtsal alanlar hâkimdi, simetrik kamu binası, merkezden yayılan caddeler, dairesel ve karasal alanlar biçiminde merkezi bir şema görmek mümkündü. Kentin planı hükümdarın arzusuna göre şekil alırdı. Yeni kent planlarında belirleyici artık ne semt, ne de mahalleydi; asıl önemli olan trafik için yapılmış caddelerdi. Caddeler, bulvarlar, düz tek tip blok halinde (çapraz caddeler ve düzensiz çokgen bulvarlar hariç) yapılıyordu. Barok'taki önemli diğer gelişmelerde mobilyanın kullanılması ve kapısı olan her biri birbirine koridorla bağlı odalardı. Mumford'un da dediği gibi " XIX. yy.da özel ev gerçek anlamda oluştu" (Mumford, 2007:470).

XVI. yy ve XIX. yy arasında Versailles, Potsdam (ikametgah kenti kral için), Londonderry, Philippeville (garnizon kentleri) yeni kurulan kentlerdendi. Barok düzene en iyi örnekler Versailles gibi saray merkezli kentler, bundan da önemlisi Londra, Batt ve Edingburgh gibi merkez kentlerdi. Barok planlamadaki en büyük başarı ise XIX. yy Paris'inde gerçekleşti.

Zamanla mutlakıyetçilik, feodal yapı, loncalar ve belediyenin kuralları kaldırılmaya; devlete bağlı bağımlı bir yapı oluşturulmaya başlandı. “Kent surlarının yıkılması hem pratik hem de simgesel bir anlam taşıyordu. Bu yeni güçleri temsil eden kurumun klasik adı “ kapitalizm” dir”(Mumford, 2007:499).

XVII. yy.da kapitalizm bütün güç dengesini değiştirdi. Rönesans, Reform, devamında Aydınlanma felsefesi ve Pozitivist bilim hızla gelişirken Sanayi Devrimi oluşmaya başladı. Sanayi Devrimi XIX. yy.da tam anlamıyla şekil alsa da öncesinde yaşanan adımlar onun varlığını gösteriyordu. İnsanların hayatını kolaylaştıran, her şeyi hazır hale getirip sunan Pozitivist bilim düşüncenin de teoloji ve metafizik içermeyen, sadece fiziksel veya maddi dünyanın gerçeklerine dayanan bilim anlayışı vardır. Daha eski olan Pozitivizm Auguste Comte'un XIX. yy. da ortaya çıkardığı olguları olgularla açıklayan düşüncedir, daha yeni olan mantıksal pozitivism 1920'de Viyana çevresi tarafından kurulmuştur. Yapısal antropolojist Edmund Leach 1966 Henry Myers derslerinde pozitivismi şu şekilde tanımlamıştır: Pozitivizm ciddi bilimsel sorgunun, bir dış kaynaktan gelen nihai sebepleri aramayan ama direkt gözleme açık olan gerçekler arasındaki ilişkilerle sınırlı olmasını söyleyen görüştür.¹⁵

Sanayi Devrimi'nde insan gücü yerine makine ve buhar gücü geçmeye başladı, çok fazla hammadde ihtiyacı ortaya çıktı. Ekonomide yepyeni değişimler yaşanarak loncalar, feodal yapılar sarsıldı; yerine kapitalizmin bireyi ve komünizm geçti. Tarım kültürü ve kentin iktisadi ve sosyal yapısı büyük değişimlere uğradı. “XIX. yy sonlarına kadar süren tarımcılık kültürü, yerini topraktan kopmuş endüstri kültürüne bırakıyor. H.Freyer, ‘büyük kentlerde oturan milyonlarca insan haftanın her günü artık toprağa basmıyor. Bastığı yer toprak değil, asfalt, cam, taş, ya da marley’ diyor” (İpşiroğlu, 2009:13).

Sanayi öncesi kentler ve sanayi kentleri diye bu kadar net ayrım yapılmasının temelinde belli başlı faktörler vardır. Bunlar: teknoloji, enerjinin insan ve hayvana dayanması, ekonomik yapı, ekonomik örgütlenme ve sosyal kontrol gücüdür. Ekonominin tarım ağırlıklı olduğu, iklime ve suya göre yerleşimin başladığı, tarımdaki artı ürünle pazarların ve ticaretin yapıldığı sanayi öncesi kentleri, son

¹⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Pozitivizm>

hallerini koloniler, liman kentleri ve feodal yapılanmalarla tamamlamıştır. Aslanoğlu' nun da ifade ettiği gibi “sanayi öncesi kentin sosyal yapısını tanımlayan, katı tabakalaşma sistemi, aile, ekonomik yapı, din ve eğitim örgütlenmeleri, güçlü sosyal kontrolün varlığını duyurmaktadır” (Aslanoğlu, 2000:34). Din, aile ve loncalar toplumun güç merkezleriydi.

Sanayi Devrimi ve beraberinde gelişen bilim, felsefe, kapitalist ekonomi bunlara paralel olarak hızlı nüfus artışı ve kentleşmeyi doğurdu. Buradaki toplum sanayi toplumu, kent ise sanayi kentidir. Sosyal dönüşüm çok hızlı bir tempoda gerçekleşmekte, mesleki iş bölümünde uzmanlaşma hızlanmakta, dünya görüşünde çoğulculuk başlamakta, sosyal katmanların, sosyal sınıfların skalasında görülen yüksek hareketlilik oluşmaktadır. II. Sanayi Devrimi olarak tanımlanan 1980'ler enformasyon kültürünü devam ettirmektedir. Daha az iş gücüne ihtiyaç duyulan, bilgisayarın ve beyin gücünün bilgi işlemin merkezde olduğu bir dönemdir. Bu dönemdeki kültürel ve mekânsal değişiklikler enformasyon toplumunu oluşturmaktadır.

XIII. yy ve XVIII. yy.da kapitalizm yenilikleri kurallara dönüşerek toplumsal yaşamın içine yerleşmiştir. Mumford, kapitalizm “...tüketilebilir malların ve ölçülebilir kazancın artışı sağlama adadı kendini” diyerek toplumdaki gücünü ifade etmiştir. (2007:504) Kapitalizmle açık pazarlar yok olmaya, sabit pazarlar kurulmaya başlandı. Toptancı pazarlarının büyümesiyle birlikte hayata karşı yeni bir yol gelişti: uzun mesafeli kredi işleri, karın merkezde olduğu bir anlayış. Bristol, Hovre, Amsterdam, Londra, Frankfurt gibi gittikçe büyüyen liman kentlerde verimlilik, kar sağlama ticari hayatı hızlandırdı. Avrupa'nın diğer ülkelere açılması, koloni ve sömürü yerleri oluşturmaları, şeker kamışı, tütün, mısır, patates ve birçok hammadde bulmasını kolaylaştırdı.

1.3. KENTLEŞME

Haçlı Seferleriyle dış dünyanın zenginliklerinden faydalanıp daha fazla gelişen Avrupa toplumu, asıl hızını endüstrileşme ve Sanayi Devrimi ile kazanmıştır. Bu patlama Avrupa'nın ekonomik ve toplumsal boyutuna yeni kattıklarıyla günümüze kadar uzanan kentleşme sürecini hızlandırmış hatta şekil vermiştir.

Ruşen Keleş'in tanımıyla kentleşme "... sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi süreci" dir. (2010:27)

Her ülkenin ekonomik değişimi o ülkenin ne kadar kentleşebildiğini gösterir. Kentleşmeyi tam bir tarih ile başlatmak doğru olmaz. 1800'lerde sanayileşmenin yoğunlaşması ve kentleşmenin yaşanması gelişmiş ülkelerde görülürken; gelişmekte olan ülkelerde ortalama yüzyıl sonra başlamıştır diyebiliriz. Kentleşmenin asıl hızlı olduğu dönem ise XX. yy.da şekil alır. Kentleşmenin ekonomik, demografik boyutu dışında belki de Alptekin'in de ifade ettiği "... zaman içinde toplumların bilinçlenmesi, geleneksel yapının aşılma sürecini aşması ve hepsinin bir sonucu olarak kırsal veya herhangi bir yerdeki atasından kalan topraklarda yaşamaya, buranın imkanları ile yetinmeye rıza göstermemesi olarak tespit" ettiği bir yanı vardır.(2007:62) Kentleşmenin artmasının nedeni kırsal alanların insanların taleplerine cevap vermesiyle doğru orantılıdır denebilir. XVIII. yy.ın sonlarına doğru İngiltere' de ve sonra diğer ülkelerde meydana gelen kentleşme zamanla evrensel bir fenomen haline geldi. Evrensel olan bu görüngü, yıkıcı bir şekilde ilerleyerek doğayı ve insani nitelikleri yok edecek kadar büyümekte.

Bu büyük fenomeni Bookchin şu şekilde açıklar: " Kentlerin günümüzde içinde bulunduğu bunalımın, kentin ortaya çıkışından değil, kenti ve kırsal kesimi ölümcül bir tehditle karşı karşıya bırakan görece yeni, kanser gibi bir fenomenden kaynaklandığını vurgulamak istiyorum. Bu fenomen, kentleşmedir" (1999:11).

Yaşanan evrensel değişim İngiltere'yle başlayıp dünyaya hızla yayılmaktadır. Her ne kadar temelinde farklılıklar bulunsun da yapısal olarak küreselleşen bir kentleşme süreci yaşanmaktadır. Kentleşme sürecinde en büyük kentlerini üreten ülke İngiltere'nin önde olmasını A. Giddens şöyle dile getirir: "Sanayileşen ilk toplum olan İngiltere kırsal bir ülkeden baskın olarak kent ülkesine en erken geçen ülkedir" (Alptekin, 2007:49). 1850'e kadar olan süreçte kentleşen ülke yokken, 1900'lerde İngiltere şehirleşen topluluk olarak kabul edilmiştir. Bunun istatistiklerle varılan

sonucunda kırsal yerdeki nüfus oranı ile kentsel yerdeki nüfus oranı arasındaki farktan ulaşabiliriz. Alptekin'in E.B.Philis'den aktardığı nüfus oranında, kentte yaşayanların 1801' de nüfusu 1/5, 1851' de 2/5, 1901 Victoria' nın öldüğü yılda yapılan nüfus sayımında 3/4 ve 10 yıl sonrasında 4/5'i bulmuştur. Yeni bir asırlık süre içinde kırsal toplum, kentsel topluma dönüşmüştür.¹⁶

İngiltere'yi devamında diğer Avrupa ülkeleri, Kuzey Amerika ve Güney Amerika takip etmiştir. Bu çoğalma ve yığılma tarımsal nüfusla kentsel nüfusun dengesini değiştirdi. Kentlerin nihai amaçları pazar standartlarına, karlarına uygun, metropollerde en büyük alış veriş merkezini, en büyük bankayı, en büyük hastaneyi, en büyük üniversiteyi, finansal kurumu kurmaktı. Yeni kentlerin ve kentleşen merkezlerin temelinde kapitalizmin çıkarı, karı yatmaktadır.

“1800'e kadar Batı'daki kentlerde 1 milyon'u geçen nüfus yoktu. En büyüğü Londra'da 959,310' du. 1850' de Londra 2 milyonun, Paris 1 milyon'un üzerindeydi. 1900'lerde Viyana, Tokyo, Berlin, Maskov, Chicago, New York, Philadelphia, Sen Petersburg ve Kalküta 1 milyon' dan fazla nüfusa sahip metropoller oldular. 30 yıl sonra her kıtada metropollerinde 1 milyonu geçen toplam 27 kent mevcuttu” (Mumford, 2007:640).

Kentleşmenin bu kadar yoğun yaşanmasında kentsoyluların, yeni burjuvazinin, tüccarların, bankacılarında etkisi büyüktü. Bu yeni toplum tabakası endüstride ve ekonomide liberal bir ekonomik düzen getirdi. Kentlerin finans, sigorta ve reklamcılık gibi, yeni kolların onları sınırları içinde ve dışında rahatlıkla yayılmasını sağlamıştı. Kentleşmenin doruk noktası işte bu niceliksel sınırlarını ortadan kaldırmasıdır.

“Metropol, sermayenin bu ekonomik evredeki doğal deposudur; zira bankacıları, aracı kurumları, borsaları, çevresindeki taşranın tasarruflarının ve dünya sermayesi bağlamında da yabancı yatırımcıların artık sermayesinin biriktiği bir nokta işlevi görür”(Mumford, 2007:148).

Kentler tekelleştirme sürecine girerek karına kar katar, oteller, mağazalar, radyo, tv, reklam ve haberleşme araçları tekelleştirilerek merkezi denetim altında

¹⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. ALPTEKİN (2007)

tutar. Loncaların kaldırılması, hammadde ve fazla üretim için sömürgeler, üretimin satışı ve rekabet için açık piyasanın oluşturulması kentleşmenin siyasi nedenlerindendir. Bunlar dışında Eyüp İşbir'in klasik kentleşme ve çağdaş kentleşme sebepleri olarak iki türde sınıflandırdığı sebepler vardır:

“Klasik şehirleşme sebepleri, tarım tekniklerinin gelişmesi, çalışma imkânları, ulaşım tekniklerinin gelişmesi, coğrafi sebepler, hukuki ve siyasi sebepler ve göç etme eğilimi olarak sıralanabilir. Çağdaş şehirleşme sebepleri de: Ekonomik işbirliği toplulukları, yabancı işçiler ve kitle ulaşım imkânlarının artışıdır”(İşbir, 1991:27).

Özellikle kentte nüfusun artmasının nedenlerinin başında, kırsal alanda tarımla uğraşanların tarım tekniklerinin gelişmesiyle boş zamanlarının kalması ve yeni iş imkânlarını aramasıdır. Hukuki ve siyasi sebeplerinin başında da özellikle toprak mülkiyetini düzenleyen kanunların oluşturulması vardır. Buna örnek İngiltere'nin 1946' da yayınladığı Yeni Kentler Yasası'nın (New Town Act.) Londra çevresinde ve İngiltere'nin belirli yerlerinde oluşturulacak kentlerin planlanması ve kuruluşunu sağlamasıdır. Kentleşmenin coğrafi sebeplerinde de liman kentlerin, hammaddenin ve özellikle kömür yataklarının ve cevherin bulunduğu bölgelerin yoğun iş imkânlarına sahip olmasıdır. Diğer bir sebepte XVII. yy.da başlayan ekonomik iş birliği topluluklarının etkisi vardır. Fransa'nın gümrük duvarlarının kaldırılması, Alman gümrük birliğinin kurulması, İngiltere, İskoçya ve İzlanda arasındaki politik birleşme ve devamında kurulan, COMECON, OECD gibi toplulukların kurulması ortak piyasa ve ekonomik çıkarda önemli adımlardır.¹⁷

Kentleşmeyi “teknolojideki gelişmelerin, tarımsal ve tarımsal olmayan üretim biçimi ve ilişkilerindeki değişimlerin sonucu” şeklinde tanımlayan Kemal Kartal' a göre kentleşme nedenleri itici, iletilici, çekici ve siyasal nedenlerdir. (1987:4-7) İtici nedenlerde tarımsal makineleşme, toprak mülkiyetinin dengesiz dağılışı, entansif tarıma geçiş, kırsal yerde yaşamın kısırlılığı ve bütün bunlara rağmen nüfus artışı sayılabilir. İletici nedenlerden de isminden anlaşılacağı üzere haberleşme ve ulaşım ağlarının kentlerde yoğunlaşmasıdır. Çekici nedenleri veya Ruşen Keleş'in olumlu göç nedenleri adını verdiği nedenleri ise “köyünde beslenemeyen gelecek için

¹⁷Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. İŞBİR (1991)

güvence bulamayan nüfusu kent özerklerine çeken etmenlerdir” (2010:32). Kentlerde emek, girişim gücü ve ekonomik üretim etmenlerini ucuz ve kolay bulunması, sendikaların desteğiyle kırsal yere oranla emeğin fiyatının yüksek olması, kişi başına düşen gelirin kırsal alandaki gelirden iyi olması ve bankacılık hizmetleri kentleşme nedenleri sayılabilir.

“Kentın, özellikle de büyük kentın baskınlığının, sanayi, ticaret, yönetimle ilgili olanakların ve etkinliklerin, ulaşım ve iletişim ağları, gazeteler, radyo istasyonları, tiyatrolar, kütüphaneler, müzeler, konser salonları, operalar, hastaneler, yüksek öğretim kurumları, araştırma ve yayın özerkleri, iş kurumları, din ve hayır işlerine yönelik kurumlar gibi kültürel ya da dinlenme ve eğlenceye ilişkin donanımların kentlerde yoğunlaşmasından kaynaklandığı kabul edilebilir. Bu araçlar aracılığıyla kent, bir çekim özeği niteliğine bürünüp kırsal bölgeler üzerine etkide bulunduğunda, kentsel ve kırsal yaşam biçimleri arasındaki farklar daha da artacaktır.” (Aktaran Duru ve Alkan; 2002:81)

İngiltere’nin hızlı gelişen yeri Manchester’da ve diğer yerlerde büyük fabrikalar kuruluyordu. Buhar gücünün kullanılması demiryolu ulaşımı ve kömür ihtiyacını, işçi sayısını ve iş süresini artırıyordu. Manchester gibi gelişen yerlerde işçi sayısı korkunç derecede artıyor, söz hakkı için sendikalar, iş bulma kurumlarının kurulması örgütlenmeyi büyütüyordu. Fabrikalar kentın çekirdeği haline gelmeye başladı. Ayrıca fabrikalar coğrafya olarak özel yerleri, su kanallarını kaplıyordu: Pamuk, kimya, demir sanayi gibi... Sanayinin su kenarlarında ve demiryolunun yakınlarında kurulmasından dolayı kentın kalbine demiryolları kurulmaya başlandı. “Yeni kent kompleksindeki ana unsurlar fabrika, demiryolu ve kenar mahalleydi” (Mumford, 2007:561). Fabrikaların kenarlarında kurulan mahallerde oluşturulan işçi konutları her ülkede farklıydı ama yaşam standartları olarak pek değişmiyordu. Örneğin: 1900’lerde inşa edilen işçi konutları Edingburg, Berlin, Paris, Hamburg, Ceneve’ de çok katlı; Londra, Brookyr, Chicago, Philadelphia’ da iki katlı binalar; New York’ ta üç katlı ahşap evler, Baltimore’ da sıralı ev modeli, alçak ve dar evler görülür.¹⁸

¹⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. MUMFORD (2007)

Artık kentlerin değişimi kenar mahalle, yarı kenar mahalle ve süper kenar mahalle oluşumlarına ulaşmıştır. Sanayi bölgelerindeki evler içi içe, tek tip, kasvetli, dar sokaklar, çöp yığınları, mahalle genelinde uyumsuzluk, kişilikten yoksun, bahçe ve oyun alanları olmayan yerlerden oluşmaya başladı. Pencereler dar, ışık yetersiz, rüzgârın bile zor ulaştığı planlar yapılmaktaydı. Bunların yanında ulaşımda rahatlık ve hız için otobanlar, otoparklar, çift şeritli geniş yollar, viyadükler yer kalmayacak şekilde iç içe dizilmekteydi. Daha da ileri götürerek yer sıkıntısı olan bölgelerde yer altı şehirleri inşa edilmekteydi ve artık kentleşme yatay olarak değil; dikey olarak gelişmekteydi. Çok katlı binalar ve gökdelenler yeryüzünden sonra gökyüzünü doldurmaya başlamıştı. Böylesine yoğun ve iç içe olan yerleşimlerde “ insan kenti kendi istediğiyle terk etmezse doktorunun tavsiyesiyle geçiici bir süre için bir sağlık merkezine, banyolara, kaplıcalar, bir deniz kıyısına veya sürekli ikamet etmek üzere kirli kentin uzağındaki bir banliyöye gidiyordu” (Mumford, 2007:595).

Ortaçağ ve ötesine dayanan bu banliyölerde, kentten uzak manastırlar ve villalar vardı. Otomobilden, gürültüden, kirden, kent merkezinden uzak kırsal yerleşim yeri olan banliyölerde, insanlar kaçarak belli bir süre de olsa dinlenmeye çalışıyorlardı. En büyük banliyönün nüfusu 10.000'i geçmiyordu. Fakat kentler banliyöye yaklaşıkça yeşil dokusu kaybolmaya, kirlenmeye başladı. Ulaşımı sadece demiryolu ve atla sağlanan banliyöler hızla ilerleyen ve kendisine her an ulaşmak isteyen kentliden kaçamadı. Park ve bahçe içinde bulunan evlerinde yerine otomobillerin, otoparkın bulunduğu evler yer almaya başladı.

1.4.KENTLEşME SORUNLARI

Kentleşme demografik, ekonomik, sosyal ve kültürel yanlarıyla gelişen üç boyutlu bir süreçtir. Her ülke kendi yapısına, büyüklüğüne ve ekonomik gücüne göre farklı farklı kentleşme süreçleri yaşar. Bazı kentler sadece demografik olarak bazıları sosyal ve kültürel olarak kentleşme süreci içerisindedir. Bu özellikle toplumun gelişmiş ülke, gelişmekte olan ülke ve az gelişmiş ülke diye sınıflandırma yaptığı tanımların temel nedenidir. Bu Batı dışı şehirleşmeyi II. şehir Devrimi olarak tanımlayanlarda vardır.

Bu Şehir Devrimi' nin, "... temel sürükleyici gücü, kitle iletişim/iletim araçları sayesinde meydana gelen kitlesel bir zihniyet değişimidir. Bu zihniyet değişimi ise, geleneksel toplumların her alanda olduğu gibi, ata yurdu, ata toprağı gibi tabuları yıkmasını sağlayan geleneğin eski önemini yitirmesine işaret eder. Bu sayede kırsalın geleneksel gücü azalırken, şehir imajının da özendirilmek suretiyle, şehirlerde yaşama arzusunun kitlesel boyutta öne çıkması söz konusudur" (Alptekin, 2007:62).

Maalesef Türkiye'nin de içinde olduğu gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler demografik kentleşme süreci yaşamaktadır. Gelişmiş ülkeyle gelişmekte olan ülkeler arasında zaman ve koşul farkı vardır. Mc Gee üçüncü dünya ülkelerinin gelişmiş ülkelere farklı yanlarını toplumsal sınıflama da bile ayırmıştır. Bu ülkelerin Marx tarafından çizilen toplumsal çerçeve içine girmediğini, bir başka deyişle bunları kentsoylu, burjuvazi, proletarya veya lumpen proletarya olarak görmediğini, onları proto-proletarya olarak tanımladığı bilinmektedir.¹⁹ Hızlı kentleşmenin yaşanması orta sınıf gibi nüfus yoğunluğunun fazla olduğu bir sınıf da oluşturmaktadır. Gelişmiş ülke liberal ekonomiyle, sömürgecilikle, üretimdeki artışla, ölüm oranlarının azalmasıyla ve bilimsel, sanatsal ilerlemeyle kentleşmeyi hızlandırmıştır. Gelişmekte olan ülkelere sanayileşmeyle kentleşmenin hızı ve oluşumu açısından fark vardır. Diğer ülkelere oranla en az yüz yıl sonra kentleşmeye başlamışlardır. UNESCO' nun bir araştırmasında bu farklar şöyle ifade edilmiştir. 2000 yılı öncesinde gelişmiş ülkelere şehirleşme oranı % 75, gelişmekte olan ülkelere %45, 2025 yılında kuzey yarım kürede bu oran % 83, güney yarım kürede %61 olacağı tahmin edilmiştir. 1850-1900-2000 yılları arasında hızlı bir şekilde kentleşme sürecine giren gelişmekte olan ülkeler özellikle 1940'dan beri nüfus artışıyla gelişmiş ülkeleri geçmişlerdir. 10 yıl içinde 34 gelişmekte olan ülkenin şehirli nüfusunun 4,5 oranında arttığı bilinmektedir. Latin Amerika, Asya, Afrika, Arjantin, Avustralya, Yeni Zelanda hızla şehirleşen ülkelerdir.²⁰ Gelişmekte olan ülkeler kentleşmeyi geriden takip etmişlerdir fakat kentleşme sürecine girmeye başladıktan sonra çok hızlı bir nüfus artışı sürecine girmişlerdir.

¹⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. KELEŞ (2010)

²⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. ALPTEKİN (2007)

“... gelişmekte olan ÷lkelerdeki şehirleşmenin hızı da ge÷mişte Avrupa ÷lkelerinde yaşanan şehirleşme hızından çok farklı, daha doğru bir ifade ile çok daha hızlıdır. Robin Knight’ın çarpıcı bir tarzda ifade ettiği gibi, “... 2025 yılında dünya nüfusunun, 1975’teki üçte birlik oranına karşın, üçte ikilik oranı şehirli olacaktır. Bu büyümenin yüzde 90’ı ise üçüncü dünyada meydana gelecektir” (Alptekin, 2007:58).

Türkiye kentleşme sürecini 1850’lerde yaşamaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı döneminde 1940-1945 yılları arasında kentleşme hızı yavaşlamış olsa da, 1950’ den sonra diğer birçok gelişmekte olan ÷lkelere oranla hızlı bir şekilde kentleşmektedir. “Türkiye’nin kentleşme düzeyinin 1997’de % 64,6 2000 yılında %65,01 olduğu gör÷lür. Bu oran 2007’de %73 olmuştur”(Keleş, 2010:56). Az gelişmiş ve gelişmekte olan ÷lkeler kentleşme sürecini gelişmiş ÷lkelere yetişmek için çok hızlı yaşamaktadır. Bu yetişme telaşı da devamında birçok sorunu meydana getirmektedir. Yoğun göç olgusu, işsizlik, hızlı yapılanma, kamu hizmetinde eksiklikler ve psikolojik rahatsızlıklar gibi birçok yeni durum yaşanmaya başlamıştır. Türkiye de içinde olmak üzere gelişmekte olan ÷lkelerin kentleşme özelliklerini Keleş’in yaptığı sınıflandırmayla şu şekilde sıralayabiliriz:

- “(a) Kentleşmenin, demografik bir süreç olarak sanayileşmiş ÷lkelere oranla hızla artan, hi÷ olmazsa azalmayan bir yol izlemesi,
- (b) Büyük ve çok büyük kentlerin, orta büyüklükteki ve küçük kentlere oranla daha hızlı büyümesi,
- (c) Kentleşme hareketlerinin kimi coğrafi bölgelerdeki kentlere yönelmiş olması nedeniyle kimi kentleşme oranının düşük düzeyde kalması,
- (ç) Kentleşen nüfusun kent ve kamu hizmetleri gereksinimlerinin karşılanmasında yetersizlikler baş göstermesi,
- (d) Kentleşen nüfusun çalıştırılmasına olanak verecek temel sanayi yatırımlarının yapılmaması yüzünden, iş gücünün marjinal mesleklerde ve türlü hizmet dallarında yığılması” dir. (Keleş, 2010:39)

Kentleşme hızla yaşanırken hem düzen sağlanıyor, hem de beraberinde birçok düzensizlik meydana geliyordu. Kentli olalım, kentleşme sürecini dolu dolu yaşayalım, Avrupa’ya Amerika’ya yetişelim, modayı geriden takip edelim, modern olalım derken yapılandan fazlası yok edilmektedir. Bunlarda ardı arkası kesilmeyen

ve gittikçe artan sorunları devamında getirmektedir. Kentler kurulmakta, sözüm ona güzelleştirilmekte, imkânlar çoğaltılmakta, sınırları genişletilmekte fakat bunlara karşılık üç şey yok edilmekte: doğa, insan ve kültür. Kentleşme sürecindeki sorunları sanayileşme sürecinin en yoğun yaşandığı ve nüfus yoğunluğunun göçle dolduğu Adana, İzmir, Ankara, Gaziantep, Kayseri gibi büyük kentler örnek verilebilir. İstanbul nüfus yoğunluğunun en yoğun olduğu kenttir ve ulusal öneme sahip olan kültürel ve tarihi değerleri bünyesinde barındıran bir metropoldür. Fakat İstanbul diğer sıralanan büyük kentlerden farklı özelliklere sahip olduğu için İstanbul'u bu sınıflamanın içine almak doğru olmayabilir. Diğer büyük kentlerde yaşanan kentleşme olgusu ve beraberinde meydana gelen sorunlar şunlardır: göç, gecekondulaşma, anomi, yabancılaşma, kitle kültürü, kültürel bozulma, ruh ve sinir hastalıklarıdır.

1.4.1.Göç ve Gecekondu

Gelişmekte olan ülkelerin kentleşme sürecindeki en önemli faktörü nüfus artışı ve ona bağlı olan göçtür. Özellikle de XX. yy. dan sonra hızla ilerleme keteden kentleşme olgusunda göç, gelişmiş ülkelerden çok daha farklı bir sebeple gelişmekte olan ülkelerde şekil alır. Göçün bizdeki tek kaynağı sanayi ile yeni iş imkânlarının sağlanması, kapitalizmle ekonomide meydana gelen değişimler değildir.

Bunların yanı sıra "kitle iletişim araçları ile yaygınlaşan parlak şehir imajıdır. Bir yoruma göre toplumlar bu sayede şehirli fakirliği, kırsal fakirliğe tercih etmiş ve akın akın şehirlere gitmişlerdir. Göçü tetikleyen ikinci bir dinamik olarak, kitle iletişim araçlarında özellikle televizyonun geleneksel hayat tarzı üzerindeki değiştirici etkisi kayda değerdir" (Alptekin, 2007:63).

Köyde yaşayanların evinden, işinden, değerlerinden, yaşadığı yerden kopup kente yerleşmesi Türkiye'nin en önemli gerçeklerindendir. Kırsal bölgede yaşayan insanlar geçimini tarımla sağlar ve bu gelir Türkiye'nin sanayi ve hizmet sektöründe ekonomiyi yoğunlaştırmadan önce önemli bir gelir kaynağıdır. Teknolojik ilerlemeler ve tarıma makinenin girmesi yenilikler, kolaylıklar, ürünü artırma ve zamandan tasarruf sağlamanın yanında bireyin topraktaki fiili eylemini azaltmıştır. "Tarımda verimin düşüklüğü, tarımsal gelirin azlığı, gelirin ve toprak iyeliğinin dengesiz

dağılması, tarım topraklarının çok parçalanmış olması ve tarımsal makineleşme 1950'lerden beri Türk tarımının belirgin özellikleri olmuştur" (Keleş, 2010:64).

Kırsal kesimin tarımdan kopması, iş alanlarının azalması, makineleşme dışında tarım topraklarının parçalanması, çağdaş tarıma geçememe, gelirdeki dengesizlik, ulusal gelirden payının az olması sayılabilir. Kırsal yaşamdan kent yaşamına göç etme çoğaldıkça kentlerde yeni yapılar görülmeye başlandı. Gecekondu adı verilen bu yapılar Türkiye'de 1945'lerden sonra yapılmaya başlamıştır. 1950'lerden sonra ülkemize traktörünün girmesi insan emeğine olan ihtiyacı azaltmış ve sanayinin sağladığı yeni iş alanlarını aramaya yöneltmiştir. Ayrıca kentte kitle iletişim araçları ve ulaşım ile sağlanan mal, eğitim ve sağlık hizmetindeki imkânlar göçü sağlamıştır. Fakat yeni iş imkânlarının ortaya çıkması göçle gidenlerin çok iyi işlerde çalışacağı sonucunu çıkarmıyordu. Ruşen Keleş kente göçle gidenlerin gizli işsizlikle karşılaştıklarını, at arabacılığı, kapıcılık, simitçilik, eskicilik, çöpçülük, seyyar satıcılık gibi bir sürü hizmet türlerinde çalıştıklarını ifade etmiştir. Başkentimiz Ankara'da "Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca yapılan kimi araştırmalar odacılık ve kapıcılık gibi işlerle uğraşan gecekondu sahiplerinin oranının %22 olduğunu göstermiştir. Bu oran Ankara'nın kimi semtlerinde %54, hatta %70 gibi daha yüksek oranlara da çıkmıştır" (Keleş, 2010:70).

Göç eden bireylerin kentteki yeni yerleri gecekondu olarak tanımladığımız yapılardır. Gecekondulaşmaya Ş.S. Aydemir "kentlerin kanserleşmesi" olarak adlandırılır. Gecekondu kelimesi konuşma dilimize 1940'larda girmiş, II. Dünya Savaşı yıllarında yaygınlık kazanmıştır.

"Kentbilim Terimleri Sözlüğü, gecekonduyu, "Bayındırlık ve yapı kurallarına aykırı olarak, gerçek ya da tüzel, kamusal ve özel kişilerin toprakları üzerine, toprak iyesinin istenç ve bilgisi dışında onamsız olarak yapılan, barınma gereksinimleri devletçe ve kent ailelerin yaşadığı barınak türü" olarak tanımlanıyor. (Keleş, 2010:493)

Gelişmekte olan ülkelerin sanayi kentlerinde ve büyük kentlerinde göçle meydana gelen yeni konut sorunu vardır. Bu yeni konutun bizdeki adı gecekondu, Cezayir'deki adı casbah, Fas'ta bidonville, Meksika'da jacale, Panama'da rancho,

Brezilya'da macambo, Arjantin'de favela, Tunus'ta gourbeville, Hindistan'da busteedir. Bu ülkelerde bulundukları şehrin %20 ile %70 arasında bir alanı temsil etmektedir.²¹ Gelişmekte olan ülkelerde bu yoksul mahalleler gecekondu veya diğer isimlerle anılırken, gelişmiş Batı ülkelerinde slums denilen yoksulluk yuvaları vardır. Bunlar gelişmekte olan ülkelerde benzerlik gösterse de temelde farklılıkları vardır.

Gecekondu evleri ucuzluk ve düşük kaliteli malzeme anlamında birbirine benzeyen, iki ve tek katlı, bahçeli veya bahçesiz, kümesi olan veya olmayan, ahşap eklentileri olan, az odalı, küçük ve az pencereli, sağlıksız binalardır. Türdeş olmalarına rağmen farklılıkları ve düzensizliklerinden dolayı mahalle de bir karışıklık, düzensizlik, kirlilik hâkimdir. Slumlar ise gecekonduardan fiziksel ve sosyal özellikleri açısından farklıdır. Çok katlı, ağaçsız, birden çok ailenin yaşadığı kentli insanların mesken yeridir. Gecekonduada yaşayanlar ise göçle gelen köy asıllıdır. Slumlar kentin içinde, gecekondualar ise kentin çevre semtlerinde kuşak halindedir. Ve son olarak slumlara gelenlerin çoğu kiracı ve geçici süre yerleşirler. Gecekondualarda oturanların çoğu ise yerleşik hayat sürdürürler.

Gecekondualar alelacele yapılmış, devletin oluşturduğu kurallara aykırı, sağlık koşullarını da kötüleştiren konutlardır. Gecekondualar ne kadar yasa ve düzenleme getirirse de her yıl gittikçe artarak çoğalmıştır. En fazla gecekonduanın olduğu kentlerimiz en büyük ve en gelişmiş olan kentlerimiz çevresindedir ve artık gecekonduaların varlığına alışılacak kadar kente yerleşmiştir. Yapılan araştırmalara göre 1948'de büyük kentlerde 25-30 bin gecekondu bulunuyordu, 1983'de 1,5 milyona yükseldi ve XXI. yy. ın ilk yıllarında 2.200.000 dolaylarında olduğu bilinmektedir.²²

Kente göç edenler bir süre sonra kurdukları gecekonduaların çevrelerine akrabalarını, eş dostlarını yerleştirerek birliktelik sağlamaya kente bu şekilde dâhil olmaya çalışmaktadır. Fakat Aslanoğlu'nun dediği gibi yaşam alanı olarak dâhil olmayı gerçekleştirememektedir. Kentin sosyal, kültürel ve ekonomik yönüne uyum sağlamak, var olan düzenin bir parçası olabilmek yaşam alanını oluşturmaktadır. Gecekonduada yaşayanlar veya göçle gelenler yaşam alanı oluşturamamışlardır ve

²¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. KELEŞ (2010)

²² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. KELEŞ (2010)

bu da kültürel ve sosyal çatışmaları veya dengesizlikleri meydana getirmiştir. Massey kentin çevresinde oturan gecekondu sakinlerinin kentin bilgi akışından ve haberleşme ağlarından uzak olduklarını ifade etmektedir. Massey'in geliştirdiği güç geometrisinin içinde posta, kredi kartları, haberleşme araçları, finansal akışlar vardır. Kente göç edenlerin ise bu güç geometrisine uzakta kaldıklarını söyler. Bunu şöyle bir örneği ile de açıklayabiliriz: “ Brezilya’da Rio kenti çevresinde “favelalarda” yaşayanlar, lambada dansını geliştirip dünyaya yaymalarına rağmen, Rio kent merkezine bir kez dahi inmemişlerdir” (Aktaran Aslanoğlu; 2000:214).

Kültürel ve sosyal anlamda kentteki yaşıntıdan kopuk olan gecekondu sakinlerinin genelde eğitim seviyeleri düşük, 18 ile 22 yaş civarında evlenen, çalışma koşulları ağır, sosyal güvencesi olmayan veya iyi koşullara az bir kısmının sahip olduğu topluluklardır. İş alanları fabrikalarda, imalathanelerde, hizmet sektöründe veya küçük geçici iş alanlarından oluşmaktadır. Kadınların bir kısmı hiç çalışmıyor veya parça başı iş olarak evinde, az bir kısmı da iş alanlarında çalışmaktadır. Çocuklar ise belli bir yaştan sonra okumakta, iş bulmakta ve iş ortamına çok erken yaşta katılmaktadır. “Onlar, kendi küçük Esenleri’nde, Gaziosmanpaşaları’nda vb. küçük yuvarlakların içinde, yine getirdikleri gelenek ve göreneklere boğulmuş bir vaziyette, ama bir yandan televizyonu görüp, bir şeyler duyup değişim arzusu içinde büyük acılarla yaşamaktadır” (Saylan, 2001:14).

Gecekondu ailesi “bir taraftan kır ailesinin alışkanlıkları, tutumları ve değer yargılarıyla çevrili; diğer taraftan kent yaşıntısının etkisinde kalan bir aile tipidir. Ne tam anlamıyla kır ailesinin ne de kent ailesinin özelliklerini taşımaktadır. Dolayısıyla, her iki aile tipinin özelliklerini bir arada göstermek ve geçiş halindeki topluluk koşullarından etkilenmektedir” (Aktaran Baylan; 1997:278).

Gecekondu sakinlerinin akrabalık bağları oldukça güçlüdür. Komşuluk ilişkileri de aynı bölgeden gelenlerle ve yakın komşularıyla çok sıcaktır. Fakat kendi içlerindeki sıkı birliktelik, kentteki sosyo- kültürel yapıya yerleşmeyi geciktirmekte ve güçleştirmektedir. Zaten tam anlamıyla uyum sağlamak, bütünüyle kentte doğup büyüyenler gibi olmak imkânsızdır.

“Kentin, özellikle de büyük kentin baskınlığının, sanayi, ticaret, yönetimle ilgili olanakların ve etkinliklerin, ulaşım ve iletişim ağları, gazeteler, radyo istasyonları, tiyatrolar, hastaneler, müzeler, konser salonları, operalar, hastaneler, yüksek öğretim kurumları, araştırma ve yayın özekleri, iş kurumları, din ve hayır işlerine yönelik kurumlar gibi kültürel ya da dinlenme ve eğlenceye ilişkin donanımların kentlerde yoğunlaşmasından kaynaklandığı kabul edilir. Bu araçlar aracılığıyla kent, bir çekim özeği niteliğine bürünüp kırsal bölgeler üzerine etkide bulunduğu, kentsel ve kırsal yaşam biçimleri arasındaki farklar daha da artacaktır” (Aktaran Duru ve Alkan; 2002:81).

Gecekondu sakinlerinin kent kültüründen bağımsız, köy kültüründen kopuk oluşturdukları arabesk kültür adında yeni kültürleri vardır. Baylan’a göre arabesk kültür ve müzik gecekondulaşma ve yanlış şehirleşme sonucu meydana gelmiştir. Herhangi bir tarihsel ve kültürel geçmişi olmayan arada kalmış yeni bir alt kültür oluşmuştur ve bu kültürde yer alan arabesk müzik minibüslerde, kamyonlarda en çok dinlenen müzik türü haline gelmiştir. Eke’ye göre “gecekondulaşma ile birlikte şehirlerde ortaya çıkan kültür kargaşasında hâkim şehir kültürünün geleneksel kültüre yön verememesi sonucu arabeskleşmenin başladığını ileri sürmektedir” (Baylan, 1997:123).

Arabesk müzik sanat niteliği olmayan, bütünleşmemiş bir kültürden doğmuştur. Sosyal yapının bozulan normları, düzeni, değerleri, gelenekleri arabesk kültürle daha fazla değersizleşmektedir. Ayvazoğlu ise bu konuyu şöyle açıklar: “... bir zevk çöküşünün yeni bir zevk ve dünya görüşü haline gelmesidir; altüst olan değerler sisteminin üzerine kurulan yeni bir ahlak anlayışıdır” (Aktaran Baylan; 1997:124).

Göçle gelenlerin birçok sebepten dolayı sağlıksız, küçük, ucuz, kamu hizmetinden yetersiz, dip dibe evlere oluşturmaktadır. Bu insanların her birinin bir gecede ev çatattığını söylemek yanlış olmaz. Kente taşınan bireyler bütçelerine göre çalışacakları yere yakın kiralık bir ev bulup yerleşirler ve kısa bir süre sonra gecekondu mahallesine taşınır; ya da gelir gelmez kentin kenar semtlerindeki gecekondu mahallelerine yerleşirler. Bunun nedeni ise iyi bir konuta yerleşmede maddi gücün yetmemesi. Eyüp İşbir bu ucuz evlerin özelliğini şu şekilde açıklar:

Mesken inşaatında çalışana ödenecek bütçenin az olması, arsanın ya çok ucuz olması ya da bedava olması, inşaatla kullanılan malzemenin az, ucuz ve düşük kalitede olmasıdır.²³ Bu ucuz yerlerde yaşayanların bulaşıcı hastalıktan uzak, sağlıklı yaşam koşulları içinde hayatlarını sürdürdüklerini söylemek pek güçtür. Baylan'ın ifade ettiği gibi "sel baskınına uğramış ovalar, çöl nitelikli kurak yerler, toprak kayması tehlikesi bulunan tepeler, kirlenmenin ileri düzeylere vardığı sanayi kuruluşlarının yakınındaki alanlar" gecekonduların yaşam yerleridir. (1997:491)

Ankara, İzmir, İstanbul, Adana gibi büyük kentlerde gecekonduyu en çok barındıran yerleşim yerleridir. Ankara'da Çankaya, Mamak, İncesu, Altındağı gibi kent özeğinde veya kent çevresinde gecekondu yuvaları vardır. Öyle kabullenilmiş bir gerçek ki, mahalleye bakıldığında gecekondu değil; Çankaya gecekondusu deniliyor. Buna benzer konuşma diline yerleşmiş birçok kenar mahalleler, düzeltilmesi gerekirken varlığını sürdürerek devam etmektedir.

İstatistiklere baktığımızda Ankara'da 12 yıllık dönemde " 1966-78 yılları arasında gecekondu sayısı 100 binden 240 bine yükselmiştir. Gecekondu bölgelerinde yaşayan kentsel nüfus oranı en büyük 5 ilimizde %50 dolaylarındadır. Bütün ülkede, 50 bin hektar toprak gecekonduyla kaplıdır. 1 ve 2 odalı konutlarda yaşayanların oranı %72'dir. Gecekondulardan % 30'unun sağlam, geriye kalanların ise çürük (%30) ve onarılabilir (%40) durumda olduğu bilinmektedir. Üçte ikisinde akarsu, %40'ında ise, elektrik yoktur.... ortalama konut büyüklüklerinin, Bursa gecekondularında 35 metrekare, Erzurum gecekondularında 48,8 metrekare, Samsun gecekondularında ise 30,3 metrekare olduğunu göstermiştir.... bir kişinin yararlandığı alan büyüklüğünün, ortalama olarak gecekondularda 7-8 metrekare, kentin öteki semtlerinde ise, 24,3 metrekare olduğu saptanmıştır. Gecekondu bölgelerinde yaşayanlar içinde, nitelikli işçi oranının %25-30 arasında olduğu görülmektedir (Baylan, 1997:494-495-496).²⁴

Kentleşme süreci bu kadar hızlı, ısıltılı, dolu dolu, gittikçe büyüyerek varlığını sürdürürken kentin kenar mahallerinde bulunan gecekondularda yaşam bile

²³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. İŞBİR (1991)

²⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. BAYLAN (1997)

diyemeyeceğimiz bu tezatlıklarla kendini göstermektedir. Maalesef gecekondular, geniş çaplı bir sorun olmuştur.

1.4.2. Çarpık Yapılanma, Çevre Kirliliği ve Görsel Kimlik

XIX. yy. ın üçüncü çeyreğinde ne kadar düzenleme yapılsa da zıtlıklar belirginleşti, zenginler daha zenginleşti, yoksullar daha da yoksullaştı. Yapılar üzerinde de hızlı ilerlemeler meydana geldi. Daha az yer kaplayan, çabuk yapılan, kolayca yerine başkası konabilen, işlevsel özelliği önemli olan yapılar görülmekte. “En zekilerin artık anlamadığı, en cahillerin inşa etmeye hazırlandığı toplumsal hayat biçimleri oluştu” (Mumford, 2007:509).

Bilim ve teknolojinin sağladığı yeni olanaklar kenti ve içinde yaşayan toplumu değiştirmektedir. Kentleşme sürecinin hızı kentsel yapılanmadaki büyük devasal ilerlemelerden ve malzeme çeşitliliğinden anlaşılmaktadır. Çağdaş mimaride sınırsız malzeme olanakları ile yeryüzünü karış karış dolduran gökyüzüne olabildiğince tırmanan binalar yapılmaya başlanmıştır. “Modern mimarlığın bir yorumu da onun duygusal olmayan, rasyonel, determinist, çağın ruhu ile uyumlu, genç ve kendini yenileyen bir akım olmasıdır” (Aksu, Uludağ ve Çağlar, 2000:5).

Çok katlı binaların yapılmasıyla kent nüfusu sıkıştırılabildiği kadarıyla dört adet beton duvar arasına yerleştirilmeye başlandı. 1880’lerde Chicago’nun çelik iskeletli ilk gökdelenleriyle bütün dünyada gökdelenler yükseklikleriyle yarışır oldu. Hızlı yoğunlaşıp yaygınlaşan, sağlıklı büyüyen yetersizleşen kentler, zaman ve mekân içindeki okunabilirliklerini yitirir, zamanla tanımsız mekânlara dönüşebilir. Türkiye tarihi sürecinde birçok uygarlıkları barındırmış zengin tarihi dokusu ile varlığını sürdürürken zamanla yenilenmeler ve değişimler yaşamaktadır.

“Ancak plansız, programsız ve hiçbir bilimsel temel üzerine oturtulmadan işleyen kentleşme süreci, bir süre sonra doğal olarak baş gösteren kentsel çöküntü süreciyle belli bir noktadan kesişmekte ve darboğazlar ortaya çıkarmaktadır. Özellikle büyük kentlerde, metropollerde şiddetle hissedilen kentsel çöküntüler, ekonomik ve fiziksel boyutlu olabildiği gibi, sosyal boyutlu da olabilmektedir” (Aktaran Yayınoglu ve Susar; 2008:17).

Kentin nüfus yoğunluğu yirmi katlı apartmanlara, sitelere veya kırk katlı gökdelenlere yerleştirilerek kentsel büyümeyi gökyüzüne çıkarmaktadır. Camdan, betondan, çelikten yapılan bu yapılar bazı ülkeler ve geçmişini koruyan kentler dışında tekdüze yapılmaktadır. Kentler metropollere, metropoller megapollere dönüşmekte ve dünya McLuhan'ın dediği gibi kocaman bir köy olmaktadır. "... kentsel evrimin nihai amacı deyince mekanikleşmiş, standartlaştırılmış, etkili biçimde insansızlaştırılmış evrensel bir megalopolis canlanır"(Mumford, 2007:638). Dev yapılar hızla yükselmekte, kütleler halinde yeryüzüne oturmaktadır. Neredeyse bir gecede yapılan binaların kimileri yıkılmakta, yenisi de aynı amaçsızlıkla tekrar yapılmaktadır. Bu hızlı yapılanmada hatalarını görmeden aynı amaçsızlık ve kişiliksizlikle yenileri yerleştirilmektedir. Mumford'un ifade ettiği gibi: "Böylece kent, XIX. yy. dan itibaren, bir kamu kurumu olarak değil, ciroyu artırmak ve arazi değerlerinin artışı sağlamak için her türlü şekle sokulabilecek özel bir ticari teşebbüs gibi görülmeye başlandı" (2007:527).

Kentleşme sürecinde Türkiye'de hızlı yapılanmada birçok konut, otobanlar, geçitler, saat kulesi, dev alışveriş merkezleri, siteler ve toplu tesisler inşa edilmektedir. Bunların İzmir'deki halinin Samsun'dan, Malatya'dan, Denizli'den, Gaziantep'ten hiçbir farkı yoktur denilebilir. Bazı kentler dışında büyüyen birçok kent aynı kütleleri dikerek tipik modern havasındaki görüntülerini almaktadır. "Yerel, kültürel özellikler kolayca göz ardı edilmekte, "tek tip" örnekler yaratılmaya çabalanmaktadır" (Yayınoğlu ve Susar, 2008:19). Küreselleşmeyle dünyadaki popüler örnekler her yere işlenmeye başlamaktadır. Kentleşme uğruna sahip olunan yaşam alanları, sağlıkla ilerleyen gelecek, kültürel değerler kaybedilmektedir. Türkiye coğrafyasının koşullarına, kültürüne, sosyal çevresine, sağlık koşullarına uygun yapılanma yerini, medeniyetler beşiğinin çeşitliliğini yok eden sağlıksız yapılanmalara bırakmaktadır.

"Bugün yapılmış olan bir binanın, yarın ufkunun, güneş görme ve hava alma durumunun ne olacağını önceden kestirmek mümkün olamamaktadır. Şehirlerin dokuları bozulmuş, güven ve zevk sarsılmış; konut üzerinden gelir sağlama, eski binaların süreleri dolmadan yıkılmalarına sebep olmuştur; bu ise kar amacıyla yapılan çirkin çok katlı binaların bütün alt yapıyı çalışamaz hale getirecek şekilde yükselmelerine sebep olmuştur" (Aktaran Yörükan; 2005:7).

1933'te Atina'da Milletlerarası Mimari Kongresi (CIAM) şehircilik konusu üzerine anlaşma ilkeleri tespit etmiş ve Atina Antlaşması adı altında 1941'de kitabı basılmıştır. Antlaşmada şehircilik sorunları ele alınmış ve ele alınan konu başlıklarından biri de konut sorunu olmuştur. Yapılan araştırmalarda binalardaki yoğunluk (nüfusla işgal ettiği alan) hektar başına 250 ile 300 kişi olması gerekirken 600, 800 hatta 1000 kişiye ulaşan mahalleler, yoksul semtler vardır. Sıkışık kent merkezlerinde güneş alamayan evlerde, yeterli yeşil alanı olmayan çevrede, onarılmayan ve bakımı yapılamayan eski binalarda, hayat şartları vahim bir hal almıştır ve ölüm oranları %20'ye çıkmıştır.²⁵ Yeşil alanların azlığı ve oyun alanlarının dar olması evin dışında nefes almayı zorlaştırmaktadır. Buna bir de oturulamayacak halde olan evlerin kötü koşulları eklenince özellikle kenar mahallelerde yaşam çok daha çetin bir hal almaktadır.

“Kokmuş et satan bir kasap cezalandırıldığı halde kanun, bozuk düzen konutların fakir tabakaya kabul ettirilmesine müsaade etmektedir. Böylece, birkaç bencilin zenginleşmesi için, korkunç bir ölüm oranı ve her çeşit hastalığın topluma ağır bir yük yüklemiş olmasına katlanılmış olmaktadır” (Aktaran Yörükan; 2005:42).

Kentin betonlaşması, topraktan uzaklaşma ve yeşil alanları betonlar arasındaki şeritlerde soluyabilme bireylerin doğasına uzaklaşmasından dolayı sarsmaktadır. Fabrika ve çeşitli araçların gazlarında temiz nefes alınması zorlaşmakta; bu nedenle bireyler tatillerinde kırsal bölgelere kaçıp temiz hava aramaktadır.

“Tabiatla temasını kaybeden fert, varlığından çok şey kaybetmekte ve bedenini zayıflatan, şehir hayatının aldatıcı zevkleriyle bozulmuş olan duyarlılığını ise iflas ettiren bu tabiatın kopuşu, hastalık ve manevi düşkünlük ile pahalı bir şekilde ödemektedir” (Aktaran Yörükan; 2005:42).

Atların kullanıldığı ve atlı arabaların ortaya çıktığı dönemde ezilmeyi önlemek için yapılmış olan kaldırımlar, şimdi motorlu araçların gerçek ölüm tehdidiyle karşı karşıyadır. Apartman sakininin kapısını açtığı anda karşılaşacağı bu tehlikenin

²⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. LE CORBUSIER (2005)

gürültüsü ve kokusu penceresini açtığında evine dolmaktadır.²⁶ Binalar dışında kentin diğer bir sıkıntısı yollar, otobanlar, otoyollar, viyadüklerdir. Mahallenin trafiğe kurban edilişi Mumford'un deyişiyle XIX. yy.da belirli bir sorun olmuş ve günümüzde önünü alamayan bir noktaya ulaşmıştır. Toplu taşımacılıkla metroların, durakların, bekleme yerlerinin, park yerlerinin ve geçitlerin varlığıyla trafik, kentte mahalleri ve sokakları bölüp parçalayan geniş yerlere sahip olmuştur. Böylelikle trafiğe adanan alanlar kentin çarpıklığını zirveye çıkarmış, kenti parçalamıştır.

Mumford bu yoğunluğu şu şekilde ifade eder: "Metropolün biçimi biçimsizliktir... Binalarını daha yüksek, caddelerini daha geniş inşa etmeyi, park yerlerini daha da çoğaltmayı amaçlarlar; köprülerin, otoyolların, tünellerin sayısını artırıp kente giriş çıkışı kolaylaştırırlar, ama bunu yaparken kent içinde ulaşımdan başka bir amaca hizmet eden alanların sayısını sınırlarlar. Frank Lloyd Wright'ın 1.600 m yüksekliğinde bir gökdelen yapma projesi, kent gelişimiyle ilgili bütün bu teorinin saçmalığa indirgenişinin son kertesidir" (Mumford, 2007:657).

Kent bu kadar hızlı kentleşirken yolların araçlarla, sokakların evlerle iç içe olması yaşam alanımızı daraltmakta adeta boğmaktadır. Mumford'un dediği gibi kent merkezlerinde, trafik tıkanıklığında, insan sadece bacaklarını kullanarak rahat hareket edebilir.²⁷ Yolların darlığı, düzensizliği, motorlu araçlara da yayalara da işkence olmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Yürümekte zorlanılan yolların trafiğe bile faydası olmadan çılgın ağırlara dönüşmesi insanlar için adeta işkenceye dönüşmektedir. Kentte bütünsel olan bu biçimsizlik parçalara da yansımaktadır. Yüksek ve şişkin binalar, betondan şeritler, bir sürü tabelalar, direkler, kimi yerde bir parça yenilik kentleşme sürecinin dağınık parçalarının tarifidir. Kent bu kadar biçimsiz parçalanırken maalesef doğayı kirletmeden bu haline ulaşmıyor. "Ormanlar katlediliyor, topraklar delik deşik ediliyor, kunduz, bizon, yaban güvercini gibi hayvanların kökü kazınırken, ispermeçet balinası ve Balaena balinasının soyları büyük oranda tükeniyordu (Mumford, 2007:554).

Bütün imkânlardan ve olanaklardan yararlanılabilen yaşam merkezleri, ormanları, nehirleri, toprakları bilinçli sanılan insanlıkla yok etmektedir. Yeni,

²⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. LE CORBUSIER (2005)

²⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. MUMFORD (2007)

mükemmel, lüks binalar için topraklar beton yığınıyla kapatılmakta, ağaçlar kesilmekte, canlıların asıl varlık alanını yapaylaştırılmaktadır. Peyzaj mimarları dekorasyon amaçlı süslü ağaçlara şekil vererek sitelerin önünü incecik şeritler halinde yerleştirmektedir. Gökyüzünde her türlü kuşun yaşadığı bu evrende, kentlerde neden sadece bir iki tür kuş uçmaktadır? Onların yaşam alanları süslü bodur ağaçlar ve yanında göğe yükselen betonlar çevresinde mi olacaktır? Birkaç yaşlı ağaç caddeler arasında hale gözümüze çarpmaktadır ki bu ağaçların devasa gövdeleri ve güzelim dokusu kapitalizmin reklamcılarının veya bilinçsiz tüketicilerinin ilan broşürleriyle ve afişleriyle doldurulmaktadır. Topraklar ve ağaçların yokluğundan sonra sıra nehirlerin ve denizlerin kirliliğine gelmiştir. Sanayi Devrimi'nin oluşturduğu fabrika hayatı nehir kenarlarına yerleşerek zehir akana kadar kirlenmektedir.

Nehirler, "...binlerce şey yıkanır... ; boyahanelerden, ağartma tesislerinden vagonlarca zehir atılır içine; buhar kazanlarından köpüklü sular dökülür ve lağımlardan pislikler akar; ta ki; kah yüksek, kararmış duvarlar arasında, kah kızıl kumtaşı yarıların altında nehirden çok sıvı gübre olarak akıp gidene kadar" (Mumford, 2007:568).

Suyun içine girilemeyecek kadar kirlenmesi, içme suların tükenmesi, yiyeceğin tükenmesi, sudaki hayatın zehirlenmesi kapitalizmin başarılarından biridir. 10 Temmuz 2012 tarihinde yayınlanan ulusal haberlerde Ergene çayının tertemiz akan sularının çimento vb. fabrikaların nasıl siyah zehir akıttığını göstermektedir. Çayın kaynak yerinden 40km aktıktan sonra zehire dönüşmesi Endüstri Çağı'nın facia sonucudur. Nehirdeki atıkların çirkin görüntüsü gökyüzünde tabaka halinde yayılarak zararlı gazların salınımını gerçekleştirmektedir. "Klor, amonyak, karbon monoksit, fosforik asit, metan ve daha iki yüz farklı kanser yapıcı kimyasal madde atmosferi sardı ve canlı hayatın temellerini sarstı (Mumford, 2007:571). Çevre kirliliği, sanayi atıklar, bozulan yiyecekler gerekli önlemlerin alınmasını gerektiriyordu. Bu alınan önlemler bile insanlığa zarardı: zehir, böcek ilaçları, tıbbi temizlik ilaçları, tarım ilaçları, yiyecek koruyucu katkı maddeleri ve Stronsiyum 90 yani radyoaktif ve onun zehri insanlığın sonunu farklı bir boyutta getirmektedir.²⁸

²⁸Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. MUMFORD (2007)

Deniz kenarlarının ve boğazların kirletilmesi, deniz kenarlarına yapılan yanlış yapılanmalar ve denizden gelen havanın içeri ulaşmaması bu sorunların başka bir çeşididir. Aşırı betonlaşmanın yağmur sularını çekecek yer bulamaması, su kanallarının yetersizliği ve iyi işlememesi kentlerin sular altında kalmasına sebep olmaktadır. Temmuz 2012 Samsun seli de, İzmir, İstanbul'da sık sık yaşanan sel felaketleri de yaşanan acı sonuçları göstermektedir.

Kentteki bu kirliliğin yanı sıra psikolojik ve fizyolojik olarak mide ülseri, hipertansiyon, sinir hastalıkları gibi rahatsızlıklara yol açan gürültü kirliliği mevcuttur. Sanayi kentleri sanki gürültü yaratmak üzere kurulmuştur. Chicago'da 1930'lar da yapılan deneyde seste 1'den 100'e kadar derecelendirme yapılmıştır. 100'deyken uzun bir süre devam etmesi insanı delirtecek derecede şiddetli bir etki yapmaktadır. Köylerde bu ses %8 ile 10, banliyölerde %15, kentin mesken bölgelerinde %25, ticari bölgelerde %30, sanayi bölgelerinde %35 olduğu düşünülmektedir.²⁹ Böylece kentin yok etmediği en küçük bir yer kalmamıştır.

“Sonunda, sanayi kentinin karanlığa ve pisliğe karşı olan kayıtsızlığı hak ettiği sıfatla, yani canavarca bir barbarlık olarak anılmaya başlandı” (Mumford, 2007:581). İnsanlığın bu yıkıcı yok edişi kendi varlığını da mafedecek kadar şiddetli ve büyüktü.

Kentin çarpıklığı, sıkışıklığı, çevre ve gürültü kirliliği dışında bir de görsel kimlik sorunu mevcuttur. Kent kimliği diyebileceğimiz kavramın içinde kentin tarihi, coğrafi özellikleri, sosyal yapısı, kültürü, marka ruhu ve kurumsal kimliği bulunmaktadır. Kentin görsel kimliğine görsel işaretler, reklamlar, tanıtımlar, kente hizmet eden kurumlarının görsel duruşu sayılabilir. “Her kent kendine özgü olmakla birlikte belirginleşmiş bir kimlik yapısı bulunmadığı sürece fark edilmesi ve ayırt edilmesi mümkün olmamaktadır (Yayınoğlu ve Susar, 2008:32). Kentin bir yaşam alanı olarak görsel algısı, estetik beğenisi, hoşlanma ve hoşlanmama estetiği, gördükten sonra akılda kalması sahip olduğu işlevlerin bir başka yönüdür. Yayınoğlu ve Susar kentin görsel kimliğini mimari yapılar, piktogram ve ideogram, vitrin, tabela ve reklam elemanları, anıt eserler, peyzaj mimari uygulamaları ve imar çalışmaları,

²⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. MUMFORD (2007)

ulaşım, altyapı, insanların görünüşü, açık hava sanat ürünleri olarak tespit etmişlerdir.³⁰

Mimari açıdan Paris'in kent kimliğinin ve mahalle kimliğinin dünyada en iyi örneklerden biri olduğunu söylemek umarım abartılı olmaz. Türkiye'de ise kamunun ve özelin yaptığı görsel kimlik öğeleri pek gelişmemiştir. Daha doğrusu arada kalmış karışık kültürü sergiler durumdadır. Londra'da Kingston ilçe belediyesine baktığımızda tasarım için Vitrin ve İşyeri Tabelası Tasarım Rehberi bulunması görsel kimliğe ne kadar önem verdiklerini ve görsel kimliği ne kadar bilinçli, ciddi bir şekilde oluşturduklarını göstermektedir.³¹

İstanbul, Londra, Paris, Dubrovnik, Budapeşt, HongKong, Tokyo, Dubai gibi kentler isimleriyle bile markalaşmış estetik beğenileri ve görsel algıları yüksek kentlerdir. Türkiye'ye baktığımızda kendisine özgü kültürel dokuya sahip olan kentleri çok fazladır. Fakat kentlerin tarihi bu kadar çeşitli uygarlıklarla doluyken günümüzde çok daha fazla imkânlarla arada kalmış bir beğeni değeriyle kentler büyütülmesi büyük tezatlıktır. Artık ekonominin çıkarlarına uygun beğenilerimizi dış dünyadan satın alan moda ya uygun kültürler oluşturulmaktadır.

"Kayalarımızı, derelerimizi ve tapınaklarla süslü tepelerimizi aşağı dereceden bir şehir dokusunun gittikçe yayılmasıyla meydana gelen şekilsiz bir yığın haline getirmeden ve böyle bir aşağı seviyeye inışı, sırf buldozerlerin, atom gücünün ve elektronik hesap makinelerinin yardımı ile yaptığımız için medeniyetimizi ileriye doğru götürdüğümüz gibi bir kuruntuya kapılmadan önce, bütün bu olup bitenlerin, insanın tarihi tabiatı bakımından ne gibi bir anlamı olduğunu sormuş olmamız gerekirdi"
(Aktaran Yörükan; 1956:169)

Artık kimliksizleşen kentlerimizde her şey iç içe, vitrinler marka saçmalıklarıyla dolup taşmakta, bilbordlar, tabelalar, reklam spotları, dijital göstergeler ya ayaklarımızın dibine ya da tepemize kurulmaktadır. Tarihi değerler moda çılgınlığı uğruna hesapsızca tüketilmekte kapitalizm aracılığıyla harcanmaktadır. Uygarlık, çağın bilinçli bireyleri tarafından aşağı indirilmekte, çok

³⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. YAYINOĞLU ve SUSAR (2008)

³¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. YAYINOĞLU ve SUSAR (2008)

ucuza piyasaya düşürülmektedir. “Bir kentin ne denli uzun ve zengin tarihsel geçmişi varsa, o denli kolayca fotojenik görüntülere dönüştürülüp, renkli broşürlerde, cep kitapçıklarında, dergi sayfalarında, televizyon ekranlarında satışa sunulabiliyor” (Aktaran Yayinoğlu ve Susar; 2008:21) Binalar kocaman afişleriyle kapitalizmin tanıtımını yapmakta, renk renk ışıklar binaların ve yolların arasını sarıp sarmalamaktadır. Nerdeyse insanlar yolda yürümek için tabelalara, direklere yol verip küçük adımlarla yürümekte ve asılı olanlara çarpmamak için boyunlarını eğerek geçmektedir. Sonunda kentlerden akıllarda kalan izlenimler bir dünya dolusu gereksiz nesneler ve kirlilik...

1.4.3. Anomi, Yabancılaşma ve Kitle Kültürü

XIX. ve XX. yy.ın yenilikleri dünya genelinde hızla yayılmaktadır. Ekonomide, sosyokültürel yaşantıda birbirini takip eden dönüşümler toplumu oluşturan bireyleri de etkilemekte hatta kişiliklerini değiştirmektedir. Kentleşme süreciyle yaşanan göç, karma toplulukların bir arada olması, sosyal farklılıklar, ekonomik sıkıntılar, kapitalizmin yorucu maratonu, yoğun kitle iletişim ağları bireyleri anomi ve yabancılaşma sürecine itmektedir.

“Modern toplumun karşılıklı ilişkiler örüntüsünde birey her an bir kitle içindedir. Aşırı uzmanlaşmayla birlikte gündelik yaşamın birbirinden kopuk fragmanlara ayrılması; iş, üretim ve bürokrasideki kesiklik bireyin çevresini ve toplumu bütün halinde kavramasını güçleştirir. Yabancılaşma bu parçalanma ve çözümlerin genel adıdır. Sürekli yenilik ve değişimlerle çevresinde olup bitenin takip edemeyen birey aynı zamanda rol ve statü olarak da bazı değişimlerle karşılaşır (Güneş, 2011:65).

Sanayi Devrimi'nin, modern çağın ve enformasyon çağının sosyal yapı üzerindeki etkilerinden biri de bireylerde anomi ve yabancılaşma olgularının yaşanmaya başlamasıdır. Enformasyon toplumunun yaşam merkezi olan kentlerde bireyler, bütün bu çarpıklıkları en yoğun şekilde ve derinden yaşamaktadır. Bireyin psikolojik ve ruhsal çöküşü çağın sınırsız imkânları ve beraberinde getirdiği sorunlarıyla alt üst edilmektedir. Bunlardan biri olan anomi kelime anlamı olarak normsuzluk, kuralsızlık diye ifade edilmektedir.

“Bir toplumdaki mevcut kültürel değer ve amaçlar ile o toplumda yaşayan bireylerin söz konusu amaç, değer ve kurallara uygun olarak davranma ve yaşama istekleri arasında belirgin bir farklılaşmanın ortaya çıkması sonucu toplumsal ilişkileri düzenleyen kural ve değerlerin aşınmasının doğurduğu karmaşa ve kuralsızlık durumudur” (Aktaran Baylan; 1997:8).

Tabiattan kendisini soyutlayamayan birey kitle kültürüne ayak uydurarak veya yetişmeye çalışarak yaşama dâhil olmaya çalışmaktadır. Yaşadığı yerden ayrılma, işsizlik, sosyal farklılık, kuşak çatışması, amaçsız yaşama, aileden kopma, toplumdaki çarpık ilişkiler, plansızlık gibi nedenler anomiyeye sebep olmaktadır. Baylan’a göre anominin toplumsal sebebi hızlı sosyal ve teknolojik ilerlemeden dolayı kurallardaki değişimler, iki farklı toplumun değer sistemlerinin çatışması, eski-yeni arasındaki çatışmadır. Anominin meydana gelmesinde veya yoğun yaşanmasında toplumsal dönüşümün hızlı yaşanması yatmaktadır. Bu hızlı dönüşüm ise kent merkezlerinde görülmekte ve bütün bunları bünyesinde barındırarak gittikçe karmaşaya götürmektedir. Özellikle göçle gelenlerin kent kültürü ve köy kültürü arasında kalması anominin arttığı noktalardır. Hiçlik duygusunun ortaya çıkması ve intihar eğilimi ise anominin en yoğun halidir. Anomi ve yabancılaşma Sanayi Devrimi’nin meydana getirdiği değişimler döneminde yoğun olarak yaşanması da bunun bir ispatıdır.

Merton’un yapmış olduğu tahlilde “her türlü aşırılık ortamı” olan kentler ve özellikle metropollerde kitle iletişimi ve onun uyardığı özlemler, sosyal yapı ve kültürel yapı arasındaki kopukluğun artmasında temel etkenlerden en önemlisidir. Bu ortamda bireylerin özlem düzeyleri ile, bu özlemleri gerçekleştirebilecek olanaklar tümüyle uyumsuz hale geldi” (Aktaran Baylan; 1997:23).

Yabancılaşma ise kelimedenden de anlayacağımız gibi bireylerin içinde bulunduğu çevreye ve daha da ötesi kendisine yabancı olma durumudur. Modern insanın parçalanmış ilişki durumunda yabancılaşma sürecini yaşamaya başlaması sonunda kendi kişiliğini parçalamasıyla son bulmuştur.

“İnsanın kendi özünden, ürününden, doğal ve toplumsal çevresinden koparak onların egemenliği altına girmesi şeklinde tanımlanabilecek

yabancılaşma kavramı, ... insanı makineleştiren, metalaştıran ve sonunda köleleştiren rasyonalist ve teknokratik bir uygarlık biçimine karşı oluşan başkaldırının bir simgesi haline gelmiştir” (Aktaran Baylan; 1997:26).

Marx’a göre yabancılaşma ekonomide uzmanlaşmayla, kapitalizmin oluşumuyla başlar. İş alanlarında uzmanlaşma, Marx’ın ifade ettiği gibi uzmanlaşma, kişilerin emeklerine yabancı olmasına, başkalarına bağımlı olmasına, kendi varlığından kopmasına sebep olmaktadır.³² Ayrıca iş ortamındaki telaş, rekabet, hırs kişiliğin parçalanmasına ve toplumdan soyutlanmaya kadar gitmektedir.

“Marx’a göre, modern kapitalist toplum teknolojiyle yalnızca üretim açısından değer vermekle kalmaz, fakat teknoloji tarafından üretilen nesnelere, insan varlıklarına gösterilmesi gereken saygıyı göstererek, tapar. Böyle bir toplumda, insanlar birbirlerini gerçek bir değeri olmayan araçlar olarak görülürken, makineler çok yüksek bir değer kazanıp, insanların taptığı amaçlar olup çıkar. Böyle bir toplum insanları birbirine yaklaştırmak yerine, her birini diğerlerinden yalıtılmış küçük adacıklar haline gelir. İşte böyle bir toplum yabancılaşmış bir toplum, böyle bir toplumun bireyleri de yabancılaşmış insanlardır” (Erkoç ve Artvinli, 2011:9).

Yabancılaşmanın temelinde teknolojik faktörler ve sunduğu imkânlar ön plandadır ve bu duygunun 1960’lardan sonra arttığı gözlemlenmiştir. Yabancılaşmış insanın “Eylemleri ve bunların sonuçları, boyun eğdiği hatta taptığı efendileri haline gelmiştir... Ancak kendisi ve dış dünya ile olumlu bir ilişkisi yoktur” (Aktaran Eğilmez; 2011:24).

Bireyin kapitalizmin doruk noktasındaki yeri üretimdeki araç olmasıdır ve kendi varlığı için üretememe halidir. Marx’ın yabancılaşmada değindiği bir nokta da fetişizm ve meta fetişizmdir. Emeğin meta olarak sunulması, kadının cinsel bir meta haline getirilip fetiş olarak pazara sunulması kendi olanaklarından öte aradıklarının gücü pazara düşürülecek kadar basitleştiğini göstermektedir. İlkel fetişte bir totem, bir put, fetişken; modern insanda ürün ve pazarlanan meta bir fetişdir. “İlkel fetiş, örtük biçimde de olsa, bir güç gösterisini, bir böbürlenmeyi ve gururu, insanın

³² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. BAYLAN (1997)

kendisine saygısını içerirken; meta haline gelmiş fetiş, düşürülmüşlüğü, aşağılık duygusunu, şizofrenik bölünmeyi temsil etmektedir” (Aktaran Baylan; 1997:32).

Fromm'a göre yabancılaşma ise kişinin kendisinden kopuşudur. Yaşadığımız nesneler dünyasında nesnelerle olan tek ilişkimiz tüketmek, bilinçsizce tüketmektir. Fromm'un ifade ettiği gibi “Nesneler haline gelmişiz, bize yakın olan insanlar da birer nesneden başka bir şey değil. Bunun sonucu olarak, kendimizi küçük görüyoruz” (Aktaran Baylan; 1997:35). Kişinin kendisini ve karşısındakileri de maddeden öte görememesi kendi varlığına yabancılaşmasıyla sonuçlanmaktadır. Modern toplum kendi içinde bu çatışmaları, kopmaları yaşarken bir yandan da kitle iletişim araçlarının sağladığı evrensellelikle kitle toplumu oluşturmakta ve zamanla standartlaşan kitle kültürünü meydana getirmektedir.

Kitle toplumu, şehirleşmiş, iş alanlarında uzmanlaşmış, çoğunun sanayileşmiş, kitle iletişim araçlarının etkisi altında ezilmiş insanlardan oluşur. Kitle iletişim araçlarının gücüyle yalnızlaşan, çeşitli ruhsal bunalımlar ve yabancılıklar yaşayan, insani yönlerini kaybeden kitle toplumu karşımızda. İnsani ilişkileri minimum seviyede ve temas etmeden yaşanan ilişkilerde; cemaat bağları, komşuluk ilişkileri ve akrabalık bağları kopuktur. Ayrıca dinsel kimlikleri ve değerleri silikleşip yerini çağın basmakalıp değerleri almaktadır.

XX. yy.da teknolojinin meydana getirdiği yenilikler, sosyal dönüşümler, yeni yapılanmalar, iletişim ağları kitle toplumunu ve yalnızlığıyla yabancılaşan, tüketen kitle kültürünü oluşturmaktadır. Özkök' ün söylediğine göre kitleleşme süreci XIX. yy.dan 1960'ların sonlarına kadar uzanan bir süreçtir. Kitle iletişim araçlarının sınırsız büyüklüğü ve çekme gücü, aynı mesajı okuyan, yazan, dinleyici ve izleyicileri oluşturur.³³

Kitle iletişim ağlarının sunduğu imkânlarla kültürel benzerlikler çoğalmaya başlarken, kapitalist toplum bireyleri önemsiyor, ben diyen öznelere oluşturuyordu. XX. yy. toplumunun içinde bulunduğu bu çelişki hala devam etmektedir. Birey olarak insanlar önemsenir, birey korunur, bireysellik değer kazanırken; bir yandan da bireyleri standartlaştıran moda tutkusu ortaya çıkmaktadır ve artık herkes birbirine

³³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. BAYLAN (1997)

benzer olmaktadır. Marilyn Monroe, Roosevelt, Şarlo, Hitler, Çe, İsa figürleri ikonlaşıp modanın içinde farklılığı önemsenen bireylere evrensel imajlar sunmaktadır.

Özgürlüğüyle bireyselleşen kitle toplumu kapitalizmin ve teknolojinin gücüyle aslında özgürlüğünü satmaktadır, denetlenmesine izin vermektedir ve benliğini kuşattırmaktadır. Sonunda denetlenen fikir, denetlenen hareket, denetlenen üretim, denetlenen fantezi denetleyenlerin karına göre şekil almaktadır.

“Başkalarına karşı kutsal bir görevimiz olduğu düşüncesiyle içimizi yakan inanç, aslında boğulmakta olan nefesimizin en yakında yüze, can yeleğimize tutunması gibidir. Elimizin yardım etmek için görünen hareket, genellikle aciz canımızı kurtarmak üzere tutunmak için elimizin uzanmasıdır” (Hoffer, 1978:24).

Kentte ise bu kültür Mumford'un ifadesiyle şu şekildedir: “Tek tip aralıklarla, tek tip yollar üzerinde ağaçsız ve çorak bir komunal arazi de sıralanan, aynı sınıfa, aynı gelir düzeyine, aynı yaş grubuna mensup, aynı televizyon programlarını izleyen, aynı dondurucudan çıkardıkları aynı tatsız fabrikasyon yiyecekleri yiyen, merkezi metropolde üretilen ortak kalıptan çıkma, içiyle dışıyla her yönde bu kalıba uygun insanların oturduğu bir sürü tek tip, birbirinden farksız ev” (Mumford, 2007:593).

Kültürü, yaşamı, değerleri farklı görmeye tahammül edemeyen moda her şeyi evrensel büyüklükte kendisine çekmektedir. Tüketim reklamın oyuncu zekası ile modalar yaratmıştır. Kadın modası, saç modası, dönemlik, mevsimlik, bayramlık, tatillik modalar hızla tüketilmekte, ne kadar tüketirse o kadar da kendi varlığında tükenmektedir. “Defoe’danın dediği gibi “bütün bunlar kibar tabakanın maymun iştahlı ve sorumsuz gururunu harekete geçirmek için yapılıyor.” (Mumford, 2007:537). Bu gereksiz tüketim şu istatistikle açıklanabilir: “ABD’de geçen on yıl içinde aile başına reklam için harcanan paranın ilk ve orta eğitim için harcananın iki katı olmasına şaşmamak gerek” (Mumford, 2007:650).

Tüketim, moda furyası modernizmin ve postmodernizmin içinde şekil almaktadır. Bütün bu kavramlar aynı yüzyıl içinde birbirine bağlı olarak ve birbirini

etkileyerek gelişmektedir. Modernizmle geleneklerin yerini yeni değerlerin yer aldığı kültür meydana gelmektedir. Batı’da görülen sosyal ve siyasi değişimler modernizmin çevresini oluştururken, gelişmekte olan ülkelerde batı medeniyetindeki modern toplum anlayışını getirilmiştir. Din, sanat, edebiyat, kültür, sosyal yapı modernizmin anlayışıyla değişmektedir. Ziya Gökalp’a göre Batı medeniyeti demek, modernleşme ve batılılaşma demektir.³⁴ Gökalp’in dediği süreç Türkiye’de modernleşme olarak değil; maalesef anomik modernleşme süreci olarak yaşanmaktadır. Ne geleneklere sahip çıkıp kültürü yeniyle birleştirebilme; ne de tam olarak modern olunma görülmektedir.

Postmodernizm ise modernizmi sorgulayarak, endüstri dönemi toplumu yerine, enformasyon toplumunu içermektedir. “Postmodernite, ilerleme’nin karşısında reaksiyon’un; şimdi’nin karşısında geçmiş’in; soyutlama’nın karşısında temsil’in; avantgard’ın karşısında kitsch’in yer aldığı durum olarak adlandırılmaktadır”(Aktaran Baylan; 1997:192). Postmodernizme geçişle toplumsal ve kültürel globalleşme, bunun yanı sıra da bireyselleşme ve cemaatleşme görülmektedir. Postmodern dönemde maddecilik sorgulanırken, tüketim olabildiğince çılgındır; kültürel globalleşme yaşanırken bir yandan tepki olarak kültürel milliyetçilik varlığını korumaktadır. Bu kültürel globalleşme varlığını kitle iletişim araçlarına borçludur demek yanlış olmaz herhalde. McLuhan’ın evrensel köy benzetmesi de medyanın evrensel yaygınlığıyla gerçekleşmektedir. Postmodernizm ABD’de şekil almaya başlamıştır, “popülerize edilmiş bir çoğulculuk modelinde kültürel ‘bırak yapsın- bırak geçsin’ tam anlamıyla bir panayır ortamı yaratmaktadır. Gerçekten de bir bakıma Amerikan kültürünün özü, herkese bir yer bulmaktadır” (Aktaran Baylan; 1997:198). Böylece her yerde Coca Cola içilebilir, Mc Donald’s veya Hint Tanduri’si yenir, Fransız parfümü kullanır, Spencer giyinilir...

“Mutfak kültüründen selamlaşmaya kadar televizyonun yaydığı kültürleşme ya da kimi sosyologların kavramlaştırılmasıyla “kültürsüzlük”, enformasyon çağında buna maruz kalan ülke ve toplumlar için yeni bir problem yaratıyor” (Baylan, 1997:86).

³⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. BAYLAN (1997)

Enformasyon çağı insanı bilgisayar ve iletişim araçlarıyla istediğini istediği şekilde alır, tüketir, değiştirir, kabullenir. Bireyin bilinçli yanı tüketim karşısında bilinçsizleşip çığır aşmaktadır. Sadece nesneleri tüketmekle yetinmeyip, duygularını, varlığını, kültürünü, değerlerini tüketerek hiçlik noktasına ulaşmaktadır.

1.4.4.Ruh Hastalıkları

XIX. yy.dan sonra yaşanan sosyal dönüşümler, XX. yy.da ve sonrasında da hızla devam etmektedir. Bilim, sanat, siyasi ve sosyal yenilikler yaşam alanlarının çekirdeği, merkezi olan kent ve büyük metropoliten alanlarıdır. Her türlü imkânının sınırsız sağlandığı bu yaşam merkezlerinde çağın hızlı dönüşümüyle olumlu yanlarıyla beraber olumsuz yanları beraberinde gelmektedir.

“Bu şehirler tümüyle zekâdır. Ruhsuzluğun sembolü olan satranç tahtasını erek edinirler. Yurt değildirler. Bu şehirlerin doğumu büyümeleriyle, zenginlik yoksulluk şartlarıyla, yapay uyarılarıyla, yaşam sıkıntılarıyla ve nihayet megalopolis insanının gittikçe artan kısırlıklarıyla ölümlerini gerektirir” (Aydoğan, 2000:14).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise bu dönüşümün eksik ve hatalı olan yanları daha fazla sorunları meydana getirmektedir. Kent merkezlerinde yaşayan bireylerde ise bu olumsuzluklar anomi, yabancılaşıma, toplumdan soyutlanma, kişilik zayıflığı, fiziksel hastalıklar ve en şiddetlisi de ruh hastalıklarıdır. “Birey, kentte, her türlü egemenlik biçimiyle sömürülen bir nesne, egemen olanları pohpohlandıkları bir araç, gerek bilgisizliğini, gerek patladığı zaman öfkesini kullandıkları bir dama taşı haline gelir (Labort, 1990:158).

Üretim toplumu olan insanlar artık daha çok tüketen toplum olmuştur. Tüketmek yaşamın bir parçası mı, yoksa yaşamın ta kendisi mi bilinmesi gerekmektedir. Yaşamak için tüketmek küçük bir ayrıntı olması gerekirken amaç artık tüketmek için yaşamak olmuştur. Bilinçli toplum amacı olan iştahla tüketmeyi gerçekleştirmektedir ve yaşamın neresinde bunu düşündüğü ve sorguladığı hiç bilinmemektedir.

John Carroll bu durumu şöyle açıklamıştır: “Bu toplumun şiarı şudur: Kendini kötü hissediyorsan, ye!... Tüketicinin tepkisi melankoliktir; sıkıntısının, kendini boş, soğuk, yavan- sıcak, zengin ve canlı şeylerle boğazına kadar dolmak ihtiyacında- hissetmek biçiminde ortaya çıktığını düşünür... Aynı şekilde, bir huzursuzluk, sürekli bir değişim, hareket ve farklılık manyaklığı vardır; yerinde durmak ölüm demektir... Tüketicilik, demek ki, takatsizlik ve uykusuzluk gibi birbiriyle çarpışan ikiz semptomlarıyla, depresyon psikopatolojisinin toplumsal benzeridir” (Aktaran Bauman; 2010:95).

Tüketim çılgınlığı popüler kültürle kişiliği yok eder ya da kendisi olmaktan uzaklaşır. Özgünlük, yaratıcılık ve farklılık çoktan terk edip gitmiştir. Güneş’in ifade ettiği gibi “kendimiz gibi olamamak çaresizliği, bizleri genelleştirilmiş bir başkası olmaya iter” (Güneş, 2011:84). Farklılıkları içinde barındıramayan, kischleşmiş değerleriyle modern bireyler kentte sürü halinde yaşamaktadır. Kentin yoğunluğu, yorgunluğu, temposu, sıkışıklığı, doğasızlığı, kirliliği içinde kent öznesi tükene tükene yaşamını sürdürmektedir. Tükenmişlik o kadar ciddi bir boyuta gelmiştir ki tıbbi boyuta 1970’lerde New Yorklu bir psikanalist Herbert J. Freudenberger “Tükenme Sendromu” adını vermiştir.³⁵ Tükenme sendromu stres kaynaklı, genellikle iş hayatının olumsuzluklarından dolayı meydana gelen duygusal hastalık olarak açıklanabilir. Tükenme Sendromu çeşitli sağlık örgütlerince önlenmeye, tanılar konulmaya çalışılsa da Avrupa’da İsviçre, Hollanda gibi ülkelerde hızla yayılmaya ve diğer ülkelerde de kısa sürede görülmeye başlanmıştır. Tükenme sendromunun belirtileri şöyledir: konsantrasyon yetersizliği, genel bir ilgi azalması, depresyon belirtileri, psikosomatik hastalıklar, bağışıklığın zayıflamasıyla kansere kadar varan hastalıklar, mide mukozasındaki çatlaklar, şiddetli hale gelince de ülser, kan basıncının yükselmesi vb. birçok belirtileri vardır.³⁶ Şair Özdemir Asaf’ın bu konuyu anlatan bir cümlesi vardır: “Yaşamak değil, beni bu telaş öldürecek.” Modern insanın ölümü, kendi eliyle hazırladığı modern çağın tüketmeleri olacaktır.

Bu konuyu sanat alanında da Picasso’nun Mavi Dönem’ine bakarak açıklayabiliriz. 1901 ve 1904 döneminde yaptığı mavi resimlerini ressam şöyle açıklar: “... durumum daha da kötüleşirken tuvallerime sadece mavi ve onun mutsuz

³⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Psikeart, “Tükenmişlik” S. 15 (2011)

³⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Psikeart, “Tükenmişlik” S.15 (2011)

tonlarını sürmeye başladım” (Şermet, 2011:123). Picasso'ya göre mavi kendi acısının ve toplumun sefaletinin rengiydi. O dönemlerin sorunları Picasso gibi birçok sanatçının ellerinde şekil aldı. Kapitalizmin iş koşulları o kadar ağırdır ki; çalışsan da olmaz, çalışmasan da olmaz. İnsan yaşamını devam ettirebilmek için çalışır, fakat iş ortamı o kadar ruhsuzdur ki, bu seferde yaşamını kapitalizmin çıkarı uğruna çürütür.

“Kapitalizm pazarın hacmini genişletmeyi ve kentin her parçasını alınıp satılabilir bir meta haline getirmeyi hedeflemişti; örgütlü kentsel el işinden geniş çaplı fabrika üretimine geçiş ise sanayi kentlerini günde on iki, on dört saat hatta bazen yirmi dört saat sürekli oflayıp puflayan, tangırdayan, iç gıcıklayıcı sesler çıkaran, duman salan karanlık kovanlara dönüştürdü. Önceleri suçlular için bir ceza yöntemi olarak kullanılan köle gibi çalışılan maden ocakları, yeni sanayi işçisinin normal iş ortamı haline geldi. Bu kentlerin hiçbiri şu eski deyme önem vermiyordu: “Hep iş, hep oyun; insanı yapar koyun.””(Mumford, 2007:549).

Kapitalist toplumun çalışan bireylerinin yarısı fiziksel hastalıklarla uğraşiyor, neredeyse tamamı ise psikolojik hastalıklarla boğuşuyor. Daha da kötü olanı düzenli olarak çocuklar hiç acımadan çalıştırılıyor. Çocuk istismarı, oyun alanların yok edilmesi, betonlar arasında betonlaşarak büyümeleri onları daha büyümeden felç etmektedir. Çocukluklarını doğal ortamda yaşayamayan sağlıklı büyüemeyen çocuklar daha yetişkin olmadan varlıklarından kopuk, düzensiz, yapay koşullarda ve sağlıksız ortamlarda büyümektedirler.

Doğayla iç içe yaşayan bireyler artık tabiatı terk edip kendi eseri olan beton kentlerde yaşamaktadır. Bahçeleri, tarlaları, temiz havayı; şehrin kirliliğine, gürültüsüne ve şatafatına tercih etmektedir. Doğayla olan özlemini ise tatil zamanlarını kırsal yerlerde geçirerek, evinde ahşap malzeme kullanarak, saksı kültürünü oluşturarak, fanus ve kafeslerde evcil hayvan yetiştirerek gidermektedir.

“Vazolara yerleştirdiği kuru otlar, sepetler veya cam kaseler içerisinde sakladığı deniz böceği kabuklar, saksılar içerisinde yetiştirdiği çiçekler, şehir insanının tabiatının fosilleri veya kalıntıları ile tabiata ulaşmak için yaptığı umutsuz çabayı göstermektedir. Hayvanlar dünyası ile olan teması yalnızca kafesteki kanaryası, evin içerisinde beslediği kedisi veya köpeği ile olan ilişkilerine indirgenmiştir (Yörük, 2005:164).

Kent merkezleri yapay doğa içinde yaşarken, kenar semtler küçük toprak parçaları, dağınık mahalle ve ev ortamı içinde daha zor koşullarda yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Lüks apartmanlar bir yanda, diğer yanda ayakta zor duran gecekondular yapıları, bir tarafta çıkarı uğruna yok ettiği doğaya karşı yapay doğa, diğer tarafta bu kötü yaşama katlanmaktan başka elinden fazlası gelmeyen gecekondular sakinleri...

“Şehri sefalet bölgelerinde, tabiat, arka avlularda aylandız ağaçlar, somak ağaçları, bitler, hamam böcekleri, fareler, kediler ve sıçanlar halinde devam etmektedir; lüks apartmanlarda ise, otopark yerlerinin etrafında saksılara dikilmiş ağaççıklar, fino köpekleri ve tropikal balıklar vardır” (Yörük, 2005:186).

Betonların arasına yerleştirilen yapay doğa kent öznesinin nefes almasını ve kentin soğukluğundan kaçışını sağlamaktadır. Kırsal hayattan fiziksel olarak uzaklaşma sosyal ilişkilerde de bireyi olumsuz etkilemiştir. Kırsal yerlerdeki birincil ilişkiler, kentte ikincil ilişkilere dönüp, selamlaşmaya kadar bile insani duyguları yok etmiştir. Kent öznesi kalabalık içinde yalnızdır, birey olarak önemlidir; fakat kalabalıkta hiç kimsedir.

“Friedrich Schlegel ben olan kent öznesini birkaç terim kelimeyle şöyle açıklar: “ironi” “ kendini üretim ile kendini yok etme arasında sürekli bir gidip gelme” olarak tanımlar. Haklıdır. Kent işte tam da bunun mekânıdır. Dolayısıyla kent öznesi, ironiktir, melankoliktir, sizofreniktir” (Dellaloğlu, 2001:75).

Simmel ise kent öznesi “paradır” der. Adorno’ya göre ise kent öznesi “sahte-birey”dir ve dijital dünyadan meydana gelmiş bir çöplüktür der.³⁷ Anlaşıldığı gibi kenti inşa eden birey, kendini de inşa ettirmiştir. Kenti ne kadar karışık, biçimsiz, parça parça, içi çürük dışı cilalı inşa ettiyse; kendisi de kentin bu haline bürünmüştür. Modern görünümlü, bakımlı, güçlü görünen ama içerden parçalanmış bireyler hainle gelmiştir.

³⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. DELLALOĞLU (2001)

“İlişkilerin tam olarak kişiselliğe dayanmasının olanaklı olmadığı koşullar altında karşılıklı etkileşim sayısının artması, kimi zaman kent psikolojisi öğrencilerinin farkına vardığı gibi, insan ilişkilerinin bölünmesinin, kentteki kişiliğin “şizoid”, niteliğinin bir açıklaması olarak sunulması sonucunu doğurmaktadır(Wirth, 2002:90).

Akrabalık bağları, komşuluk ilişkileri ve ortak gelenekler zayıflamakta hatta gittikçe azalmaktadır. İlişki kurduğu, en çok vakit geçirdiği, birebir temas halinde olduğu kendi türü yerine de makineler, kulaklıklar, kablolarla iletişim halindedir. Kitle iletişim araçlarıyla bilgi bombardımanına, gereksiz bilgi yığınınına uğrayan birey sahip olduğu duyarlılıkları, insani yanlarını kaybetmeyle yüz yüze bırakılmakta, barbarlaşmaya başlamaktadır. Ayrıca iş alanlarında küçük iş bölümlemeleri ve tempolu çalışma o ortamda önemsiz hissettirmektedir. Buna bir de alışveriş anında kapitalizmin acımasızlığından doğan bireyin önemsizliği eklenebilir. Kırsal bölgedeki alış verişte müşteri önemsenir, hatta müşteri olarak görülmez; fakat kent merkezlerindeki dev mağazalarda ya “müşteri”, ya “tüketici”, ya da “buyurun efendim”, kelimelerinden başka bireyi önemseyen sıcak ilişkinin olduğu bir alış veriş ortamı yoktur. Buna komşusuyla olan kopuk ilişki, iş ortamında yoğun çalışmadan dolayı kurulamayan arkadaşlıklar eklenince birey yalnızlığı içinde bocalamaktadır. Bu yalnızlığını karşıladığı tek şey ise kitle iletişim araçlarının sarıp sarmaladığı ağlarıdır. Böyle bir yaşam sürdüren birey adeta nefes alamamakta; hatta mahremiyetini yaşayamayacak kadar dip dibe bulunduğu kolektif binalarda boğulmaktadır.

“Metropole özgü birey tipinin psikolojik temeli içsel ve dışsal uyarıların süratli ve durdurmak bilmeksizin değişmesinden kaynaklanan sinirsel uyarımın şiddetlenmesine dayanır” (Simmel, 2000:168). Artık sosyologların, sosyal psikologların, psikiyatri kliniklerinin yeni konuları ortaya çıkmıştır; akıl ve ruh sağlığı, şizofren, depresyon kaynaklı hastalıklar, nevrotik hastalıklar, suçluluğu, alkolizm, intiharlar, boşanmalar... Ruhsal çöküntülerin yaşandığı kent merkezlerinde neden akıl hastaneleri, psikiyatri klinikleri vardır? Neden kırsal yerlerde bu kurumları görmüyoruz? Kent merkezleri bireylere birçok hizmet sunmak için imkânlar tanır; aynı zamanda hastalıkları tedavi etmek için akıl hastaneleri de içinde olmak üzere birçok yeni kurum inşa etmektedir. Konforlu, rahat, güvenilir, en iyi doktorların, psikologların olduğu hastaneler kent sakinine mükemmel olanaklar sunmaktadır.

Neden kendi eliyle maf ettiği insan kimyasını tedavi etmek için yaptıklarını da iyilik gibi sunmaktadır. Kent heterojen bireylerden oluşur, bir yandan da moda tutkusuyla insanları standartlaştırır. Kentte nüfus yoğunluğu vardır; fakat yalnız bireyler yaşamaktadır. Sonuç olarak da birçok çelişkileri ve paradoksları bünyesinde barındırır, hem bireyleri öldürmeye kadar götürür hem de çok iyi tedavi imkânı sunar.

Yapılan birkaç istatistikte bu durumu açıklayabiliriz: ABD’de yapılan araştırmada şehir merkezlerinde 939 kişiden 363’ü kalp hastası, 108’i damar tıkanıklığı, 147’si ise kanser olduğu tespit edilmiştir. Kronik hastalıklar ise şöyledir: 100.000 kişiye düşen oranda; 1.400’ü ülser, 6.300’ü mafsalsal iltihabı ve romatizma, astım ve saman nezlesi, 3.100’ü yüksek tansiyon, 3.000 kalp hastası ve 324’ü hastanede tedavi gören ruh hastasıdır. Londra ve New York’taki göçmenlerde psikosomatik hastalıklar olduğu gözlenmiştir. Dr. Wagret’in yapıtından edinilen sonuçta mide delinmesi, yüksek tansiyon, şiddetli heyecan ve sinir bozukluğu yüzünden hastanede tedavi gören işçiler vardır. ABD’de 1957-58 yılı içinde üç tane ruh ve akıl hastanesi incelenmiş, hastaların yaşları 16-34, 35-49, 50 ve daha yukarı yaşlar olarak tespit edilmiştir. Bu hastalar manic depressive (manik depresif), involutional (involüsyonel), psychotic (psikolojik) ve psycho-nevrotic (psiko- nevrotik) çöküntülerle ilgili ruh hastalıklarından dolayı tedavi görmektedir. Bu hastanede ruhsal çöküntüsü olan hastalar 236, alkolikler 338, şizofrenler 457, toplamda ise 914.586 hasta bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar ruhsal çöküntülerin gelişen ve hızla büyüyen toplumlarda daha çok rastlandığını göstermektedir. Bu nedenle göçle gelen bireyler de bu oran daha çoktur.³⁸

Sinir yorgunluğuyla başlayan ruh hastalıkları o kadar büyümekte vücuda ve çevreye yayılmakta ki araştırmalar, tanılar, önlemler önünü alamamaktadır. XX. yy. ın kentlileri hiç durmadan, dinlenmeden kentin temposuna yetişmeye çalışmakta; sakat ruhu, erken çürüyen bedeniyle yaşam mücadelesi vermektedir. Dr. Saulnier’in ifade ettiği gibi “ Şehirsel merkezleşme, yoğunlaşma süreci, hepimizin acısını çekmiş olduğumuz çeşitli güçlükler ortaya çıkarmıştır” (Yörükan, 2005:230).

³⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. YÖRÜKAN (2005)

Kentin temposundan insanların nefes almaya zaman ayırdığı boş vakitleri ise teknolojinin aygıtlarıyla istila edilmektedir. Tv, internet, telefon, sanal oyunlar, radyasyonu ve negatif enerji yayan ışın sürüsü insanı kuşatmaktadır. Eğlence merkezleri, avmler görüntüsüyle, gürültüsüyle boş vakitleri hızlıca tüketip geriye yorgun vücutlar ve beyinler bırakmaktadır.

“Rousseau 1782’de “eğer halkın ekmeğini sevinçle yiyecek zamanı yoksa bir süre sonra ekmeğini kazanamayacağını “ iddia ederek döneminin temel özelliği olan, işin yaşamın merkezi haline dönüştüğü görüşüne karşı çıkmaktadır” (Oktik, 2001:303).

Boş zamanları değerlendirme ve boş zamanlara gençlerin yaklaşımı üzerine Oktik’ in yaptığı bir araştırmada Muğla Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nden 230 öğrenci ele alınmıştır. Bu 230 öğrenciden boş zamanlarını 45’i kitap okuyarak, 58’i kafe, bar çay bahçesinde gezerek, 87’si müzik dinleyerek geçiriyor. Yine bu 230 öğrenciden 143’ü boş zamanlarında yaptıkları faaliyetlerin yararlı olmadığı, 154’ü ise boş zamanlarını tek geçirmeyi işaretlemiştir. Boş zamanlarını yararlı geçirme sebeplerinin kentin uygunsuzluğu olarak gören öğrenci sayısı ise 60’dır.³⁹

Kentte doğan birey, kentte ölebilir; fakat çağın gerçekleri bireyi öldürmektedir. “Nasıl ki büyümekte olan teknolojik evrenimiz günlük varoluşumuzu insani merkezinden her gün biraz daha uzaklaştırıyorsa, büyümekte olan kentsel evren de kopmuş parçalarını her geçen gün biraz daha kendinden uzaklaştırıyor, böylece bireyi muhtemelen daha önce hiç olmadığı ölçüde toplumdan kopuk, yalnız ve yardıma muhtaç hale getiriyor” (Mumford, 2007:611).

Çeşitli mekanik cihazlar sanal ortamda insanın ruhunun değmeden yaşanmışlık edinmesine sebep olmaktadır. İnsani yönler mekanik işlemlere feda edilip ekonomi temelli organik ruhlar üretilmektedir.

³⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. OKTİK (2001)

BÖLÜM II

2.1. ÇALIŞMALARA KAYNAKLIK EDEN SANATÇILAR

“Fabrikada çalışmak için
karart yüzünü isle
sonra vakit bulduğun zaman
başka insanların lükslerine
ne işe yarar bu?
silip at eskiyi yüreklerden!
yetsin bu ucuz doğrular!
Sokaklar fırçalarımız
alanlar paletlerimiz bizim.
Zamanın bir sayfalık kitabı
bir şey yazmıyor devrim günleriyle ilgili.
Fütüristler, düşçüler, ozanlar,
çıkın, sokaklara gelin.”

Vladimir MAYAKOVSKI

XIX. yy.da ortaya çıkan yeni koşullar Sanayi Devrimi’nin getirdikleri, 1789’da Fransa’nın kilise ve soylular karşısında kazandığı zafer, kapitalizm ve teknolojik ilerlemeler Batı’da yeni felsefi anlayışlar doğurdu. XVII. yy. da Descartes’in “Düşünüyorum, öyleyse varım” diyerek skolâstik düşünceden kopuşu başlatması, devamında dini de sorgulamalarını sağlamıştır. Felsefenin temeline “ben”i koyarak, felsefeyi dinden ayırmış, bunun daha ilerisini dinden kopuşu ise Kant (1724-1804) ile getirmiştir diyebiliriz. “Burjuvazi, bir yandan Kilise ile bir yandan da soylularla çekişiyor, adım adım kentlerin yeni efendileri haline geliyordu” (Yılmaz, 2005:14).

XIX. yy.da yaşanan yenilikler, toplumun ayak uydurmasını, hızlanmasını, yeniye göre şekil almasını gerektirmekteydi. Sanatçılarda bu yaşananlar karşısında nerede duracağını, bu sancılı dönemi nasıl geçireceğini, bu dönemde meydana gelen akımlarla belli etmeye başladı. Çağın hızı felsefede, sanatta değişimleri, eleştirileri, sorgulamaları, bu alanlarda birçok yeni disiplini meydana getirmektedir.

“Endüstrileşmenin ivmelendiği, teknik bilgi, bilim, büyük kentler, hız, ritm, yeni yaşamlar, duygular ve dürtüler, görüşlerimizi, duyuşlarımızı, düşüncelerimizin çağrışımını değiştirmiştir. Sanatta geçen yüzyılda toplumu heyecanlandıran, irkiltiren yenilikler günümüzde alışlageldik sayıldığından, tüm sanatlar çağın yeniliklerini yansılamada yeni yöntemler, yeni anlatım yolları arayışına girişmişlerdir” (Aktaran Aksu; Uludağ; Çağlar, 2000:6).

İlk doğaya çıkma, açık hava resmi yapma XIX. yy.da Empresyonistlerle (1870) başlamıştır. Anlık izlenimleri, gün ışığını takip edip göz duyarlılığına dayanan şekli ile resmetmişlerdir. Adını da gün ışığının, anın izlenimlerinden alan İzlenimciler, ilk kent öğelerini imgeleri görülmektedir. Bu dönemde ele alınan bir bulvar, bir köprü, bir kamu binası kentin o dönemde geldiği durumunu anlatır. Kentsel kimlik günümüzdeki kadar modern olmasa da kentleşme sürecinin hızla yaşanmaya başladığı Avrupa’da, dönemin izlerini sunmaktadır. Pissarro’nun resminde de (Resim 1), Monet’in resminde de (Resim 2) büyüyen kentin ilk izlenimleri imgelenmiştir. Monet’in St Lazare’sinde (Resim 2), bir tren garında bulunan yolcular, tren, bina görüntüsü, yukarıda kapalı bir alan olduğunu gösteren bir yapı bulunmaktadır. Ortamın karanlık ve kasvetli hali kullanılan renklerde ve dumanlarda görülmektedir. Kentin bir parçası olan ulaşım araçlarının bulunduğu alan burada fırçanın belirgin vuruşlarıyla ifadesini bulmuştur. Pissarro’nun Boulevard Montmarte isimli çalışmasında (Resim 1) benzer fırça hareketlerinin kentin bir bulvarını betimlerken görüyoruz. Uzun ve geniş bir caddede karşılıklı yükselen bitişik binalar, yolun kenarlarında yürüyen insan kalabalığı, birkaç ağaç ve yolun ortasında giden atlı arabalar resmedilmiştir.

Resim 1. Camille Pissarro, "Boulevard Montmartre", 74x92,8 cm .(1897) Hermitage Müzesi, Paris

Resim 2. Monet, "St- Lazare", 60x80 cm. (1877) Chicago

İzlenimciler ışık için biçimi bir kenar bırakmışlar, resimde anlık görüntüleri ve gün ışığını remin diğer öğelerinden daha çok önemsemişlerdir. Cezanne de buna tepki olarak biçimle uğraşmıştır ve resmin temelini geometrik şekillerde aramıştı. Aynı dönemlerde Van Gogh (1853-1890) ve Guaguin (1848-1903) ise resmi, dış dünyada var olanların ruh hallerine yansıtmak için araç olarak kullanmışlardır.

“İnsanın iç dünyasındaki sıkıntı ve baskılardan kurtulması için Nietzsche’nin (1844-1900) o yıllardaki önerisiyle kısaca şuydu: Sanatçı ol. “Sanat bize ‘şeylerin üzerinde bir özgürlük’, ‘kendimizi ‘gerçeklik’ten kurtarma, ‘gerçekliği’ kendi estetik kahkaha ve oyunlarımızla bağlantısız bir şey olarak görme yeteneği verir.” diyordu Nietzsche” (Aktaran Yılmaz; 2005:15).

Van Gogh “kendi bireysel varoluşunun bir anlatımı olarak resme taparcasına” yaklaşıyordu.(Yılmaz, 2005:22) Van Gogh’ un resimlerine iç dünyasındaki tutkuyla yaklaşımı, kent resimlerinde de diğer resimlerinde de görülmektedir. Resim 3’te odasından gördüğü kent görünümünü, görünenden öte kendi iç dünyasında bıraktığı izleri resmetmiştir. Bir binanın üst katından görülen kent imgesi ufka kadar varlığını sürdürmektedir. Binaların iç içe oluşu çatıların varlığından, hiç boşluk olmamasından ve binadan başka bir şey görünmemesinden de bellidir. Ön plandaki yüksek bina gökyüzüne uzanan çok katlı binaların devasa görüntüsünü resimdeki gibi gözler önüne sermektedir.

Resim 3. Vincent Van Gogh, “View of Paris from Vincent’s Room In

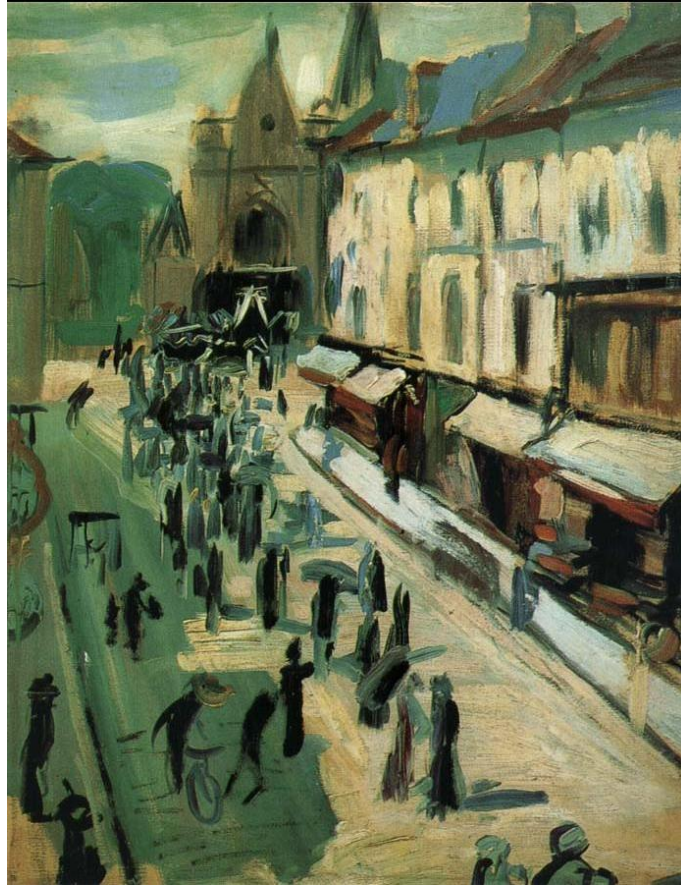
The Rue Lepic Paris”, 46x38 cm. (1887)

Akıl ile her şeyi eleştirip, bulundukları yerleri çözümleyerek ayrımlarının yapılması gerektiğine inanan Kant ile yeni oluşumlar Modernizmin doğuşunu hazırlamaktadır diyebiliriz. Modernist düşünce, entelektüel bilginin yanında bunun dışındakilere karşı, yeniye arayan, eskileri yıkan, akıl ile her şeyin düzenlenebileceğine inanan bir ütopya'dır.

“Alain Touraine, “modernlik fikri, toplumun merkezindeki Tanrı'nın yerine bilimi koyarak, dinsel inançlara, -en iyi olasılıkla- ancak özel yaşam dâhilinde yer bırakır” diyerek dinin yerini belli etmiş, hatta akıldan uzak gördüğü için dışlamıştır. (Yılmaz, 2005:15)

Modernizm düşüncesiyle, şekliyle, evrenselliğiyle her yeri saran güçlü bir kültürü ve felsefeyi oluşturdu. “...modern kent ortamının mimari burjuvazidir.” diyen Yılmaz, modern sanatın, modern toplumun, burjuvazinin gücüyle kent merkezlerinde ortaya çıktığını ifade etmektedir. “Eski- yeni kavgası, kuşaklar arasındaki anlaşmazlıklar, ideolojik çatışmaları, eğitim ve öğretim kurumlarındaki patlamalar; çağ değişiminin yarattığı bütün bu bunalımlar hep bu sorun etrafında dönüyor” (İpşiroğlu, 2009:96). XIX. yy.da birey kendini birey olarak tanımlıyor, özgürlüğü kişiliğini oluşturmak için eline alıyor ve bütün tabuları yıkıyor. Bu sancılar, kent merkezlerinde özellikle Ekspresyonistlerin devamında Kübistlerin, Fütüristlerin, Dada'nın ve birçok yeni sanat akımlarının veya oluşumlarının ele alışıyla ifade edildi.

Andre Derain Neo Ekspresyonist anlayışta, Cezanne'den etkilenecek resimlerini yapıyordu (1899). Kentten yola çıkarak yaptığı Funeral'de (Resim 4) diğer resimlerinde olduğu gibi renkleri abartarak kullanmıştır. Kentlinin dar bir sokaktaki yaşantısı, iç içe yürürken birbirine yabancı kentlilerin yukardan görüntüsü ele alınmıştır. Binaların birbirine yaslanarak yukarıya göğe doğru çıkışı ve giriş katlarında küçük dükkânlardan oluştuğu görülmektedir. Ayrıntılardan çok genel hatların silüet halinde betimlendiği resim bir cenaze töreni için kiliseye giden insanları ifade etmektedir.

Resim 4. Andre Derain, "Funeral", 45,5x35,5 cm. (1899)

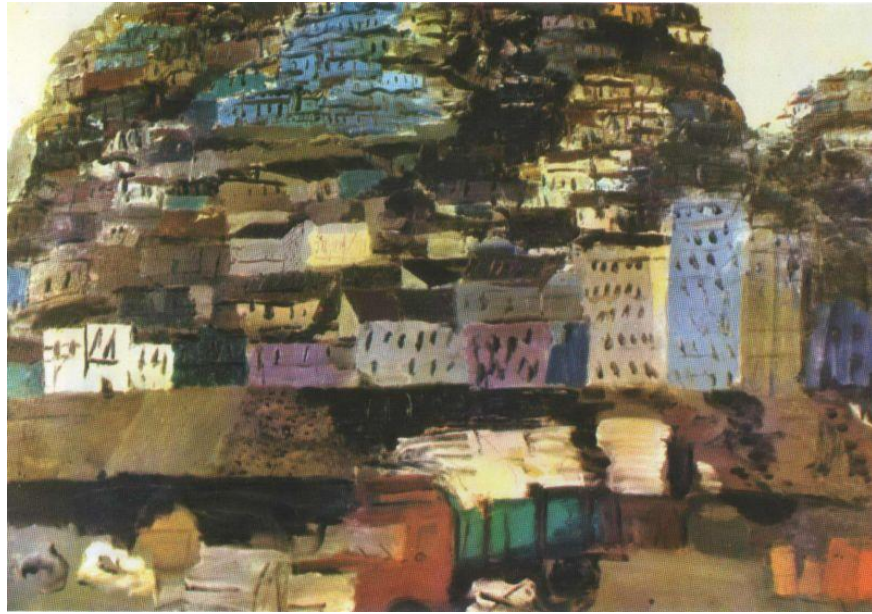
"Ekspresyonist sanatçı kendini içgüdülerine ve iç dürtülerine terk eder ve kendini ruhunun uyumuna bırakır" (Turanî, 2010:577). Ekspresyonist sanatçıların resimlerinde dramatik, gergin, sinirli, hareketli, patlayan, taşan, bozulan, parçalanmış çizgiler ve renkler görülür. "Parçalanma çağdaş dünyanın büyük ölçüde makineleşmesine, uzmanlaşmasına, makinelerin insan üzerinde güç kazanmasına bağlıdır" (Aktaran Aksu; Uludağ; Çağlar; 2000:4). Ruhun dışavurumu hem biçimde, hem kompozisyonda, hem de renkte şekil alır. Ekspresyonist sanatçı Egon Schiele'nin (Resim 5) gecekondu veya kentlerden aldığı imgelerinde rengârenk çamaşırların, dağınık evlerin ve sokakların kenarlarından sallanması çizgi gücüyle ifade edilmiştir. Binalardaki düzensizlik, eğrilik biçimlerde, çizgilerde ve renklerde de abartılı olarak bellidir. Sağlıksız ve kötü koşullara sahip olan mahallenin o karışık hali deforme olmuş bina izlenimlerinde görülmektedir. Kentin kenar bir mahallesini

imgeleyen eserde kahverenginin, sarının, beyazın ve turuncunun tonları belirgin çizgilerle kullanılmıştır.

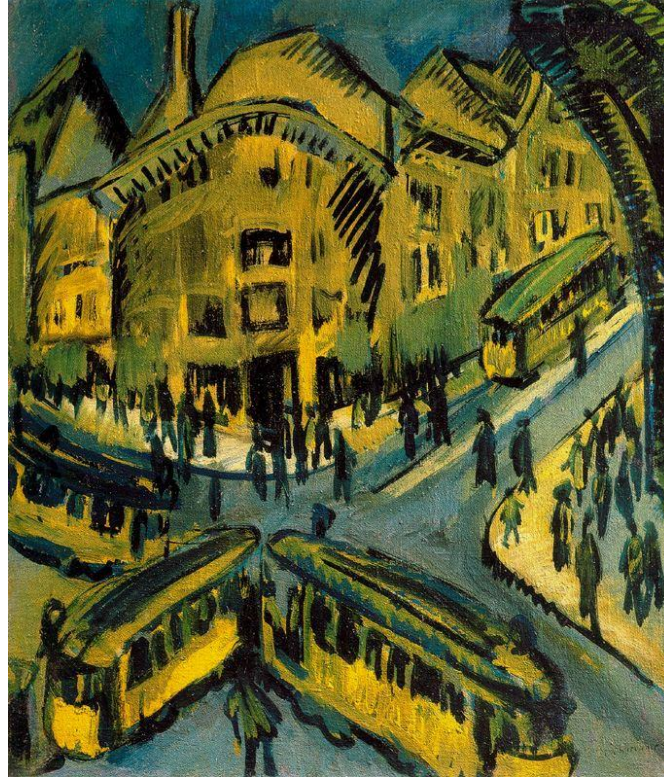
Resim 5. Egon Schiele, "Krumau Town Crescent I (The Small City V)", 110x140cm. (1915)

Bu gecekondü imgeleri Turan Erol'un resimlerinde de imgelenmiştir. Küçük kareler, çizgiler, üst üste küçük birimlerden oluşan evler, her evin karanlık penceresini gösteren koyu çizgiler, patlayan açık ton gecekondü hayatını yansıtmaktadır. Koyu tonların hâkim olduğu resimde (Resim 6) tepeyi dolduran gecekonduların kasvetinin ve kötü koşulunun anlatım bulması ve plastik anlamda da bu ifadeyi tamamlaması görülmektedir.

Resim 6. Turan Erol, "Gecekondu", 70x100 cm. (1927)

Ekspresyonist sanatçı Ludwig Kirchner en çok beğendiği kent ve kentli insanları resmediyordu. Dönemin sonlarına doğru ilkelliği tercih ederek kent tutkusunu bir kenara bırakmıştır. Figürlerinde biçim bozmaların ve bağırان renklerinde burjuvazi, eğlenen kentli figürleri, Berlin'den kareleri sanatçıyı tanımlayan resim dilidir. görölmektedir. Resim 7'de de kentte bir kavşağın görünümü, sokakta insanlar, birkaç araç sarının, yeşilin, grinin ve mavinin tonlarıyla resmedilmiştir. Kentin merkezi bir yerini ele alan sanatçı siyah siluet halinde figürlerin yoğunluğunu, çizgilerindeki ritimle kentin temposunu ifade etmektedir.

Resim 7. Ludwig Kirchner , "Nollendorfplatz", 65x60cm. (1912), Berlin

Zürih'te 1916'da ortaya çıkan Dada hareketi, savaş ve savaş sonrası durumu anlatan bir anarşidir. Kısa süre unutulduktan sonra tekrar XX. yy.ın ikinci yarısında kendisini endüstri çağının karşısında buluyor kendini. Halk Dada'ya tepkilerini komünistler olarak, savaş olarak, anarşi olarak, yıkıcı bir eylem olarak, burjuvaya karşı olarak gösteriyordu. Halkın bir şekilde tepki vermesi de Dada'yı amaca götürüyordu. Böylece tasvire ilk ve belki en büyük tepki Dada olmuştur.

"Kuşkusuz Dada pek çok şeyi yıkmak istiyordu. Fakat yıkıcılık Endüstri Çağı'nda yeniden başlamanın temel koşulu değil miydi? Geçmişle hesaplaşma ve gelenekleri tasfiye, Endüstri Çağı sanatının çıkış noktasıydı. Dada bu temizlik hareketini halk kesimine indirgemişti" (İpşiroğlu, 2009:88).

Berlin Dada grubundan olan George Grosz kübist resimler yapmakla birlikte hiciv içeren karikatürleri de vardı (Resim 8- 9). Her iki resminde de kentli zengin insanları alçaltıcı bir anlatımla ele alış görülmektedir. Toplumu eleştiren, burjuvaziye yeren, kenti ve kent yaşamını sorgulayan ve bundan hoşlanmadığını resimlerine

rahatça yansıtan sanatçının çizimlerinde “haksızlık ve sömürüden nefret ettiği açıkça belliydi. Bazen, çizimlerinin şiddetli küfür derecesine varıyordu” (Yılmaz, 2005:112). Toplumun Temel Direkleri adlı eserde (Resim 8) sanatçı kentte güce sahip olan burjuvazi, bürokrat, din adamı, askeri çirkinlikleriyle betimlemiştir. Yüzlerindeki katı, soğuk, kirli ifade, kafatasları kopuk, pislik kokar halde, ellerinde toplumu yöneten güç simgeleri ile topluma üstünlük sağlayan insanların iğrençlikleri sergilenmektedir. Metropolis isimli eserde ise (Resim 9) koyu tonların hâkim olduğu kırmızının, kahverenginin, turuncunun ve siyahın türleri görülmektedir. Tuvalin neredeyse ortasından geçen iki caddeden gelip köşede birleşen binanın ve caddenin birleşimi, bu birleşim yerini de bir sokak lambasının tamamladığını görmekteyiz. Bu çarpıcı kompozisyonun merkezinde sanatçının aynı alaycı ifadesiyle büyük bir kalabalık, iç içe girmiş yığın halindeki insanların kübik, parçalanmış, deforme olmuş vücutlarıyla gezindikleri yansıtılmıştır.

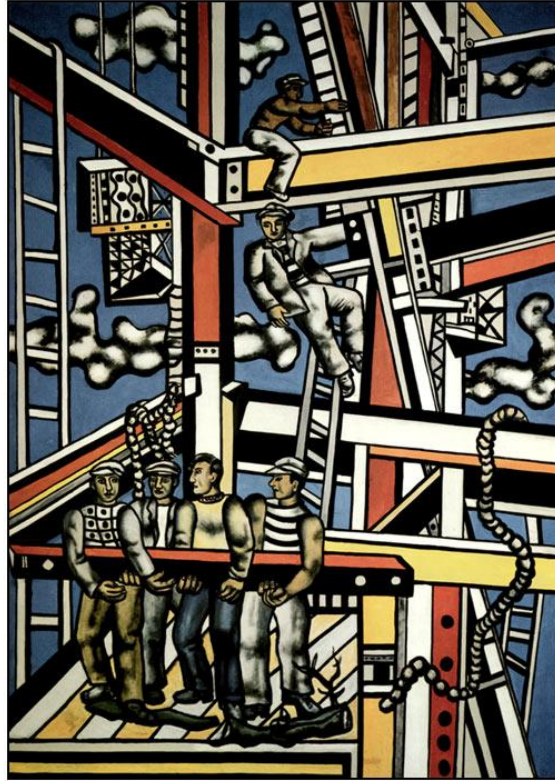

Resim 8. George Grosz, “Toplumun Temel Direkleri”, 200x108cm. (1926), Berlin

Resim 9. George Grosz, "Metropolis", 102x100 cm. (1916-17), Berlin

Ressam Fernand Leger'in kentli figürleri, kent resimleri modern çağın resimlerini gösterirken ele alışında daha da eskiye ait kuralları göstermektedir. Kübist sanatçı olan Leger, kente diğer ressamalara oranla daha iyimser yaklaşmış, fakat anıtsal boyutlarda bunları imgelemiştir. "İnşaat İşçileri tablosunda, çağdaş dünyadaki çelik konstrüksiyonunu yüceltmek için, geçmiş resim geleneğine daha az gereksinme duyduğunu gösteriyor" (Lyntron, 2009:217). Bu eserde (Resim 10) işçilerin bir arada yeni dünyaya hazırlıkları ifade edilmektedir. Binanın metallerindeki mekanik etkisi insanlara da yansımış ve canla başla çalışanlar inşaatın bir parçası gibi olmuştur. Metal parçaların renkli anlatımı figürlerde daha benzer renklere dönüşmüş siyahla belirgin konturlar yapılmıştır. Resim 11' de ressamın farklı bir anlatım diliyle kent unsurlarının yakın bir kesitin çizgisel anlatımı ve karışıklığı, dağınıklığı göze çarpmaktadır. Açık tondan oluşan bir zemin üzerine mavi, sarı, kırmızı ve yeşilin lekeleriyle birleşerek belirgin konturlarla levhalar, direkler, şeritler ve bariyerlerle resim tamamlanmıştır.

Resim 10. Fernand Leger , “İnşaat İşçileri”, 300x200cm. (1950), Fernand Leger Müzesi, Biot

Resim 11. Fernand Leger , “Paysage de Seine-et-Oise”, 54,5x45,5cm. (1952)

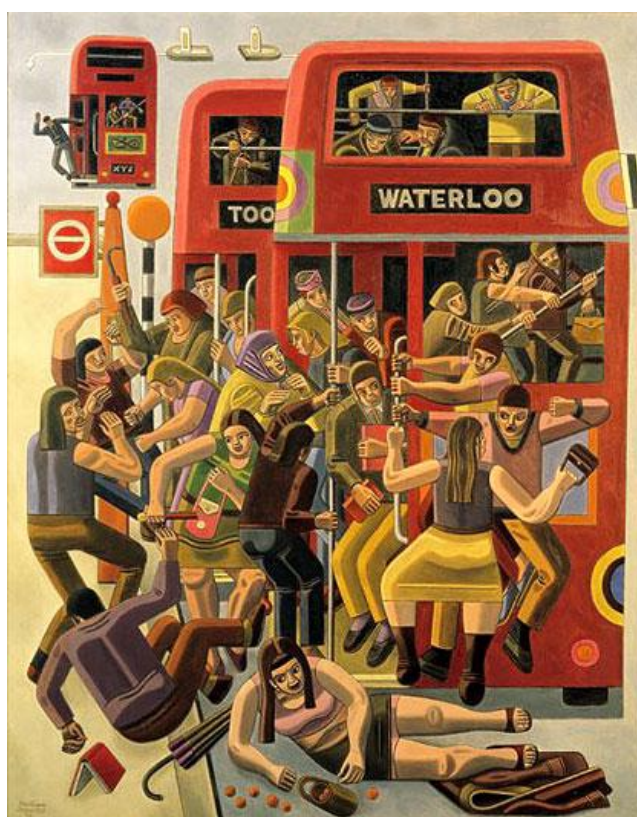
Franz Seiwert ve William Robert'te dönemin endişe ve kaygıları ele alan bir başka ressamdır. Kent resimlerinde bu ressamların modern kenti, kent öğelerini eski anıtsal anlayışla ele aldıkları görülmektedir.

“Franz Seiwert'in ve 1920'lerin sonunda Köln'deki ilerici sanatçılar grubu ile eski Vortisistlerden William Roberts'in sanatı böyle bir gelişmeyi yansıtıyordu...Kübizm soyutlama ile kaynaşarak Seurat, Jacques-Louis David ve Poussin yoluyla Yunan kabartma heykellerine ve Mısırlılara kadar giden oldukça eski bir anıtsal sanat geleneğinin de bir uzantısı durumuna girer” (Lyntron,2009:153).

Seiwert Working Man adlı tablosunda (Resim 12) dik dikdörtgenlerden oluşan bina silüetleri, dairelerden meydana gelen binaların detayları ve ön planda çalışan insanların arka arkaya dizilişini imgelemiştir. Binalarla birlikte, fabrikanın çatısı ve tüten bacaları, tren ve gemi silüeti resmin arka planında betimlenmiştir. Çalışan insanların kıyafetleri saç şekilleri, yüz hatları ve ifadeleri birbirinin neredeyse aynısıdır. Bu da bize çalışan insanların, kapitalizmin acımasızlığından dolayı tek tipleşerek, aynı duygularla, aynı monotonlukta çalıştıkları göstermektedir. William Robert Rush Hour adlı resminde (Resim 13) yaşam merkezinde kalabalığın en yoğun yaşandığı yerden bir kesit ele almıştır. Nüfus yoğunluğu, izdihamı, insanların telaşını, zamanın yaşam yarışındaki önemini ve düşen ezilen insanların fark edilmediğini yansıtmaktadır. Bir otobüs durağında beklemekten sıkılan, gideceği yere geç kalan, zamanı olmayan insanların otobüse binme kargaşası ve otobüsteki yolcuların yer olmadığından dolayı onları kaba kuvvetle araca binmelerine engel olmaya çalıştıkları görülmektedir. Resimdeki her bireyin hareketi hantal vücut yapısı, katı ve mekanik görüntüsüyle robotu anımsatmaktadır.

Resim 12. Franz Seiwert, "Working Man", 69,4x90cm. (1925)

Resim 13. William Roberts, "Rush Hour", 63x50 cm. (1918-20)

Fütüristlere geldiğimiz de ise parçalanmanın hızla birlikte daha da küçük birimlere ayrılması resim dilini oluşturmaktadır. Çağın ilerlemesini, değişimini baş döndürücü hızını resimlerini parçalayarak kübik formlarda yansıtıyorlardı. Endüstri çağının merkezi olan kentler hızı temsil eden en önemli öğedir. Bu nedenle Fütürist sanatçılar bu konuyu ele alarak manifestolarında dönemin hızlı yaşantısına ayna tutmaktadır. “Fütüristlerin gençlik dolu gerilim ve coşkusuyla, enerjilerini modern teknolojiyle kaynaştırıp yepyeni bir dünya yaratma arzularıyla makineler bile hayat bulurken bazı insani duyguların öldüğünden söz edilmektedir” (Aksu; Uludağ; Çağlar, 2000:5). Bu makine estetiği endüstri çağının yarattığı bunalımda ortaya çıkmıştır. Hız, devinim, ritim Fütüristlerin yeni resim dili, imgelerinin temel unsuru ve manifestolarının çıkış noktaları olmuştur.

“Fütüristlerin 1909’da daha geniş bir çevreye seslenebilmek için Paris’te yayınladıkları I. Manifesto’da çağdaş uygarlığın getirdikleri tüm yenilikleri, teknik ve bilim alanında çığır aşan bulgulara “evet” diyordu. Bu manifestoda modern makine dünyası, evrensel bir dinamizm olarak tanımlanıyor, etkinlik, devrim ve hız bu dünyanın amblemleri olarak gösteriliyordu” (İpşiroğlu, 2009:33).

Umberto Boccioni’nin resimlerinde (Resim 14) hızın ve çağın devinimini yeni ele alışıyla çözümlediğini görüyoruz. Kübist parçalanmalar, kareler, dikdörtgenler, resmin küçük küçük bölünmeleri, yan yana yerleştirmeler Street Noises adlı eserde ilk göze çarpan anlatımlardır. Merkezde bir meydanın yukarıdan görüntüsü, yukarı doğru yükselen dikey çubuklar, ön planda balkondan meydana seyreden bir figür ve aşağıda çalışan insanlar görülmektedir. Tuvalin üç kenarında da binaların eğri büğrü betimlenmiş halleri soğuk renkleriyle ifadesini bulmuştur. Meydandaki insanlarda yeni işe başlamanın verdiği tempoyla canla başla çalışmaktadır. Çalışan insanların çevrelerindeki mekânın ve arka planda kalan binaların sıcak renkleri resimde dikkati çeken yerlerdendir. İşçilerin inşaat yaparken çıkardıkları ses büyük gürültü yaratmış olmalı ki çevredeki insanlar camlarından ve balkonlarından onlara bakmaktadır. Bu resimde de görüldüğü gibi sanatçının ifade etmek istediği şey kentteki gürültünün kaçınılmaz bir gerçek olduğudur.

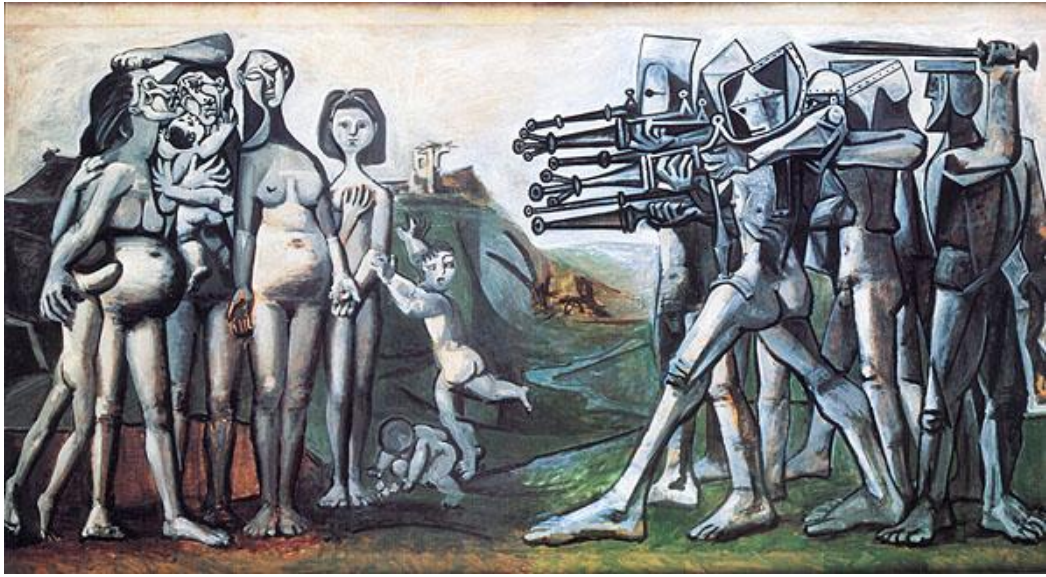

Resim 14. Umberto Boccioni, "Street Noises", 105x100 cm. (1911), Sprengel Müzesi, Almanya

"Eve Giden Sokak", "Uzaklaşan Lokomotifler", "Araba Sarsıntısı", "Otomobil ve Gürültü", "Güneşin Önünden Geçen Merkül"... Fütürist ressamların yapıtlarına verdikleri bu ve benzeri adlar bile sanatlarını, Endüstri-çağının simgesi olarak gördükleri hız ve devinimi eş anlamlı verme çabası görülüyor" (İpşiroğlu, 2009:34).

Bu çağın yenilikleri ve sanattaki yeni anlatım yolları parçalanmada yeni bir yolu kübik formları, kolâjı bulmuştu. Bu yeni biçim dili sanatta devrim etkisi yaratarak devamında gelen sanat anlayışlara yeni ufuklar açmıştır. Kübizm'in en önemli ressamlarında Picasso da dönemin iç patlamalarını, dünya savaşlarını, iç savaşları, güç gösterilerini, kan, dehşet, katliam, vahşilik ve bunların doğurduğu açlık, sefalet ve yoksulluk endüstri dönemi ve sanatçıların konusu olmuştur. "Guernica" veya "Kore'de Katliam" adlı eserlerinde (Resim 15) işgal sırasındaki korku, sıkıntı, barbarlık ve vahşiliği yansıtmaktadır. Bilinçli endüstri çağı insanı Picasso'nun tablolarındaki gibi vahşet, barbar ve kendi türünü menfaati için öldürebilecek kadar

onursuz ve acımasız olmuştur. Kendisine doğrultulan silahlar karşısında ağlayan kadınların, korkan ve ailesine sarılan çocukların yüz ifadeleri korkunun trajik halini yansıtmaktadır. Resimde metalin soğuk tonları ve sert yapısı mekanikleşen insanların üzerinde ifade edilmektedir.

Resim 15. Pablo Picasso, "Kore'de Katliam", 60x115 cm. (1915)

Kent izlenimlerinin Soyut Ekspresyonizm'de ve Soyut sanatta da yorumlanmış halleri vardır. Soyut dışavurum bir üslupten çok tavidir denilebilir. 1920'lerde ABD'de ortaya çıkan Soyut Ekspresyonizm Kandisky'in resimlerinden beslenmiştir ve Pollock'un öncülüğünde başlamıştır.

"Kandisky Münih'te 1910'da ilk soyut suluboyasını boyadığı zaman hemen hemen aynı tarihlerde, Moskova'da Lorionov ve Malevich 1913'te "süpremasit" Delaunay 1912 "Orphist" resimlerini yapmışlar. Fütüristler manifestolarını 1909'da yayınlamış, ilk sergilerini 1912'de açmıştır. Aynı şekilde Arp ve Magnelli, biri Zürih'te diğeri Floransa'da birbirinden habersiz soyut resimler yapıyorlardı. Görüyoruz ki sanatçıları dürtükleyen bir neden onları şaşmaz bir biçimde aynı yöne itiyordu" (Turani, 2010:559-560).

Bu dönem sanatçıların ortak paydası “bir ölçüde maddeci bir toplum sisteminin sınırlamalarına karşı tutkulu bir dirençten kaynaklanacak yeni bir sanatın doğması gereğidir” (Lyntron, 2009:229). Soyut resimleriyle bilinen sanatçı Kandinsky’in “Tepede Kent” adlı resminde (Resim 16) bir eğimin üzerinde yer alan binaların yerleştirildiği imgelenmiştir. Eğri büğrü duran bu binalar büyüklü, küçüklü halleriyle, küçük noktalı pencereleriyle ve etrafındaki renkli çizgileri, noktaları ile kentin çeşitliliğini ve her yerin dolu olan görüntüsünü ifade etmektedir. Renklerdeki canlılık ve çeşitlilik adeta bir karnavalı anımsatmaktadır.

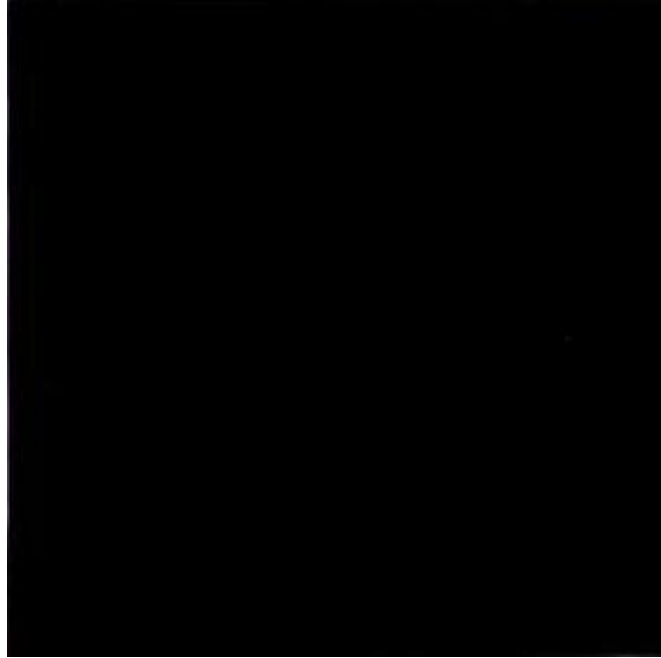

Resim 16. Kandinsky , “Tepede Kent”, 60x50 cm. (1916), Maskow I

Rus sanatçılardan Mondrain ve Malevich dönemin sıkıntılarını yıkma ve yok etme eylemi ile resimlerini gerçekleştiriyorlardı. Malevich’in “hiç” (Resim 17) adlı eserinde, sanatçının çağın gerçeklerine yeni bir bakışla soyutlayarak yaklaştığı görülmektedir. Siyahtan oluşan resim, her şeyi yok ederek geriye kalan ‘hiç’i anlatmaktadır. Eskiyle tamamen uzaklaşıyor, birikimleri ve gelenekleri eleyerek yok etme sanatın diğer alanlarında olduğu gibi resimde de şekil alıyor. Malevich’ in

kişisel mülkiyete karşı çıkışını ve mülkiyetsiz dünya, eşitlik arayışını nesnesiz bir resimde ifade etmiştir diyebiliriz.

Mondrain ve Malevich için “bu dünya görüşlerinde madde, “maddesel çıkar, bencillik, edilgenlik ağır basıyordu ve bu dar dünyalar yıkılmadıkça, insanlar yaratma özgürlüğüne kavuşamayacak, evrene açılmayacaklardı. Bu bakımdan her iki sanatçı da tasarladıkları dünyalara ulaşabilmek için, soyutlamayla işe başlar” (İpşiroğlu, 2009:59).

Resim 17. Malevich, “Black Square”, 106x106 cm. (1923)

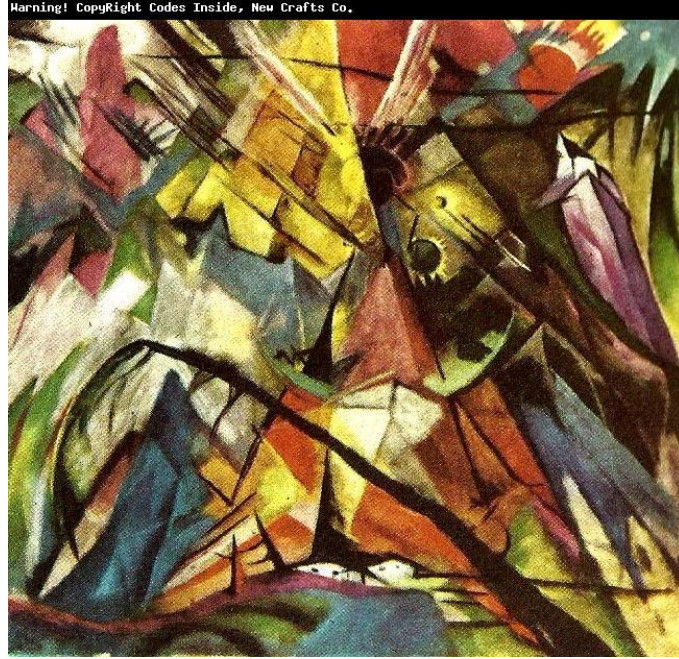
Dönemin sosyal krizleri, çarpıtmaları ve patlamaları resimde farklı farklı dillerde şekil almaktadır. Çağın oluşumları ne kadar hızlı ilerlerse, resim dili o kadar hızlı çözüm yolu buluyor, yeni bakış açısı ediniyor, makine ne kadar çok parçalarsa resim anlatımını o kadar çok parçalıyor, abartıyor veya bütün imgelerini yok edip yeniden var ediyor.

“Çizginin hızlı ritmi, bağırarak renkleri ve biçim çarpıtmaları bu resimlerde, Delaunay’ın “Eiffel Kulesi”, (Resim 18) Franz Marc’ın “Tirol” unda (Resim 19) görüldüğü gibi şiddetli bir gerilim yaratır, biçim öğeleri dört bir yana savrulur, yuvarlanıyormuş ya da devriliyormuş etkisi bırakır” (İpşiroğlu, 2009:36-37).

Eiffel Kulesi parçalanmış ve iç içe geçmiş binaların ortasından çıkarak tuvalin yukarısına kadar uzanmaktadır. Gri ve farklı açık tonlardan oluşan binaların ortasında kırmızı rengiyle de dikkat çeken kule geometrik şekillerin sert biçimiyle kendisini ifade etmektedir. Fütürist bir yaklaşımla ele alınan resimde büyük küçük birçok bina keskin tonları ve soğuk renkleriyle imgelenmekte, resmin asıl konusu olan kule ise sıcak renkleriyle ve etrafındaki sıcak tonlarıyla dikkat çekmektedir.

Resim 18. Robert Delaunay, “Eiffel Kulesi”, 202x138 cm. (1911)

Resim 19. Franz Marc, "Tirol", 144,5x135,7 cm. (1914)

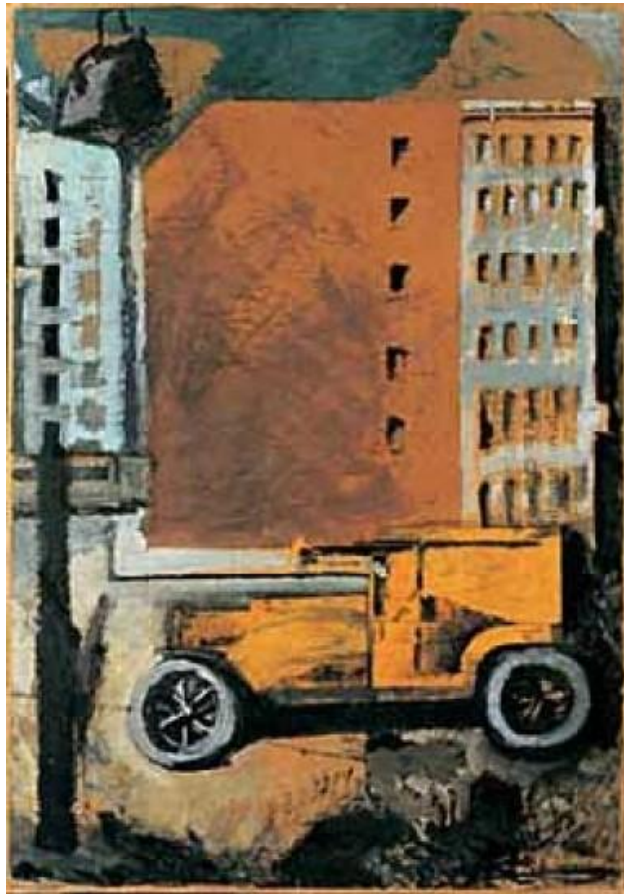
Franz Marc "Ben kendimi korkumdan kurtarmak için resim yapıyorum." (Turani, 2010:554) diyerek çağın getirdiklerine karşı duyduğu kaygısını ifade etmektedir. Sanatta biçim bozmaları, ruh halinin abartılı yansıtmaları, parçalamaları, deformeleri dönemi anlatmaktadır.

"Eric Fromm bu parçalanma içgüdüsünü şöyle açıklıyor: Parçalayarak yok etme içgüdüsü, yaşanmamış bir hayatın tepkisidir. "Yüzyıl ekonomik savaşları, krizler, sosyal değişiklikleri, toplumu olduğu gibi, sanatçıyı da iç huzursuzluklarına götürmüş ve hürriyetini sınırlamıştır" (Turani, 2000:555).

Çağın ve kentin karışıklığı resimde aynanın tersten görüntüsü gibi yalınlaştırarak zıt ifadeyle de anlatılmaktadır. Doğaya öykünen sanat şimdi kaynağını kentin gerçeklerinden almakta ve taklit etmeyle yetinmeyip ya daha çok onu bozarak ya da daha çok onu yalınlaştırarak yansıtmaktadır. Sironi'nin resminde de (Resim 20) kentin katı kütleleri yeryüzüne oturmuş ve yoğunluğunun tersine sadeliği ele almıştır. Binaların devasallığı, çok katlılığı resmin genelini kaplarken, kalan kısmı da hayatımız da olduğu gibi doludur ve bu doluluk resimde araba

imgesiyle ifade bulmuştur. Katı, sert ve yalın bir anlatım plastik anlamda da birbirine yakın tonlarla tamamlayıcı olmuştur. Kırmızı, kahverengi ve turuncunun tonlarına bazı yerlerde mavinin açık tonu ve yeşilin koyu tonu eklenmiştir. Renkleri destekleyen siyah lekeler kentin kirliliğini ifade etmekte etkili olmuştur.

L.S. Lowry'nin A Market Place adlı resminde de (Resim 21) Sironi'nin resim dilindeki ifadenin tersine karışıklık ve küçük detaylar görülmektedir. Resmin merkezinde bulunan insanların bir sokaktaki veya bulvardaki yoğunluğu, sokağın sağında ve solunda binaların yol vermediği kapalı alanlar, çıkış yolu olmayan bir ortamı ifade etmektedir. Muhtemelen işten çıkmış veya işe giden insanların temposunu veya kent merkezinde her gün karşılaşılan insan kalabalığını betimlemektedir. Binaların üstünden çıkan dumanların gökyüzünü nasıl kirlittiğini, havayı boğduğunu ve resmin tam ortasında duran kule de kentlerin yeni ögesini merkeze nasıl yerleştirdiğini göstermektedir.

Resim 20. Mario Sironi, "Camion Giallo", 71x96 cm. (1918)

Resim 21. L.S. Lowry, "A Market Place", 55x68 cm. (1935)

Modern hayatta bireyler tek tipleşiyor, kitle halinde yaşıyor, düşünmeden tüketiyor. İnsanın varoluşu sadece düşünmesinde değil; düşündüğünü hayata geçirmesindedir. Sanat toplumdaki bu aynılaşmaya, vahşiliğe tepkisini manifestolarıyla, eskiyi yıkmayla, yeniye eleştirmeye, resimlerinde biçim bozmalarıyla, biçimi yok edip en özgün ifadesiyle göstermektedir. "Kahraman yoktur, koro vardır." diyen Heidegger insanların varoşlarından uzaklaşıp tek tip sürü haline geldiklerini dile getirmektedir. Kahraman kendisini var edebilen bir kişidir, varoluşçuluk kahramanı tekrar yaratmayı amaçlıyor. Şimdi insan kitle halinde yaşayan ve kitle içinde yok olan bir parçadan ibarettir. Schmitz'in Black adlı eserinde (Resim 22) de bu koro sürüsünü siyah kıyafetli elinde çalışma aleti olan bir yığın olarak resmetmiştir. Kıyafetler, duruşlar, ifadeler, donuk hareketler birbirinin kopyasıdır. Sanatçı eserinde kapitalizmin işçinin emeğinin üzerinden ancak büyüyebileceğini anlatmak istemiştir diyebiliriz. Burada kapitalizmin sömüren toplumunun değil sömürülen alt tabakasının imgelerini görmekteyiz.

Resim 22. Hans Schmitz, "Black", 53x50 cm. (?)

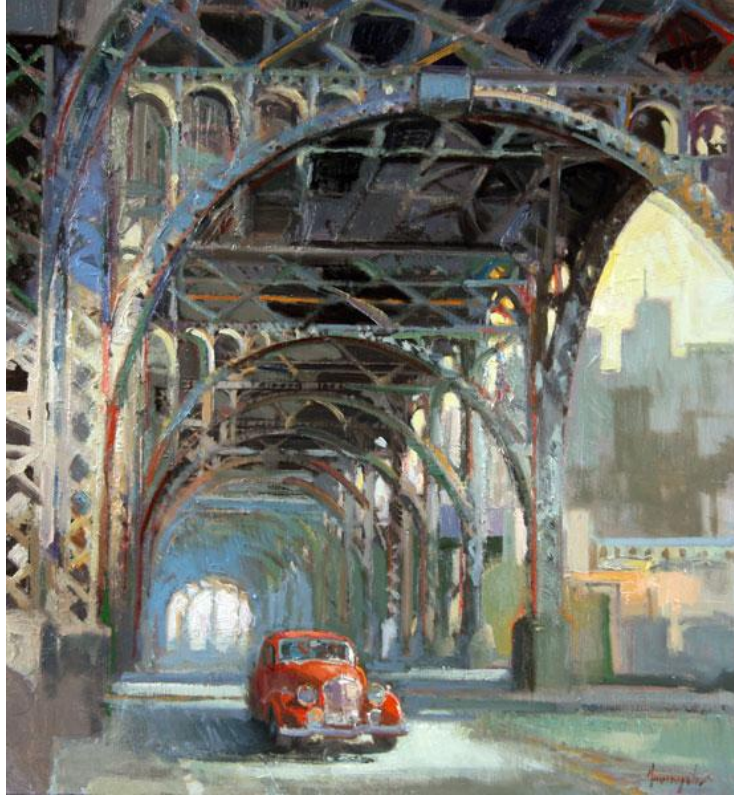
"Bir varmış bir yokmuş... Bir zamanlar Kıtık içinde yaşayan bir Adam varmış. Birçok serüvenden ve Ekonomi Biliminde uzun bir yolculuktan sonra, adam Bolluk toplumuyla karşılaşmış. Birbirleriyle evlenmişler ve bir sürü gereksinimleri olmuş" (Aktaran Yılmaz; 2005:179).

Sanayinin getirdiği bu bolluk insanların artı ürünü çoğaltmalarına ve daha çok üretmelerine, yemelerine, içmelerine, almalarına, satmalarına, ihtiyaçları sürü halinde artırmalarına sebep olmuştur. Modern insanın yuvası olan kentler de bu gereksinmelerini rahatlıkla karşılayabildikleri merkezler olmuştur. P.Citroen'in Metropolis adlı eserinde (Resim 23) ve Francis Livinston'un Riverside- Elevated adlı eserinde (Resim 24) bu büyük metropollerin izlerini yansıtılmaktadır. Livinston'un resminde (Resim 24) köprü altının devasal metal görüntüsü ayaklarını sağlam basmak için üzerinde taşıdığı metal yığını göstermektedir. Köprünün arkasında kent silueti ve köprünün hemen altında patlayan rengiyle bir araba görülmektedir. Soğuk renklerin anlattığı kent silueti ve demirin gri tonları içerisinde kırmızı araba birkaç kırmızı çizgi resme hareketlilik katmıştır. Citroen'in resminde ise

(Resim 23) kent görüntülerinin, farklı metropol detaylarının, betonların ve metallerin oluşturduğu modern mimari öğelerin iki renk tonuyla ve kolaj tekniğiyle bir araya gelişinin anlatımı görülmektedir. Birçok kent resmi, kent detayları, kesitleri, büyük bulvarlar, köprüler, caddeler, dev binalar, gökdelenler, kuleler, geçitler üst üste alt alta gelmektedir.

Resim 23. P.Citroen, "Metropolis", 76x58 cm. (1923), Prenten Tabinet Univeriteit

Resim 24. Francis Livingston, "Riverside-Elevanted", 24x22 cm. (2011)

Makinenin yaygın kullanımıyla doğal hayatın azalması ve ciddi oranda da kaybolmaya başlaması görülmektedir. Betonların, demirlerin ve camların inşasıyla toprak alanlarının azalması ve bitkilerin saksılarda yetişmesi bu yeniçağın icadı olmuştur. Fakat yapılan binalar öylesine iç içe geçmiştir ki çok katlı binalardaki evlerin içine güneş ışınlarının süzülmesine engel olmaktadır. Bunun sonucunda da yapay kaplarda yetiştirmeye çalıştıkları bitkilerin büyümesi için gün ışığı girmeyen evlere Sheeler'in (Resim 25) resmindeki gibi makine parçalarıyla icat ettikleri suni ışıklarla büyötmektedir.

Resim 25. Charles Sheeler , “Cactus”, 47 x30 cm. (1931), Museum of Art, Philadelphia

“XIX. yy. kentlerine bakın” diye yazıyordu Le Corbusier, yüreği olmayan konut kabuklarıyla kaplanmış ve ruhu olmayan caddelerde kesilmiş geniş alanlar. Bunlar, insan emeğinin trajik biçimde doğallıktan uzaklaştırılmasının göstergeleri” (2002:116).

Charles Sheeler’in resminde de ve diğer resimlerde görüldüğü gibi bu ruhsuz makineler dünyamıza, hayatımıza, evimize, odamıza saldırmakta her yerde karşımıza çıkıp ya hayatımızı kolaylaştırırken sağlığımızı alıp götürmekte yahut ta kalan bütün zamanımızı boş gereksinimlerle doldurmaktadır. Sonunda sıcak savaşta kaçışan, bağrıışan, ölüm kalım mücadelesi veren insanlar çağın bu acımasız gerçeklerinden de kaçacak yer arayacaktır. Ossip Zadkine’nin Rotterdam Limanı’ndaki heykelinde görüldüğü gibi parçalanmış insanın çığlığı, feryadı, yakarışı, isyanı görülmektedir. Bronzdan yapılmış bu heykel savaş döneminin insanlar üzerindeki etkisini deforme olmuş, geometrik parçalara ayrılmış figür üzerinde ifade etmektedir.

Resim 26. Ossip Zadkine, "Harapolmuş Şehir", 6 m. (1947-1953), Bronz Heykel, Rotterdam

2.2.UYGULAMALARIN PLASTİK AÇIDAN ÇÖZÜMLENMESİ

2.2.1. 1. Grup Resimler

Kentleşme süreci Türkiye’de hızla ilerlerken yaşamamızın her yerine nüfus eden etkileri görülmektedir. İçinde yaşadığımız, her an nefes alıp verdiğimiz, üretip tükettiğimiz bu ortamın bilinçsiz büyürken meydana getirdiği sorunlarına kayıtsız kalmak neredeyse imkânsızdır. Kentin her gün artan biçimsiz boyutu, kirliliği, kişiliksizliği, betonlaşan yapıları, insan doğasına aykırı alanları, karmaşası, gürültüsü, yok edilen doğa, soyu tüketilen hayvanlar ve kendini yok etmeye kadar giden facia sonucu ile karşı karşıyayız. Çarpık kentleşmenin bu sorunları incelenerek bu konudan yola çıkılıp çalışmalar oluşturulmak istenmiştir.

Kentin bir parçası olan direklerin ve kabloların varlık nedeni elektriğin akışını sağlamak yani bilindiği gibi gerilim taşımasıdır. Daha öncede ifade edildiği gibi kentte yaşayan bireylerin birçok sebeple psikolojik hastalıkları görülmektedir. Hastalıklı bireyler çalıştıkları iş yerlerinde ve evlerinde her an patlamak üzere gergin yaşamını devam ettirirken, gerilimleri elektrik direkleriyle kenti gezmekte; etrafa negatif enerji yaymaktadır. Enerjiye çok ihtiyacı olan insan ve hatta üzülmeye kadar etmek gerekirse onsuz yaşayamayan insan yaşamının her anında bir kablo, bir metal iletkenle kandırılmaktadır. Kendi için yarattığı kentte köle olduğuna dair attığı çirkin bir imzayı sergileyecek duruma gelmektedir. Teknolojinin varlığının güçlenmesi karşısında teknoloji insanı zayıf kılmakta hayatını kendi ağlarına sıkıştırılmaktadır. Kitle iletişim araçları artık ihtiyaç boyutunu aşarak; insanı kendi hammaddesinin içine alarak hayatının istediği anına, zamanına, noktasına şekil vermektedir. Fabrikadan çıkan seri üretim direkleri, kabloları, lambaları, kültürü ve en sonunda insanı da aynı kalıptan çıkan üretim nesneleri haline getirmektedir.

“Son elli yıl içerisindeki şehirleşme hareketi, toplumumuza ahenksiz bir görünüş vermiştir. Dört bir yana kol salarak genişleyen büyük şehirler örümcek ağına düşmüş bir av gibi sosyoekonomik yapı içerisinde sıkıştırılmış olan çağdaş insanı etkileyen çeşitli yorgunluk ve intibaksızlık faktörlerini, karmaşık bir şekilde dokuyup durmaktadır. Şehirsel

merkezleşme yoğunlaşma süreci, hepimizin acısını çekmiş olduğumuz çeşitli güçlükler ortaya çıkarmıştır” (Yörük, 2005:229).

Çalışmalarda kentin kalabalık görüntüsünü ifade etmek için elektrik direkleri ve kabloların yoğun varlığı kullanılmıştır. Direklerin birbirine kablolarla bağlantısı yatay olarak sağlanırken; dikey olarak birbirinden bağımsız nesneler konumunda olduğu görülmektedir. Bunlar da kentte yaşayan insanlara benzetilmektedir; kalabalık içinde birbirine fiziksel anlamda temas eden, insan ilişkilerinde ise birbirinden kopuk yalnız bireyleri temsil etmektedir. Kentteki sosyal ilişki de kablolar gibi çok karışık, yoğun ve zayıf kalmaktadır. Kentin fiziksel yapısında aşırı yoğunluk ve plansız yapılanma buradaki elektrik direklerinin düzensiz yerleşmesiyle ve sayılamayacak kadar fazla olmasıyla, kendi kabuğuna sığmayan ama onu da kıramayan insanı ve kenti simgelemektedir. Ayrıca kabloların iç içe bir sürü halinde olması kentin mekânsal anlamdaki yoğunluğunu ve karışıklığını yansıtmaktadır. Hatta kentteki bu yoğunluk biraz abartılacak olursa yeryüzüne sığmayan kent nesneleri, gökyüzünü seyredecek yer bırakmamacasına dolarak insanı içine hapsetmektedir. Böylece doğaya öykünmeyle başlayan sanat, kentteki çirkinliği öykünmeye veya başkaldırmaya mecbur bırakılmaktadır. Kabloların çok yoğun betimlenmesi ve bunları ele alırken çok hızlı darbelerle oluşturulması kentin durmak bilmeyen hızına atıfta bulunmak için tercih edilmiştir. İşten evine zaman ayıramayan insanların telaşları, boşaltılamayan zamanlarını saniyeler içinde tüketen elektronik ağırları, zaman ve mekânın kısaltmalarına sebep olan kitle iletişim araçları sorgulanmak istenmiştir.

Resimlerde saydam boya etkisini verebilmek için renkler şeffaf görünecek şekilde inceltilerek kullanılmıştır. Kullanılan tonlar birbirini gösterecek şekilde açık-orta-koyu değerlerin etkisi göz önünde bulundurularak zenginleştirilmiştir. Transparan renkler bütün resimlerde kullanılan anlatım dili olmuştur ve boyalarla oluşturulan çizgiler resimlerin geneline hâkimdir. Kahverenginin, yeşilin, mavinin tonlarından oluşan resimlerin arka planında resmin şeffaflık etkisini daha da güçlendirmesi için beyaza boyanmıştır. Böylece kullanılan en açık tonlardan en koyu tonlara doğru oluşan plastik etki derinlik etkisinin oluşmasını sağlamaktadır. Resimlerde yarım boyanan veya açık tonlarda bırakılan nesneler ışık-gölge ilişkisini ve kentin çoğalmakta olan öğelerinin devam etmekte olan varlığını anlatmaya çalışmaktadır. Açık tonlardan üst üste gelen orta ve koyu tonlar kabloların, binaların,

direklerin, inşaatların iç içe geçmiş haline ve mekân olgusu içerisinde uzak-yakın unsuruna vurgu yapmaktadır. Direklerin, binaların, ışıkların, tabelaların, antenlerin doğru çizgileri, düz, dik biçimleri kabloların ve lambaların yuvarlak hatları ve diyagonal hareketleriyle kompozisyonda denge unsuru sağlamaktadır. Ayrıca kompozisyonun dikey ve yatay unsuru, dik ve eğri imgelenen nesnelerle ve tuvalin yukarı kısmında yatay hareketlerle oluşan kablolarla sağlanmaktadır. Nesnelerin dolu-boş ilişkisi kompozisyonun alt bölgelerinde çok yoğun, orta ve özellikle yukarı kısımlarında ise daha seyrek imgelenen biçimlerle oluşturulmaya çalışılmaktadır. Resimlerin çizgi etkisini güçlü kılabilmek için kuru boya ve füzen kalem ile çizgiler oluşturulmaktadır. Böylece nesnelerin üzerine ve dış hatlarına çizilen bol çizgilerle farklı plastik değerler elde edilip zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

Resim 27. İsmi, 150x100 cm. (2011)

Resim 28'de elektrik direği, sokak lambası ve kablolar betimlenmiştir. Kentte yaşayan bireylerin kalabalık içindeki yalnızlığını yansıtmayı bağlamında elektrik direği ele alınmış, çalışmanın merkezine yerleştirilmiştir. Elektrik direğinin genel formu kalın çizgilerle ve üzerindeki çapraz çizgiler ile yapılıp elik veya demirden oluşan gl yapısı yansıtılmaya çalışılmaktadır. Kabloların yatay ve çapraz çizgilerini direğin dikey gelen düz çizgileri dengelemekte ayrıca gerilimi artırması bağlamında zıt hareketler oluşturulmaktadır. n planda olan direk, büyüklüğü ve kompozisyondaki konumu dışında koyu tonlarla oluşturulmakta arka planda ise arka arkaya sıralanan direkler transparan boya etkisi ile resmedilmektedir. Bu direkler farklı tonlarda oluşan koyudan açığa doğru bir biri ardına sıralanan, i içe geçen çapraz çizgilerle imgelenmektedir.

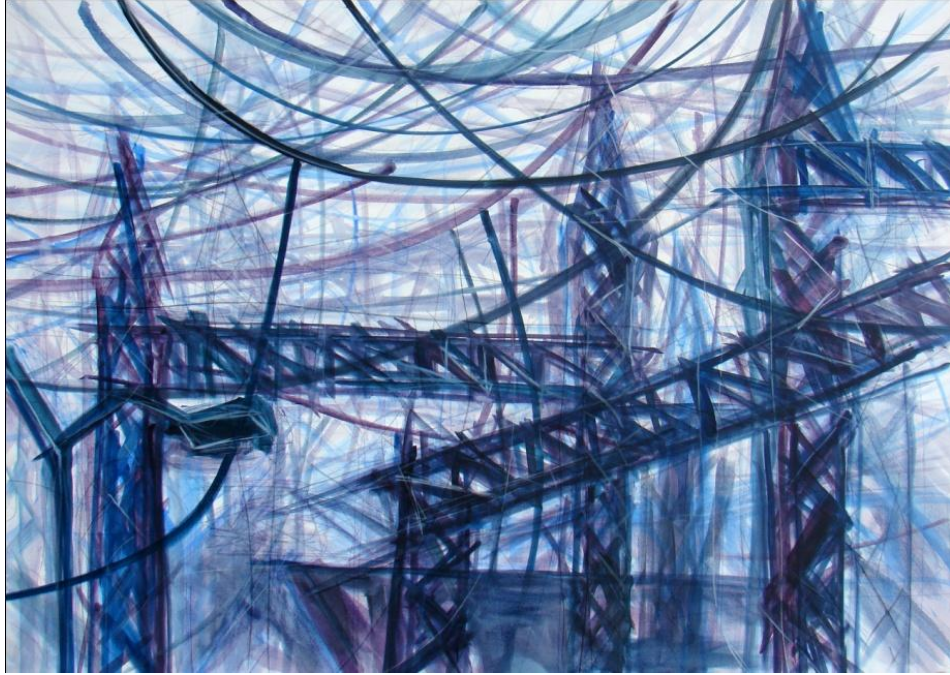
Resim 28. İsimsiz, 100x70 cm. (2010)

Resim 29. İsimsiz, 120x75 cm. (2010)

Resim 30. İsimsiz, 120x75 cm. (2010)

Resim 31. İsimsiz, 100x140 cm. (2009)

Resim 31’ de mor ve mavi rengin tonlarıyla oluşturulmuş elektrik hatlarının güç kaynakları imgelenmiştir. Çalışmada bir kentin veya bir bölgenin elektrik hatlarını depolayan, dağıtan ve düzenleyen büyük güç kaynakları, trafo, büyük voltları taşıyan kablolar yapılmaktadır. Bunlar, teknolojinin meydana getirdiği aygıtların ve kitle iletişim araçlarının kente yayılmasını sağladığı için kentleşme sürecinin önemli nedenlerinden olduğuna inanılmaktadır. Yataylar, dikeyler, üçgenler, dikdörtgenler, çapraz çizgiler, diyagonal çizgiler birbirinin üstüne gelmekte; birbirini kesmekte veya tamamlamaktadır. Kentin gücünü, dinamiğini, enerjisini ve hızını yansıtmaya bağlamında düz çizgilerin oluşturduğu çelikten ve demirden oluşan direkleri, diyagonal çizgilerle oluşan kablolar kesmektedir. Ayrıca tuvalin zemininin beyaz renkte bırakılması ve nesneler üzerinde renk ve ton zenginliği oluşturulması zıtlıları ve gerilimi artırmaktadır.

Resim 32. İsimsiz, 100 x140 cm. (2009)

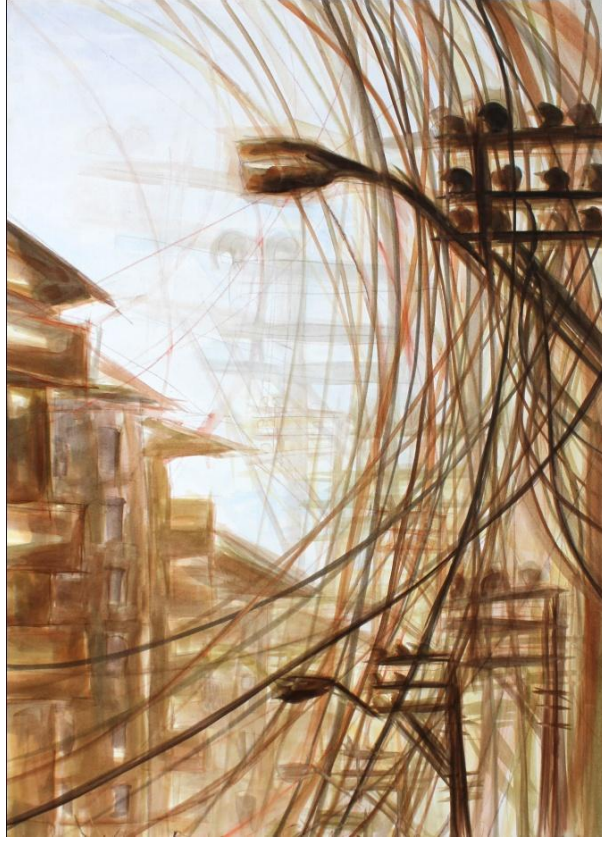
Resim 33. İsimsiz, 100x140 cm. (2009)

Resim 34. İsimsiz, 100 x140 cm. (2009)

Resim 35. İsimsiz, 100x140 cm. (2009)

Resim 36. İsimsiz, 140 x100 cm. (2009)

Çalışmalarda (Resim 37-38-39) nesne olarak kentin kenar mahallerinde, giriş ve çıkış bölgelerinde yer alan gecekondular betimlenmiştir. Üst üste plansızca kondurulan bu yapıların görsel anlamda sergiledikleri kişiliksizlik gösterilmektedir. Estetik beğeniden, düzenden, sağlık koşullarından uzak bu yapılar kendi içinde bir kaos gibidir. Sokaklarda nefes alacak yer bırakmadan oluşturulan bu yapılar dip dibe, üst üste birbirini ezip yer arar gibi görünmektedir. Hatta uzaktan bakıldığında gecekondular mahallelerinde sokaklar dar demek yerine sokak var mı acaba demek daha doğru bir ifade olabilir. Binaların çoklu kirliliği dışında, tek tek düşündüğümüzde de dış cephesi boyasız, pencereleri yetersiz ve küçük, taban ve tavan kısmı sağlıksız inşa edilmektedir. Ayrıca çatının üstünden, balkondan veya pencereden uzanan iki demir çubuk üzerinde kısa çubuklarla kesişen antenler ayrı bir kirlilik unsuru olarak insanların karşısına çıkmaktadır. Üst üste çıkan evlerin yeryüzündeki işgal ettikleri alanlara, antenlerin çarpık, düzensiz yerleştirilmesi gökyüzünde de görüntü kirliliği oluşturmaktadır. Kentlerin kendi düzeni, çevre

sağlığı, nüfus yoğunluğu, kültürel birlikteliği gecekondu yapılanmalarıyla dağılmakta ve düzensizleşmektedir. Bu binalarda yaşayan insanların ruhsal ve fiziksel sağlık durumu binaların dışına ve düzenlerine bakılınca da anlaşılmaktadır. Çalışmada gecekonduların bu kirlilik hali renklerin koyu lekeleri ve kirli tonlarıyla, boya kalemlerle müdahale edilerek gösterilmektedir. Mahallelerin darlığı yokuş kısımlara doğru iç içe yapılanmaları, antenlerin imgelenmesi kentin kirliliğini göstermektedir. Birbiri içine girmiş eğri bükü binalar, çatı ve antenlerin neden olduğu ayrı bir görsel kirlilik söz konusudur.

Resim 37. İsimsiz, 150 x100 cm. (2011)

Resim 38. İsimsiz, 100x150 cm. (2011)

Resim 39. İsimsiz, 100 x150 cm. (2011)

Bu çalışmada (Resim 40) daha önce ele alınan elektrik direkleri, lambalar ve kablolar dışında inşaat halinde olan konut betimlenmiştir. Buradaki lambalar kentin renkli, süslü, parlak, hareketli havasını yansıtmak için kullanılmıştır. Gün ışığı saatini

doldurunca aydınlanmaya tabi ki ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat bunlar günümüzde kenti daha süslü hale getirmek için kullanılmaktadır. Kısım bazı bulvarlarda, otobanlarda, şehirlerarası yolda, kimliğini koruyan sakin sokak ve mahallelerde, insana nefes aldırarak parklarda çok güzel tasarımlar yapılmaktadır. Ne yazık ki bazı yerlerde bir lamba, bir aydınlatma aracı, yanıp sönen tabelalar, bilbordların altında parlayan spotlar yerleştirilerek gözümüzü almaktadır. Bunlara Malatya'da İnönü Caddesi'ne yapılan direkler arası kayısı ve çiçek figürlerini aydınlatan lambaları da örnek verebiliriz. Aydınlatma araçlarını kullanırken bu kadar abartmaya, kirletmeye, boğmaya gerek var mı? Hele de tasarruf diye her yerde konuşurken, küresel ısınma var dikkat derken ve çok zengin bir ülke değilken bu kadar abartmak doğru mu tartışılır.

Resim 40'da lambaların arkasında inşaat halinde bırakılmış çok katlı bir apartman imgesi yer almaktadır. Resimde kullanılan imgeler kentin hızını, büyümedeki süratini, çok katlı ve betonarme halini temsil etmektedir. Kentleşme sürecinin en büyük unsurlarından biri olan nüfus yoğunluğu ve onun sonucu olan hızlı ve çarpık yerleşme yarım kalmış bir inşaatla ifade edilmiştir. Gerek diğer direk ve kabloların olduğu çalışmalarda gerekse bu çalışmada birbirinden kompozisyon, renk, ışık-gölge, açık-koyu, dolu-boş gibi plastik öğeler hususunda farklılıklar aranıp uygulanmaya çalışılmaktadır. Fakat betimlenen nesneler hemen hemen aynı imgelerle ele alınmıştır. Tıpkı günümüzde kentlerin, mahallelerin, sokakların, evlerin, odaların eşyaların da aynı olması gibi tekrara düşen, modayı temsil eden metal, cam ve betondan oluşan nesneler sürüsü karşımızda.

Resim 40. İsimsiz, 200x150 cm. (2010)

Kentin öğelerinden biri de trafik ışıkları ve göstergelerdir. Trafik akışında düzeni sağlamak veya yol kenarında, geçişlerde yürümeyi kolaylaştırmak için her kavşakta, belirli mesafeyle konulan trafik ışıkları, uyarı levhaları, tabelalar kentin yoğunluğuna yoğunluk katmaktadır. Düzen için olması gerekenden fazla kullanılması çeşitli uyarı levhalarıyla iç içe geçmesi, bilbordlarla, tabelalarla çarpık görünmesi, dijital göstergelerin yerleşmesi yolları, otobanları, kaldırımları, kavşakları iyice boğmaktadır. Ayrıca sürücü ve yayanın dikkatini çekmeye çalışırken algısını dağıtmaktadır. Resim 41’de ve Resim 43’de bir kavşaktan yola çıkılarak oluşturulan trafik ışıkları ve beraberinde diğer göstergeler betimlenmektedir. Yolun üzerinde örümcek ağı gibi gökyüzünü kuşatan kablolar, kablolarla asılan levhalar karmaşıklığı ifade etmesi bağlamında imgelenmiştir. Büyük demir çubuklar üzerine yerleştirilmiş bilbordlar ve reklam unsuru içeren göstergeler yol kenarına, kavşağın ortasına,

kenarına, bir sokağın köşesine yerleştirilerek kendilerinden başka bir şey görünmesin diye ellerinden geleni yapmaktadırlar. Büyüklü küçüklü kareler, dikdörtgenler, uzun dikdörtgenlerin içinde trafik ışıkları, altında ve yanında yol gösteren oklar, hızı düzenleyen ve kuralı hatırlatan yuvarlak levhalar, üstten her yeri saran diyagonal biçimdeki kablolar, kablolarla asılan dikdörtgen levhalar betimlenerek kentin yollardaki yoğunluğu, kişisizliği, estetikten uzak kirliliği, karmaşıklığı ifade edilmek istenmektedir. Ayrıca yakın tonlar kullanılarak malzemelerin benzerliğine, kirli ve koyu renklerle yoğunluğuna ayrıca kimliksizliğine atıfta bulunmak istenmiştir. Levhaların varlığının yanı sıra üzerindeki yazılar dikkat çekmek için birbiriyle yarışır gibi renkleriyle, şekilleriyle, büyük puntolarıyla baş döndürmektedir.

Kent, yollarda düzeni sağlamak için trafik ışıklarını yerleştirdi. Kapitalizm teknolojiyle gücünü birleştirip kitle iletişim araçlarıyla reklamını yapmak için her yolu değerlendirdi ve yolda yürürken, bir yere giderken, seyahat ederken, araca binerken hatırlanmak istedi. Moda da cazibesini kullanarak bu göstergeleri süsledi ve algılanmasını artırdı. Sonucunda da kentin varlığına ve kişiliğine yerleşen yığınla gereksiz nesneler meydana geldi. Kent unsurunun binalar dışındaki çarpıklığı bu çalışmayla olabildiğince yansıtılmaya çalışılmıştır.

Resim 41. İsimsiz, 100x150 cm. (2011)

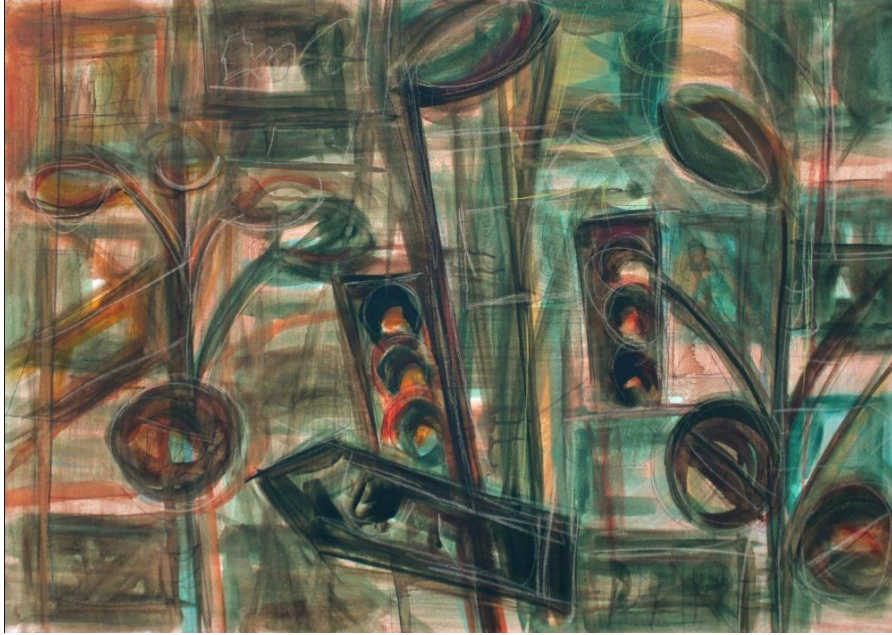
Resim 42’de bir metro istasyonunun üst geçitten görüntüsü imgelenmiştir. Kentleşme süreciyle büyük kentlere yerleşen ve ulaşımı rahatlatan ve zamanda kolaylık sağlayan metrolar kentin öğelerinden bir başkasıdır. Metronun hareketi için yolların ortasına ve kenarına yapılan demiryolları, metro durakları, ışıkları, elektrik akımını sağlayan direkleri ve kabloları kentteki karışıklığı ve yoğunluğu artırmaktadır. Ulaşımındaki hızı ve kolaylığı sağlayan metrolar rahatlıklarının yanı sıra trafikteki görüntü yoğunluğunu artırmaktadır. Çalışmada metronun durak yeri, kapladığı alandaki karmaşıklığı gösterilmektedir. Koyu renklerin yoğunluğuyla metro alanlarının kirliliği ve karmaşıklığı abartılmak istenmiştir. Kentte beton yığınlarından oluşan binaların ortasından geçen yollarda üzerimize doğru yürüyen makine kütlesi imgelenmeye çalışılmıştır. Mavi ve morun tonlarının hâkim olduğu resimde kirliliğe gönderme yapmak için koyu tonlara ağırlık verilmiştir. Yolun metal çubuklardan oluşan yatay hareketlerini yukarıda elektrik kabloları devam ettirmektedir.

Resim 42. İsimsiz, 80x140 cm. (2011)

2.2.2. 2. Grup Resimler

Resimlerin kendi içindeki değişimi iki aşamada dile getirilmek istenmiştir. I. Grup resimlerde nesnelerin varlığı daha belirgin ve ön planda olması için arka plan beyaz ve beyaza yakın tonlarda boyanmıştır. Ayrıca transparan etkinin ortaya çıkması ve kullanılan açık tonların daha çok görünmesi için beyaz tercih edilmiştir. Tekrar eden nesnelerin kişiliksiz varlığına zemindeki açık rengin yarattığı boşluk vurgu yapmıştır. Daha sonra da kaos ve karmaşaya atıfta bulunmak için biraz daha koyu ton kullanılmış, kontrast değerler azaltılmıştır.

Resim 43. İsimsiz, 75x104 cm. (2012)

Resim 44. İsimsiz, 90x125 cm. (2012)

Resim 44' te bir metronun yandan görüntüsü, sokak lambası ve binalar imgelenmiştir. Binalar metroya ve lambalara göre çok daha açık tonlarda ve netsiz yapılmıştır. Mavinin tonlarından oluşan çalışmada yakında duran metro yandan imgelenmiş, kapısı, penceresi geometrik şekillerle kaba formlarda oluşturulmuştur. Üstten yandan geçip giden kabloları, yatay nesneleri dikey hareketleri kesmekte zıtlığı ve gerilimi artırmaktadır. Ayrıca düz çizgilerden oluşan biçimleri, kabloların diyagonal hareketleri ve lambaların yuvarlak formları keserek denge sağlanmak istenmiştir. Arka planda ise uzaktan görülen kent silueti açık tonlardan oluşan binalarla gösterilmektedir. Yan yana imgelenmiş binaların görüntüsü çeşitli boya kalemleri ile çizilerek biçimin genel yapısı ifade edilmektedir.

Resim 45. İsimsiz, 100x140 cm. (2012)

Çalışmalarda (Resim 46, 47, 48 ve 49) kentin binalarla boğulmakta olduğu ifade edilmek istenmiştir. Her gün bir yenisı yapılan binaların biri diğerinden daha yüksek, öbürü ondan daha da yüksek adeta birbirleri ile yarışarak yükseldikleri görülmektedir. Mahallelerde, sokaklarda kentin dışındaki geniş alanlarda hiç yer bırakmamacasına bilinçsizce hızla beton yığınlar dikilmektedir. Böylece güneş ışığı kentlerde hiçbir bulvara, sokağa, mahalleye veya yola uğrayacak yer bulamamaktadır. Bu nedenle günümüzde bir evde oturabilmek için aranan özelliklerden biri de evin güneş görüyor olmasıdır. Kent merkezi dışındaki yerleşim yerlerinde banliyölerde, beldelerde, köylerde böyle bir özellik aramaya gerek kalınmamasının nedeni de budur. Ne yazık ki kentte yaşayanların güneş gören evler bulmaları sorunu çözmek için yeterli değildir. Her an komşu arazi, park, eski yapı yıkılıp kendisinden daha büyük bina veya binalar inşa edilerek evin ışığına engel olması çoğunun kaçınılmaz kaderidir. Her gün çoğalma ilkesiyle büyüyen binaların bir diğer olumsuz yönü kentin tarihi dokusundan ve kültürel değerlerinden çok uzak, modern çağın metal, cam, beton gibi malzemeleri ile aynı şekilde üretilmesidir. Her kentte, her sokakta artık aynı binaları görmek mümkündür. Beton yığınlarından, cam

parçalardan, metal desteklerden oluşan binalar kopyası alınıp çoğaltılmış veri gibi bütün kentlerde tekrar etmektedir. Doğal güzellikten yoksun, estetik beğeniden uzak, sıradan, basit yapılan beton yığınları her geçen gün hiç durmadan her yerde aynı şekilde çoğalmaktadır. Bu beton yığınlarında oturan apartman sakinlerinin betondan kaçabileceği tek yer ise küçücük balkon ve teraslardır.

Sağlıksız ve çirkin, iç içe geçmiş, aynı tarzda üretilen binalar resimlerde tekrar eden biçimlerle ifade edilmeye çalışılmaktadır. Pencere, sütun, balkon ve çatıdan oluşan basit detayların hantal görüntüsü çalışmalarda bir önceki binayla bir sonraki binada aynı fırça hareketleriyle gösterilmektedir. Odak nesnenin arkasında kalanlara bakıldıkça tuvalde hiç boşluk kalmadan gittikçe netsizleşen ama tekrarını koruyan iç içe, yığın halinde binalar resmedilip gerçekteki karmaşıklığına atıfta bulunmak istenilmiştir. Çalışmalarda derinlik duygusu önceki binanın koyu tonlardan ve net çizgilerden oluşan görüntüsünden sonra arkasından gelen binaların orta ve açık tonlarda belirsiz, üst üste gelen ve tuvalin dışına taşan kompozisyonuyla yapılmıştır. Benzer renklerle ve ton değerleri ile yapılan resimlerde kentin kirli atmosferini ve binaların olumsuz özelliklerini yansıtabilmek amaçlanmıştır. Ayrıca resimlerin kendi arasında ise renk ve ton benzerlikleri kullanılarak kentlerin benzerliğine, kent öğelerinin her kentte aynı görüntü ve özelliklere sahip olduğuna, kendi içindeki çirkin tekrarına gönderme yapmak istenmiştir. Diğer çalışmalarda olduğu gibi transparan boya etkisi kullanılmış fakat tuvalin zemininde, karmaşıklık ve yoğunluğu ifade edebilmesi için doluluk etkisi hiç boşluk bırakılmadan oluşturulmaya çalışılmıştır. Kentin içi içe olan hali zemindeki netsiz, belirsiz ve açık tonlarla yapılan biçim tekrarlarıyla anlatılmaktadır.

Resim 46. İsmi, 100x140 cm. (2012)

Resim 47. İsmi, 100x140 cm. (2012)

Resim 48. İsim, 140x100 cm. (2012)

Resim 49. İsimsiz, 100x140 cm. (2012)

Resim 49’ da oluşturulan kompozisyonda tuvalin alt kısmında açık tonlarla elde edilen bina silüetleri yapılmıştır. Çalışmanın üst kısmında yan yana sıralanmış, duvarları bitişik kentler sonsuza doğru giderek devamlılığını göstermektedir. Tuvalin yukarısındaki doluluğa karşı alt bölümdeki açık tonlarla yapılan formlar resmi ikiye ayırmaktadır. 2 parçanın oluşturduğu kontrastlık binaların formunu daha belirgin göstermek için etkili olabileceğine inanılmaktadır. Doluluk boşluk ögesi, zıtlık unsuru abartılı bir şekilde kullanılarak diğer plastik unsurlara göre daha ön plana çıkartılmıştır. Yeşilin tonlarından oluşan çalışmanın zemininde kahverenginin, turuncunun tonları kullanılmıştır. Alt bölümdeki binalar zeminin plastik değerini oluşturan kahverenginin tonlarıyla şeffaf boya etkisinde boyanmış, üzerine ise kuru boya, toz pastel ve füzen kalemle yapılan pencereler çizgisel dilde çözümlenmiştir. Elde edilen çizgiler terebentin ile ıslatılarak belirginleştirilmiştir. Üst kısımdaki binalar, yeşilin koyu tonlarıyla büyük lekeler halinde oluşturulmuştur. Bu binaların ön planın da ise dinamikliği ve hareketi artırmak için elektrik direği ve kablolarla üst üste kalın ince çizgiler yapılmıştır.

SONUÇ

Kentleşme süreci XIX. yy.dan beri hızla yaşanıp gelişirken beraberinde birçok sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik gelişmeleri meydana getirmektedir. Aşırı gelişme, ilerleme ve sınırsız büyüme dünyayı etkileyen birçok sorunu meydana getirmektedir. Hem var olma çabası, hem de yok olma kentleşmenin nihai sonucudur. XIX. yy. ve XX. yy.da kentler kuruluş amacını aşmış savaşı, barbarlığı, mekanikliği, vahşiliği, duyarsızlığı, maymun iştahlılığı, medeniyetin cinayeti, işte kentin sahip olduğu bütün dinamiklerin ve kentte yaşayanların betimlendiği sıfatlardır. Büyüyen ve parçalanan metropoller kişiliği de parçalayıp hiç kimsenin bulamayacağı en uzaklara uzaya savurmaktadır.

“Kentın bir zamanlar nesilleri ve yüzyılları birbirine bağlamış olan canlı hatırası yok oluyor. Sakinleri, kendi kendini yok eden, anların oluştuğu bir süreklilik içinde yaşıyor. Taş çağının en yoksul vahşisi bile böylesine kısır ve maneviyatı böylesine bozuk bir toplulukta yaşamamıştı” (Mumford, 2007:658).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bu süreç çarpık kentleşme denilen ifadeyle kötü, karmaşık, çirkin, kültürsüz ve düzensiz meydana gelmektedir. Kentleşmenin bu çarpıklığının düzeltilmesi için yerel politikanın düzenlenmesi, kamusal alanın iyileştirilmesi, trafik kalabalığının azaltılması, tarihi yapıları yok etmeden ve kültürün devamını sağlayacak bir yapılanma dokusu oluşturulması, çevre düzenlemeleri park alanları yapılması, doğayla iç içe olacak nefes alabilecek geniş yeşil alanların bırakılması, sanayi ögelerinin yerleşimin çok dışında kalması ve bunların doğaya tahribine izin verilmemesi, göstergelerin, tabelaların, ışıkların estetik beğeni taşıyacak nitelikte kentin kültürüne uygun olması gerektiği yerlerde ve olması gerektiği miktarda yerleştirilmesi, kentte yapılan yeni oluşumlarda bütünün güzelliğine dikkat ederek oluşturulması, yollar, viyadükler, otoparklar mahallelerin ve sokakların yerleşim bütünlüğü dikkate alınarak inşa edilmesi, yaya ulaşımına önem verilmesi, yapılan düzenlemeler kentte uyumu ve düzeni sağlarken burada yaşayan çocukların, yaşlıların, dinamik nüfusun, göçle gelen nüfusun ihtiyaçları ve sosyal durumu göz önünde bulundurularak yapılması akla en uygun olanıdır.

Günümüzde yapılan birçok toplantı, kongre, konferans, yerel düzenleme ve kamu iyileştirmeleri bu problemlerin aşılması için adım atıldığını göstermektedir. Yıllardır akademik dilde ifade edilen sorunlar sonunda devlet tarafından daha yeni ele alınmakta ve kamu spotları, duyuruları ile insanlar uyarılmaya, bilinçlendirilmeye çalışılmaktadır. Yeni yapılan kentsel düzenlemelerin ne hacim olarak ne de kalite ne kadar iyi olabileceğini şimdiden görmek pek mümkün değildir. Sadece böyle bir girişimin varlığından söz edilebilir. Şunu da açıklamak gerekirse, telefon ve elektrik hatlarını taşıyan kablolar yeni kent düzenlemelerinde yerin altına çekilmektedir.

Kenti ve kentleşmeyi anlatan bu kavramlar çalışmanın temel dayanağı olmuştur. Çalışmada incelendiği kadarıyla çarpık kentleşme ve meydana getirdiği sorunlar kapsamında araştırma yapılmış ve görsel imgelerle ifade edilmeye çalışılmıştır. Çarpık kentleşmenin topluma, doğaya, doğadaki canlılara ve kendine verdiği zararı kendi içindeki dinamikleri ile gösterilmek istenmiştir. Kenar mahallelerdeki gecekondu, trafik ışıkları, göstergeler, kablolar, direkler, lambalar, inşaatlar kentin sorunlarının resim dilinde görünmesi bağlamında etkili olmuştur. Çizgisel değerler kentin hızını, yoğunluğunu ve kalabalığını açıklamada önemli bir unsur olarak çoğu çalışmada kullanılmıştır. Transparan boya tercihi kentin çirkin gerçeklerini gözler önüne sermede ve nesnelerin bitmek bilmeyen tekrarını göstermede yol gösterici olmuştur. Kabloların birçok çalışmada kullanılması kent sınırları içinde ve dışında gökyüzünde bitmek bilmeyen çizgilerin tekrarına vurgu yapmaktadır.

Kentin sorunları teorik olarak tespit edilip çalışmalarda kendi biçim diliyle ifade edilmek istenmiştir. Sanatın dili kullanılarak tuval üzerinde plastik sanatların öğeleri ile bir farkındalık yaratmaya çalışılmıştır. Kentleşme sürecinde meydana gelen ve gittikçe artan sorunlar, kirlilik, karmaşıklık, düzensizlik plastik sanatların biçim diliyle en yüksek tonda dile getirilmesi amaçlanmıştır. Resimlerde kullanılan nesneler soyutlanarak transparan boya etkisi ile imgelenmiştir. Tuvallerde teller, kablolar, direkler, tabelalar birbirini kesen ve takip eden yoğun çizgilerle ele alınıp hıza, ritme ve karmaşaya atıfta bulunulmuştur. I. grup resimlerde nesnelerdeki yoğun tonlara karşın zeminde beyaz tonlar tercih edilmiş dikeyler ve yataylardaki kesişim gerilimi artırmak için kullanılmıştır. II. grup resimlerde ise renklerdeki ton benzerliği, netsizlik, bulanıklık kentin kişiliksizliğine ve karmaşasına vurgu yapmak amacı ile ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

- AKSU, Adnan, ULUDAĞ, Zeynep, ÇAĞLAR, Nur (2000), “Resimli Zaman-Mekan Bilmeceleri: Kent Kolajları”, Bilgi Çağı ve Sanat VI. Ulusal Sanat Sempozyumu, Ankara: Hacettepe Üniversitesi G.S.F. Yayınları.
- ALPTEKİN, M. Yavuz (2007), Şehir ve Toplum “Medeniyet Havzalarından Küresel Trendlere”, İstanbul: Beta Basım A. Ş., 1. Baskı.
- ASLANOĞLU, A. Rana (2000), Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Bursa: Ezgi Yayınevi, 2.Baskı.
- BALL, Hüseyin (1999), Kent Sosyolojisi, Ankara: Süleyman Demirel Üniversitesi, Turhan Kitabevi Yayınları
- BAYLAN, Vehbi (1997), Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı.
- BAUMAN, Zygmunt (2010), Küreselleşme “Toplumsal Sonuçları”, (çev. A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. Basım.
- BOOKCHİN, Murray (1999), Kentsiz Kentleşme “Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü”, (çev. B. Özyalçın), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- DELLALOĞLU, F. Besim, “Kent Öznenin Evidir”, 21. Yy. Karşısında Kent ve İnsan, Firdevs Gümüsoğlu (haz.), (2001), İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1. Basım, s. 301-338.
- DOKSAT, Mehmet Kerem, “ Stres ve Tükenmişlik”, Psikeart, “Tükenmişlik”, Mayıs-Haziran 2011, S.15, s. 20-28.
- EĞRİLMEZ, Ayhan, “Tüketim Toplumunun Tükenen İnsanı”, Psikeart, “Tükenmişlik”, Mayıs- Haziran 2011, S.15, s. 6-8.
- EĞRİLMEZ, Ayhan, “Yabancılaşmanın Kökleri”, Psikeart, “Yabancılaşma”, Eylül-Ekim 2011, S.17, s. 24-28.
- ERKOÇ, Şahap ve ARTVİNLİ, Fatih, “ Yabancılaşmak mı, Delirmek mi?”, Psikeart, “Yabancılaşma”, Eylül- Ekim 2011, S.17, s. 7-12
- GÜNEŞ, Sadık (2011), Medya ve Kültür “ Sessiz Yığınların Kültürel İntiharı”, Ankara: Vadi Yayınları, 2. Baskı.

- GÜNGÜR, Aylin (2005), “Kentsel Dönüşümlerin, Kentsel Kamu Alanları ve Kent, Yaşamı Üzerindeki Etkileir”, İstanbul, Bitirme Tezi.
- HOFFER, Eric(1978), Kesin İnançlılar “ The True Believer”, (çev. E. Günur), İstanbul: Plato Film Production Co. Yayınları.
- HOWARD, Ebenezer, WRIGHT, Frank Lloyd, Le Corbusier, FISHMAN, Robert, “20. Yüzyılda Kent Ütopyaları”, 20. Yy. Kenti, (çev. ve der. B. Duru, A. Alkan), (Mayıs 2002), Ankara: İmge Kitabevi, 1. Baskı, s.107-127.
- İPŞİROĞLU, Nazan ve Mazhar(2009), Sanatta Devrim, İstanbul: Hayalbaz Kitap, 4. Baskı.
- İŞBİR, G. Eyüp (1991), Şehirleşme Meseleleri, Ankara: Gazi Büro Yayınları, 2. Baskı.
- KARTAL, Kemal (1978), Kentleşme ve İnsan “ Kentleşme Sürecinde İnsan Tutum ve Davranışlarında Meydana Gelen Değişimler” –Çankırı Köylerinden Ankara’ya Göç Edenler Üzerinde Bir Araştırma, Ankara: Doğan Basımevi.
- KELEŞ, Ruşen (2010), Kentleşme Politikası, Ankara: İmge Kitapevi, 11. Baskı.
- LABORT, Henri (1990), İnsan ve Kent, (çev. B. Onaran), İstanbul: Payel Yayınevi.
- LE CORBUSIER, Şehir ve Konut “ İnsanca Yaşamak İçin”, (çev. A. Yörükan, der. ve yayıma haz. T. Yörükan), (2005), Ankara: Babil Yayıncılık.
- LYNTON, Nobert (2009), Modern Sanatın Öyküsü, (çev. C. Çapan, S. Öziş), İstanbul: Remzi Kitabevi, 4. Baskı.
- MUMFORD, Lewis (2007), Tarih Boyunca Kent “Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği” , (çev. G. Koca, T. Tosun), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MUMFORD, Lewis (1956), “Man’s Role in Chaning the Face of the Eart”, (düz. A.Yörükan), Chicago, The University of Chicago Press
- OKTİK, Nurgün, “ 20.Yüzyılda Boş Zamanlarla İlgili Yaklaşımların Gençlere Göre Değerlendirilmesi”, 21. Yy. Karşısında Kent ve İnsan, Firdevs Gümüšoğlu (haz.), (2001), İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1. Basım, s. 73-77.
- SAYLAN, Türkan, “Neresi Kent, Neresi Köy?”, 21. Yy. Karşısında Kent ve İnsan, Firdevs Gümüšoğlu (haz.), (2001), İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1. Basım, s. 11-14.

- SEVİNDİ, Nevval (2003), Kent ve Kültür, İstanbul: Alfa Yayınlar, 1. Baskı.
- SİMMELE, Georg (2000), Şehir ve Cemiyet “Metropol ve Zihinsel Yaşam”, (önsöz, yayın haz. ve çev. A. Aydoğan), İstanbul: İz Yayıncılık
- ŞERMET, Berrin, “Karanlık mı?”, Psikeart, “Tükenmişlik”, Mayıs-Haziran 2011, S.15, s. 120-124.
- TURANİ, Adnan (2010), Dünya Sanat Tarihi, İstanbul: Remzi Kitabevi, 14. Basım.
- TURANİ, Adnan(1988), Çağdaş Sanat Felsefesi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YAYINOĞLU, Eraslan Pınar, SUSAR, A.Filiz (2008), Kent, Görsel Kimlik ve İletişim, İzmit: Umuttepe Yayınevi, 1. Baskı.
- YILMAZ, Mehmet (2005), Modernizmden Postmodernizme Sanat, Ankara: Ütopya Yayınlar.
- YÖRÜKAN, Ayda(2005), Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri, (der. ve yayıma haz. Turhan Yörükan) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- WEBER, Max (2003), Şehir “Modern Kentin Oluşumu”, (çev. M. Ceylan), İstanbul: Bakış Yayınları, 4. Baskı.
- WIRTH, Louis, “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”, 20. Yy. Kenti, (çev. ve der. B. Duru, A. Alkan), (Mayıs 2002), Ankara: İmge Kitabevi, 1. Baskı, s.77-107.
- <http://www.e-sosyoloji.com/durkheim.htm>
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Marksizm>
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Pozitivizm>
- <http://www.canvasreplicas.com/MonetGallery.htm>
- <http://www.canvasreplicas.com/Pissarro101.htm>
- <http://www.wikipaintings.org/en/vincent-van-gogh/view-of-paris-from-vincent-s-room-in-the-rue-lepic-1887>
- <http://www.fineart-china.com/htmlimg/image-36334.html>
- <http://www.egon-schiele.net/Krumau-Town-Crescent-I-large.html>
- <http://www.gorselsanatlar.org/resim/karisik-ressamlar-karisik-resimler/>
- <http://theanatomyofmelancholy.tumblr.com/page/115>

<http://mydailyartdisplay.wordpress.com/2011/01/22/the-pillars-of-society-by-george-grosz-3/>

<https://notendur.hi.is/~gylfason/painting.htm>

<http://www.istanbulsanatevi.com/sanat/ressam/resim.php?lang=tur&id=8765>

<http://scdfineart1.wix.com/scd-mobile-site#!leger-fernand/cama>

<http://machinatorium.wordpress.com/2010/03/06/203-msn1ma-p-cologne-progressives/>

<http://www.culture24.org.uk/history%20%26%20heritage/war%20%26%20conflict/world%20war%20one/art43992>

<http://www.canvasreplicas.com/UmbertoBoccioniolpaintings.htm>

http://www.bodegabayheritagegallery.com/BBH_Gallery_Monthly_July_11.htm

http://archivingthecity.files.wordpress.com/2010/07/kandinsky_moscow_redsq.jpg

http://arthistory.about.com/od/from_exhibitions/ig/from_russia_1207/fr02_malevich.htm

<http://www.wikipaintings.org/en/robert-delaunay/eiffel-tower-1914>

<http://www.chinaoilpainting.com/htmlimg/image-67925.htm>

<http://www.artinvest2000.com/sironi-camion-giallo.html>

<http://www.telegraph.co.uk/culture/art/artsales/5109354/Lowrys-memoir-of-Berwick-upon-Tweed-to-be-sold-at-Christies-by-council.html>

<http://libcom.org/history/art-weapon-frans-seiwert-cologne-progressives-martyn-everett>

<http://www.tumblr.com/tagged/paul-citroen>

<http://www.southwestart.com/featured/livingston-f-jun2012/attachment/riverside-elevated>

<http://www.flickriver.com/photos/hanneorla/2923622644/>

<http://yerelce.wordpress.com/2011/07/16/insanlik-adina-yalvaris/>

http://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Ossip_Zadkine_2007_01.JPG